

ERDÉLY MAGYARSÁG

VIII. ÉVFOLYAM
1997. ÁPRILIS,
MÁJUS, JÚNIUS

A kolozsvári diák

A Felvidék
nem alkuszik

Genf,
1997. május 27.

Erdélyi breviárium

Magyar
Érdekvédelmi
Szövetség

30

Kettészakadt a nemzet. Egyik fele – Magyarország – leépül, másik fele – a határokon kívüli nemzetrészek, mindenekelőtt az erdélyi magyar nemzet – építkeznek.

Az anyaországban mára a nemzettudat eltűnt. Ezt nem lehet az évszázados idegen megszállásra fogni, ez valami magyar sajátosság. Ha körbenézünk és összehasonlítunk, csak itt viselkedik a hatalmi elit teljes közönnyel a nemzet sorskérdéseiről.

A nyelv is egyre silányabb, egyes médiákban csak makognak – egy következhetsz: a teljes némaság. Beválik a herderi jóslat, eltűnik a magyar nyelv. Most újabb jósok jöttek: a jövő század elejére már csak hat nyelv marad fenn – a magyar természetesen nincs közöttük.

A fiatalabb nemzedék füldugóval közlekedik, monoton zene szűrődik ki, olvasás helyett játékautomaták karjait rángatják, beszélgetés helyett a TV és a számítógép képernyőjét szugeralják.

Itt iskolákat, színházakat zárnak be, a médiák csaknem egy hangon szólnak. A családot szétverték, a templomokban egy-egy hívő vagy turista lézeng, akik az imákat elfeledték, fohászokhoz pedig nincs kedvük.

Intézményrendszerünk maradványait, az értelmiség mentevárait, a tudományos műhelyeket most számolják fel.

Új Mohácshoz érkezett a magyarság.

Ezen a csatatéren nem huszonötezer vitéz áll majd, hanem közel tízmillió, kivéve néhány száz ezret, a gazdasági/politikai elitet és az értelmiség néhány tucatját, akiket előre vásárolt telkek, házak és bankszámlák várnak valahol.

És ekkor, az utolsó Mohács előtt, amikor városainkat az elnéptelenedés, falvainkat az elmosárasodás fenyegeti, a magyarság megmaradásának és feltámadásának reménye, a nemzeti egység gondolata, akárcsak 1526 után, újból Erdélybe (Galántára? Zentára? Nagyszőlőse?) költözik.

Régebben is kétséges volt: vajon nem ők adtak többet az anyaországnak? Mára ez bizonyosság lett... Nemcsak arról van szó, hogy a csendesen fogyó anyanemzetet a folyamatos repatriálásal számszerűen pótolják, vagy mint Nyugat-Eu-

rópában a vendégmunkások, elvégzik azokat a munkákat, amiket a helybeliek nem, s a munkamorál tekintetében is kimagaslanak az autochtonok közül. A kisebbségi sorsból, az utódállamokból jött értelmiségi magatartás-modellt Márai Sándor 1948-ban ekképp fogalmazta meg: a liberális és baloldali magyarországi (budapesti) középosztállyal szemben ők sem jobbra, sem balra nem csatlakoztak le. A kassai, kolozsvári stb. exodusból nemcsak bútordarabokat, nemcsak könyvtáraik töredékét mentették át, hanem ez a "címtelen, rangtalan, birtoktalan értelmiség" őrizte és ápolta a magyar műveltséget, ezáltal az Európához tartozást.

A Kádár-Aczél-korszak, a puha diktatúra idején, Erdélybe menekültünk, mint tiszta forráshoz, erőt, tartást, hivatástudatot meríteni. Erőt az évtizedes peremértelmiségi státus elviseléséhez, tartást, amikor a felkínált MSZMP-tag-ság belépő lett volna a

kiválasztottak körébe, hivatástudatot, hogy minden körülmények között őrizni kell a magyarságot, és maradni, amikor százszor eljátszottunk az emigráció gondolatával, mert csak a nemzetért lehet, kell és szabad élni.

A kisebbségi sors ellenére az erdélyi magyar értelmiség felemelt fővel és egyenes derékkal járt – persze gyenge jellemek és árulók mindenhol vannak –, magyarságtudatuk nem volt harsány – bár sokakat így is provokált –, de csendes és kitartó, óvó és őrző.

Így nem meglepő, hogy mára, amikor Magyarországon megszűnni látszik a magyar gondolat, a magyar nemzet, amikor elérkeztünk az utolsó Mohácshoz, amikor kettészakadt a nemzet, egyik fele leépül, másik fele építkez, utóbbi, akit kirabolnak, államosítottak, elvették tőle az iskola-, a pályaválasztás-, az önmegvalósulás és az önrendelkezés jogát, most újraépíti iskoláit, közösségi életét, a templomaik telve vannak, az egyház élen jár hívei gazdasági, társadalmi, kulturális céljaiért folytatott küzdelmében, újrateremteti intézményeit, tudományos műhelyeit, társaságait – egész életét.

Elérkezett az idő, hogy egyetlen menedékünk maradt. **Nemzetrészeink, a határokon kívül! Fogadjátok be az anyaországot!**

A LEÉPÜLŐ ÉS AZ ÉPÍTKEZŐ NEMZET

ERDÉLYI ÖNRENDELKEZÉSI CHARTA

Erdély szülőföldünk, otthonunk és hazánk. Erdély törtelmének utolsó évezrede folyamán mindig különálló, a nyugati kultúrkörhöz tartozó, politikai-földrajzi egységet képezett. Európa térképén többször is virágzó gazdasággal rendelkező, önfenntartó, független államként volt jelen.

Erdély népei önrendelkezési törekvéseinek történelmi, jogi, politikai, szellemi hagyományai vannak.

Minden nép saját önrendelkezési jogát szentnek tekinti. Ez alól kivételt nem képezhet a kétféle erdélyi magyarság sem, mely Erdély összlakosságának 27%-át teszi ki.

Erdély írott törtelmének kezdetétől népek, nemzetek, kultúrák és vallások együttélésének színtere. Nyugati és keleti kultúrkör érintkezési ütközőzóna szerepét is betölti.

Erdély 700 éven át Magyarország szerves része volt. 300 éven át önálló államisággal rendelkezett. Közel 80 éve Románia tartományként létezik.

Európában először Erdélyben biztosították:

- A teljes autonómiát egy nemzeti közösségnek, a németeknek II. Endre magyar király által az 1224-ben kiadott Andreanumban.
  - A vallási toleranciát a tordai Országgyűlésen az 1548 májusában hozott törvényben; a teljes vallási toleranciát – minden felekezet számára biztosító törvényt – 1568-ban hozták meg.
- A transilvanizmus lehetővé tette a római és bizánci kultúra együttélését Erdélyben a kölcsönös megbecsülés és tisztelet jegyében:
- A transilvanizmus lehetővé tette a sajátos német erdélyi kultúra és gazdaság kifejlődését, virágzását.
  - A transilvanizmus melegágya volt a román latinítástudat kifejlődésének az erdélyi iskola keretében.
  - A transilvanizmus lehetővé tette a székelység sajátos hagyományainak megőrzését, közösségi életvitale sajátos örökségének konzerválását.

*

1920-ban a Trianoni békediktátum népszavazás mellőzésével, a népek önrendelkezési jogának semmibe vételével Erdélyt Romániához csatolta.

A Gyulafehérváron megtartott erdélyi román nemzetgyűlés meghirdette:

„... Az új román állam megalapításának alapelveként, a román nemzetgyűlés kinyilvánítja a következőket:

1. Teljes nemzeti szabadság az együttélő népek számára. Minden nép saját kebe-

“Azt tanultam mindenütt, azt láttam minden nagy nemzetnél, hogy az apák dolgát folytatják az utódok.”

Kós Károly

léből való egyének által, saját nyelvén fog élni a közoktatással, közigazgatással és igazságszolgáltatással. Minden nép a hozzátartozó egyének számarányában fog résztvenni a törvényhozásban s az ország kormányzásában.

2. Egyenlő jogosultságot és teljes felekezeti szabadságot az ország összes felekezeteinek...”

Román Nemzetgyűlés
Gyulafehérvár, 1918. december

A Nemzeti Megmentési Front Nyilatkozata a romániai nemzeti kisebbségek jogairól: „... Következésképpen a Nemzeti Megmentési Front szükségesnek véli:

1. Az ország új alkotmánya ismerje el és garantálja a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogait és szabadságjogait.
2. Ki kell dolgozni és meg kell szervezni az Alkotmány előírásait konkrét formában kifejtő nemzeti kisebbségi törvényt. A törvénynek a parlament által való elfogadása történjék meg az új alkotmány életbe lépésétől számított hat hónapon belül.
3. A törvényes előírásoknak megfelelően biztosítani kell a kisebbségek alapvető jogainak gyakorlásához szükséges intézményrendszer létrehozását, s ezáltal az anyanyelv szabad használatát, a nemzeti kultúra ápolását, a nemzeti identitás megőrzését. E célból Nemzetiségügyi Minisztérium létrehozandó...”

Nemzeti Megmentési Front
Országos Tanácsa – 1990. január

“Ígényeljük a romániai magyarság önkormányzatát, amelyhez való jogunkat az erdélyi románságnak saját elhatározásából születet Gyulafehérvári Határozataira alapítjuk.”

Tamási Áron: Hitvallás
Vásárhelyi Találkozó, 1937. október

“Szülőföldünket otthonunknak valljuk. De a román nemzetbe beolvadni sem akarunk... Kötelességünk felmutatni azt a megoldást, amely számunkra és az ország számára is

kiút ebből a világból ... Állítjuk, hogy ez az út a belső önrendelkezés útja ...”

Kolozsvári Nyilatkozat
Romániai Magyar Demokrata Szövetség
Küldöttek Országos Tanácsa és Parlamenti Csoportja
Kolozsvár, 1992. október 25.

*

Az erdélyi románoknak megadatott és éltek az önrendelkezés jogával 1918-ban.

Az államalkotó magyar-székely népnek és a német népnek (szász-sváb) nem biztosították a mai napig sem az önrendelkezés jogának gyakorlását. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Amerika nem voltak következetesek a meghirdetett wilsoni elvek alkalmazásában. Figyelmen kívül hagyták, hogy:

Az önrendelkezési jog egyetemes, szent és elidegeníthetetlen, nem kisajátítható, nemcsak kiválasztott népek exkluzív joga.

1918 óta az erdélyi kétféle székely-magyar nép nem gyakorolhat államalkotó népeket megillető jogokat. A magyarok, a németek, a szlávok és a cigányok a felerősödő kényszerű asszimilációnak vannak kitéve, vagy tömeges kivándorlásra kényszerülnek.

- A helyzet 1989 decembere óta nem változott. Ellenkezőleg, több vonatkozásban még romlott.
- A hagyományosan idegengyűlölő, máságtagadó, kisebbséggellenes, agresszív román politika a demokrácia szabályait igénybe véve, a Ceaușescu államstruktúrákat átmentve és felhasználva akadályozza az alapvető emberi és szabadságjogok gyakorlását.
- Az Iliescu rezsim szövetségre lépett a román kisebbséggellenes, nacionalista pártokkal s állandó rettegésben tartotta az ország nem román népeit és etnikai közösségeit.

Az etnikailag egységes és homogén román nemzet és a nemzetállam eszméje és gyakorlata korlátozza a nemzeti közösségek állampolgári jogait és tagadja a közösségi jogait.

Romániában az ideológiák, államrendszerek, kormányok változnak – változatlan maradt az idegengyűlölet, a máságtagadás, a homogenizációs politika, az erőszakos asszimiláció, mind uralkodó politikai elmélet és gyakorlat.

(Folytatás a hátsó borító belső oldalán)

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle

A határainkon túli magyarok fóruma

Alapító főszerkesztő: Köteles Pál

VIII. évfolyam 30. szám

1997. április, május, június

Megjelenik: negyedévenként

Kiadja Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarság c. folyóirat
szerkesztőségének címe
1116 Budapest Sopron utca 64. II. em.
Telefon: 206-1040; 206-2048
Fax: 206-2115

Felelős kiadó: ATZÉL FERENC ügyv. titkár

HU ISSN 0865-6819

Tipográfia, formakészítés:
CoGraf Bt (Tel: 368-4708)

Készült a POSSUM Lap- és Könyvkiadó gondozásában
Felelős vezető: Vármagy László (Tel.: 06-20-345-318)

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA
AZ ÍRÁSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

**Előfizetési díj egy évre: 1000 Ft
postaköltséggel együtt. Kérésre (akár
üzenettrógróztón keresztül is) befizetési
csekket küldünk. A folyóirat támogatására
küldött befizetésekről – kérésre – (APEH)
adóigazolást állítunk ki, mely összeggel
támogatóink adóalapjukat csökkenthetik.**

Előfizetési díj külföldre:

20 USA dollár légipostaköltséggel együtt.

Devizaszámlánk: Magyar Hitel Bank Budapest

218-1602-351 és 218-1607-351

Külföldi képviselőink címjegyzékét a 48. oldalon közöljük.

Lapunk megvásárolható AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGÉRT
ALAPÍTVÁNY-nál (1116 Budapest, Sopron út 64. Tel.:
206-1040; Fax: 206-2115), valamint a PÜSKI KÖNYV-
VESHÁZ-ban (1013 Budapest, Krisztina krt. 26.) és a
GONDOS Bt.-nél (1136 Budapest, Pannónia u. 22.).

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1997. SZEPTEMBERBEN
JELENIK MEG**

E a lapszámunk kiadásához hozzájárult
a NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

TARTALOM

- A leépülő és az építkező nemzet (L.I.)
- Erdélyi Önrendelkezési Charta

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Lipcsey Ildikó: A magyarságnak kijár a történelmi igazságtétel... Négyszemközt Váradi-Sternberg Jánossal 2
- Király Károly: Utóhang a Román-Magyar Alapszerződéshez 6
- Borbély Zsolt Attila: A karrieristák ugródeszkája 9
- Bardócz Gergely: A Felvidék nem alkuszik meg! 12

FÓRUM

- Patrubány Miklós: Elkobzott közösségi és egyházi vagyonok Erdélyben 15
- Magyaródy Szabolcs: Magyarország lehetőségei 17
- Fodor Sándor: Cinizmus 19
- Czire Dénes: Csupán a miénket követeljük 21

EMLÉKIRAT-DOKUMENTUM

- Sombori (Salamon) Sándor: Kisebbségből többségbe 23

HISTÓRIA

- Rászlai Tibor: Térképhelyesbítés vagy autonómia 26
- Szontágh Pál: Erdélyi asszonyok 30

MŰHELY

- Finta Ella: Ímé, szegeletkövet tesztek Sionban... 33
- Bálint István János: "Mi románok nem szeretjük, és nem szerettük soha a magyart!" – Grigore Moldovan kolozsvári egyetemi rektor emlékezete 35
- Dobos János: Magyar történelem a vajdasági iskolákban 37

FIGYELŐ

- Richard Pražak: Lajos Kossuth (*Pecze Ferenc*) 39
- Magyar mise Bukarestben 40
- Beke György: "Hídeg napok" Erdélyben? 41
- Czirják Árpád: Erdélyi Magyar Breviárium (*Lipcsey Ildikó*) 44
- A Bocskai Szövetség állásfoglalása 45

POSTABONTÁS

- Kovács László külügyminiszter levele 46
- A Magyar Érdekvédelmi Szövetség Alapító Nyilatkozata

E lapszámunkat Sepsiszentgyörgy képei
illusztrálják

A MAGYARSÁGNAK KIJÁR A TÖRTÉNELMI IGAZSÁGTÉTEL...

Négyszemközt Váradi-Sternberg Jánossal

Korban, közel negyedszázad választott el egymástól, s különböző történelmi korszak kutatói voltunk. Különböző vallási/ideológiai, nem utolsó sorban földrajzi környezetben éltünk, mégis mindketten otthonunknak vallottuk Budapestet, Kolozsvárt és Ungvárt. Közös hazánk volt a magyar história, kultúra és a nyelv. Könyvtárak olvasótermeiben, tudományos intézetek folyosóin, vagy épp Munkács felé zötyögve sok szó esett e hazáról, a Monarchiáról, asszimilációról és nagy emigránsainkról: Márairól, Sinkőről, és róla, Váradi-Sternberg Jánosról, aki kész csoda volt, hogy mindennek ellenére tiszta maradt és magyar. Egy idő után szükségesnek látszott rögzíteni e beszélgetéseket.

Az utolsót csiszolgattam épp 1992 kora tavaszán, amikor tudomásul kellett venni, hogy ismét kevesebbek vagyunk egy egyszerű emberrel, magam kevesebb egy barátal. *Jevarechechá Adonáj Vejjsmerechá...*

– Váradi-Sternberg János a hatodik síp országában a magyar kultúrkör egyik legszélőbb végvárában, Ungváron képviseli a magyar történettudományt. Sőt ennél többet: a magyar szellemi életet. Volt több ország állampolgára, utazott kényszerből és kedvtelésből, harmincnál is több népet ismert meg közelebről, volt életveszélyben, az elismerés is csurrant-cseppent - egyszerűen: küzdelmes és kalandos, ugyanakkor szép és tartalmas életútja áll Ön mögött. A családfa kutatás időről-időre járványként jelentkezik. Önnek „szak-

ma”-ja is a múlt kutatása. Tudható-e, hogy felmenői mikor kerültek az Osztrák-Magyar Monarchiába?

– Édesanyám és édesapám mindketten 8-9 gyerekes zsidó családból származtak. Édesanyám Schönfeld lány, a dunántúli Süttön született, apja fűszeres volt. Testvérei mind külföldre kerültek, egyikük Londonban, másikk Amerikában lett újságíró, de rabbik is voltak közöttük. A Sternbergék Bécsből származtak el. Az 1848-as nemzetőrök között több Sternberget is találtam. Apám Budapesten született. Testvérei, egyszerű de művelt, emancipált zsidók elrajzoltak az akkori Magyarország városaiba. Szüleim az első világháború előtt kerültek Nagyváradra. Én ott születtem a nyolc gyermek közül hatodiként.

– *Ez úgy a 10-es években lehetett, amikor a város 68 960 fős lakosának 91,3%-a magyar volt, beleértve az izraelita vallású, de mélységesen magyar hazafias érzelmű zsidóságot. (Az 1930-as román népszámlálás 88 830 embert talált itt, közülük már csak 60 202 = 67,8% vallotta magát magyarnak. A románok száma 3779-ről 21 790 főre nőtt húsz év alatt. L. I. megjegyzése) Milyen emléke maradt Nagyváradról, Ady szavaival: „Kelet Párizsá”-ról? Szüleitől milyen szellemi táplálékot kapott?*

– Nagyvárad a 20-30-as években magyar város volt, megőrizve pezs-gő kulturális és kereskedelmi jellegét. Mi a zsidó elemibe és gimnáziumba jártunk, ahol bár a hivatalos nyelv román volt, a tanítók magyarul szóltak hozzánk. Édesanyám révén kötődöm a magyar hagyományokhoz. Nagyon korán, hétéves koromban elveszítettem, de a Petőfi kötetre, arra a nagy formátumú illusztrált könyvre, amit a kezembe adott, ma is emlékszem. Apám pedig a Bibliára, az Ószövetségre tanított – Huszton egyházi iskolá-

ba járt –, amelyet eredeti héber-német fordításban olvastunk. Régi-ségkereskedő volt. Mély nyomot hagyott bennem: az üzlet a porcelánokkal, ezüst tárgyakkal, szőnyegekkkel. Később, amikor Kolozsváron éltünk, kerültek kezembe a magyar klasszikusok.

– *A második bécsi döntés után a család szétszakadt. Hogyan történt ez?*

– Egy kicsit messzebről kell kezdenem. A testvéreim szimpatizáltak a baloldallal, olvastuk a sajtót több nyelven is. Egyik fivérem aktívan részt vett a Román Kommunista Párt munkájában, de szerintem neki csak halvány képe volt a mozgalom igazi arcáról.

Én is emlékszem a sztálini terrort leleplező könyvekre, lapokra. Mi azonban nem hittünk azoknak. A testvérem, aki tagja volt az RKP-nek 1940-ben Bukarestben élt, és nyáron már tudott arról, hogy a szovjet részről napokon belül lekapcsolják Besszarábiát. (1940. július 27.) Azt akarta, hogy a gyerekek menjenek át a Szovjetunióba. Édesapámnak úgy magyarázta, hogy közeledik a fasizmus, és hát el akar küldeni minket Palesztinába. Dehát kivéve egyik nőtestvéremet, nem jutott el közülünk senki Palesztinába, csak több évtizeddel később turistaként. 1940. augusztusában tömegesen tértek vissza Romániából Besszarábiába az onnan elszármazott emberek. Nem tűntünk fel közöttük, hogy mi: nővérem, három testvérem és én Erdélyből jöttünk. Édesapám visszaköltözött Váradra, tudniillik attól tartott, hogy Kolozsvár nem kerül vissza Magyarországhoz, ő pedig feltétlen Magyarországon akart élni. 1941 tavaszán, 16 éves koromban én, mint Jakov Sternberg megkaptam a személyi igazolványt. Szovjet állampolgár lettem. A Váradi előnevet az 50-es években kezdtem használni. A magyar lapok ismernek így engem, de az ukrán és az orosz sajtóban hivatalos nevemen szerepelek.

– Besszarábia, Kisinyov végállomás volt?

– Nem. Kitört a háború, s onnan is tovább menekültünk. Először nővéremmel és sógorommal, Észak-Kaukázusba.

– Milyen volt a találkozásuk az orosz étellel?

– Én egy traktoriskolát végeztem ott, gyorstalpalón, aztán a kolhozban egy traktorbrigádban dolgoztam. A helyi lakosságtól eltérően a menekültek nagyon nehéz körülmények között éltek. Rosszak voltak a lakások, a rádiókat be kellett szolgáltatni. Akkor tudtam meg, hogy mi az, hogy koplalni és éhezni.

– Az emberek hogy viszonyultak a háborúhoz?

– Én elítéltem az ottani lakosságot, mert ők várták a németeket. Várták a németeket az 1937-es tisztogatások miatt, a kolhoz miatt, és még amiatt, hogy ezek az emberek a XVIII. században odatelepített kozákok voltak, akik privilegizált helyzetben voltak egykor az orosz hadseregben. És nagyon rosszul viszonyultak azokhoz, akik Leningrádból és a nyugati területekről evakuáltak oda. A következő év nyarán már Rosztovot is elfoglalták a német-román csapatok és kénytelenek voltunk elmenni onnan, rettenetes körülmények között.

– Meddig vitte Önöket a vonat?

– Frunzén, Kirgizia fővárosán túl, úgy 40-50 km-rel. A lakosság ott nem viszonyult hozzánk rosszul, de az életkörülmények borzalmasak voltak. Buhara környékén az emberek éhen haltak. Kirgiziában egy traktorbrigádban dolgoztam, s ott már mi is igazán éhezünk. Télen nem volt munka, naponta egy személy 22 dkg lisztet kapott. Semmi mást. 1943-ban a vasútnál dolgoztam. Emlékszem, hogy már 80 dkg kenyeret kaptam, de az első időben valahogy sikerült nekem dupla adaghoz jutni. Egyúttal meg tudtam enni a másfél kiló kenyeret. Később a hegyekben dolgoztunk, én vágtam a tüzelőfát a konyhának, ott már jól lakhattam. Azonkívül a nővéremeket is el kellett látni tüzelővel. Na de milyen tüzelő volt az? A tehéntrágyát csinálták téglá formába. Gallyakat hoztunk naponta a mezőről és azal fűtöttünk. Nagyon primitív kö-

rülmények között éltünk. Ősszel beiratkoztam a Moldáviai Tanárképző Főiskolára. A tanároknak nem volt kit tanítani, így szívesen vették a jelentkezőket. Ráadásul mi tudtuk a nyelvet. Azaz, hogy moldvai nyelv szerintem nincs is, csak román nyelv van.

– Mi volt akkor a vágya? Hogy jóllakjon úgy istenigazában?

– Az volt a vágyam, hogy túléljük mindazt. Ezért természetesen állandóan figyeltük, hogy mi is történik a fronton. Azután egy kicsit jobb lett. Az történt ugyanis, hogy kaptunk egy darab szűzföldet. Engem konzultáltak az idős kirgiz parasztok, hogy hogyan kell megmunkálni, például háromszor kellett vizet eresztetni a földre. Olyan tengerit én azóta sem láttam. Óriási fehér csövek termettek. Hatalmas termést értünk el, úgyhogy el tudtuk adni egy részét. Tököt is termeltünk, meg hasonló dolgokat, amit az orosz származású Kirgiziában élő lakosok vettek meg tőlünk. Abból vettem magamnak egy bundát, s 44 tavaszán abban mentem a főiskolára, a történelem szakra. Ott is nehéz élet volt, de legalább rendszeresen kaptuk a kenyéradagot. 1944 őszén, amikor a szovjetek elfoglalták Besszarábiát, visszament a főiskola. Én is visszatértem egy csoporttal és ott folytattam Kisinyovban tanulmányaimat. 1946-ig három évfolyamot végeztem el. Akkor azt gondoltam: jó lenne valahol másutt tanulni, meg hát nem elégitett ki az ottani színvonal.

– Megkérdezhetem, hogy a „besszarábiai problematiká”-hoz hogyan viszonyult?

– Most másképpen látom a dolgokat. Igazságtalanság volt, amikor a Szovjetunió lerohanta Romániát. Mert bár igaz, hogy 1918-ig Oroszországhoz tartozott ez az ország-rész, azt azonban románok lakják és románul beszélnek, annak ellenére, hogy egy moldován nyelvet csináltak Hruscsov utasítására, s a latin abc-t is törölték.

– Mi lett az édesapjával és Erdélyben maradt hozzátartozóival? Túléltek a vészkorszakot?

– A család elpusztult. Édesapámat, mostohaanyámat és a legfiatalabb öcsémet elvitték. Édesapám a szerelvényben kapott szívroha-

mot és ott halt meg. A legfiatalabb öcsém tartotta magát egészen Auschwitz felszabadításáig. Azokban a napokban kapott tifuszt és abba pusztult el.

– 1946-ban a kisinyovi főiskola harmadik évének elvégzése után következett Leningrád.

– Szerencsém volt ott, mert felfigyelt rám az akkori dékán. *Vagyimir Vasziljics Maurogyin*, ismert történész. Megkérdezte, hogy milyen nyelven tudok. Különösen az fogta meg, hogy tudok magyarul, s azt mondta: a magyar történelemmel nincs ki foglalkozzon nálunk, te foglalkozol vele.

– Milyen források, szakirodalom állt a rendelkezésére Leningrádban? Miből tanulta a magyar múltat?

– Ez nagyon nagy nehézségekkel járt. Ha nem Voszkreszenszkij az akkori rektor, aki jó barátja volt a mi dékánunknak – édestestvére a Politbüronak volt a tagja, később osztotta a sorsát és kivégezték – akkor nem lett volna belőlem a magyar történelem kutatója. Különben a Szovjetunióban a főiskola és az egyetem egyenrangú, nem úgy mint Magyarországon, csak különböző minisztériumokhoz tartoznak.

Megérkeztek hamarosan a magyar diákok, a magyar aspiránsok: Zöldhelyi Zsuzsa, Rév Mária, Bácskai Vera, Mucsi Feri, Demény Lajos, rájuk emlékszem. Velük is tartottam a kapcsolatot, segítettem nekik fordítani, már amennyire tudtam akkor az orosz nyelvet. Lassan felfedeztem a magyar irodalmat. Pl. az egész Kazinczy megvolt az Akadémiai Könyvtárban. Kitűnő professzoraim voltak, később Moszkva elszippantotta őket. Úgyhogy ez a három év nagyon szép volt, s a legmeghatározóbb az életemben, nélküle nem tudtam volna tudománnyal foglalkozni! Mert két idegen nyelvet kellett felvegyek. De nem a magyart, és nem a románt, hanem két világnyelvet. Így nehézség nélkül olvasom a német, francia, részben latin szakirodalmat. A románt, magyart, ukránt, lengyelt is bírom.

– A leningrádi egyetem után rögtön jött a házasság, család, jöttek a gyerekek. A pálya hogyan alakult?

– Feleségem orosz nő volt, aki egész családját elvesztette a lenin-

grádi blokádi idején. Ő azért maradt meg, mert egy hadi üzemben dolgozott Baskiriában. Miután visszatért az egyetemre, akkor ismerkedtünk meg. Én egyedül voltam, ő is – ekkorra már a testvérem visszatért Romániába – így lett belőle házasság.

- A bátyjára milyen hatással volt, amikor szembetalálkozott a szovjet valósággal? Lehetett bíráltni előtte a személyi kultuszt? A teljes közönyt az emberáldozatok iránt a 30-as években, majd a második világháború idején, a pereket, a háborút?

- A helyzet az, hogy mi elszakadtunk egymástól, mert nemcsak a Nyugat- és Kelet-Európa között volt vasfüggöny, hanem az ún. népi demokratikus államok között is, s csak 1956-ban sikerült először meglátogatni. Ő felkészült ember volt ugyan, de elvakult. A nomenklatúrához tartozott, kezdetben mint Szovjetunióból jött kommunistát – moszkovitát – futtatták is, a pártiskolán tanított. Csak akkor keseredett meg, amikor később mellőzött lett. Én pedig akkor kezdtem kijózanodni. Az első megrázkódtatás 1953-ban ért, amikor szovjet tankok német munkásokat tapostak Berlin utcáin. Különösen nagy hatással volt rám a Sztálin halála utáni rövid lélegzetű változás, és természetesen az 1956-os magyarországi forradalom. 1956-ban eszméltem én is.

- 1949-ben tehát befejezte a leningrádi egyetemet. Szerencséjére magyarok lakta területre került, Kárpátaljára, ahol megkezdte kultúrmisszióját - úgy hallottuk több ezer szabadegyetemi TIT előadást tartott, néha naponta többet is -, illetve az ungvári egyetemre. Az élet nem kényeztette el, nemigen deldelgették a pályája elején. Évekig méltatlanul tanársegédi feladatokat látott el, amíg meg nem védte a Rákóczi szabadságharcról készült disszertációját. Mi volt az oka - okai - ennek?

- A mellőzöttségnek megvan a maga többrétegű magyarzata. Én magyar anyanyelvű voltam, magyar történelemmel foglalkoztam, soha nem írtam egy sort, ami bántotta volna a magyarságot. Sajnos

a történészeink, kollégáim, sok mindenre vállalkoztak, vélt vagy valós sértettségeik miatt. Eltúlozták a XIX. századi magyarizációt, úgy állították be, hogy a magyar feudális urak leigázták Kárpátalját. Azután hivatalos helyen kijelentették, hogy én egy magyar nacionalista történész vagyok. Ez 1952-ben volt, amikor a zsidó orvosper zajlott. Én próbáltam tiltakozni, hogy én nem lehetek magyar burzsoá nacionalista. Mondtam: nézzék, az van nálam a személyi igazolványba beírva, hogy zsidó. Erre ők: a zsidóság és a magyar nacionalizmus összefonódik. Na ehhez mit szólnak?

- Ismerősen cseng a fülemben. 1980-ban Bukarestben a Nemzetközi Történelemszövetség kongresszuson román történészek vádolták meg Ránki Györgyöt, hogy újabb a zsidóság ismét a magyar nagyhatalmi nacionalista gondolat szolgálatába állt. Holott mi sem állt tőle távolabb mint ez.

- 1976-ban, II. a Rákóczi Ferenc ünnepek alkalmával, volt egy hasonló konfliktusom. Én is írtam egy cikket. Nem sokkal azután a területi pártértekezleten kipellengéreztek, mert kit is állítottam példaképnek, mert kit is állítottam példaképnek a szovjet fiatalság elé? II. Rákóczi Ferencet, aki fejedelem volt, mágus, és az uralkodó osztály képviselője. Igaz az is, hogy soha nem mentem a fejemmel a falnak, de leírni sem írtam semmit, amiért most szégyenkeznek.

Mi volt az én problémám? Az, hogy Kárpátalja történetével nem foglalkozhattam közvetlenül. Mert nem írhattam le az igazat. Olyan egyszerű helyneveket sem publikált volna senki, hogy Ungvár, Munkács. De találtam kiutat: Ungparti, Latorca-parti város elnevezéseket használtam, mert hát nem írhattam le azt a XVIII. században, hogy Beregovo, vagy Muncacevo.

- 1991 őszén Önt kérte fel a Magyar Televízió forgatócsoportja szakértőnek, midőn Zichy Mihály életútját szerették volna végigkísérni az egykori Oroszországban. Nemcsak Rákóczi-szakértő tehát, hanem Zichy-szakértő is.

- Nagy kedvteléssel bogarásztam, búvároztam az orosz-magyar, ukrán-magyar kapcsolatok múltjában, Mátyás király korában.

Moszkvából úgy néztek Magyarországra, mint a Nyugatra. Onnan kértek bányászokat, majd ágyúöntőket. Az orosz követ, aki Budán megfordult, később a moszkvai eretnekmozgalom élére állt. Az egyik egyházfő ki is jelentette, hogy akkor kezdődött a baj, mikor ez a Kuricin visszatért Budáról Oroszországba. Na és így kerültem el Zichyhez is. Zichy Mihály Péterváron élt, egy időben a cári udvarnak a festője volt és nyilván ismerhette Sevcsenkot, aki a Képzőművészeti Akadémia tagja volt, és ugyanennek az Akadémiának tagja volt Zichy is. Sevcsenkonak az Akadémia épületében volt műterme, amelyben feltétlen megfordulhatott Zichy Mihály. Azonkívül Zichy első illusztrátora volt az Igor-ének orosz kiadásának és ezt a kiadását megtaláltam Sevcsenko könyvei között. Zichy Gogol Tarasz Bujbáját pedig Sevcsenkoról mintázta, aki később Kazahsztánban élt száműzetésben. Ezt Zichy Mihály zalai emlékmúzeumában fedeztem fel. Ismertem korábban is az illusztrációt, de csak ott a falon jöttem rá, hogy nicsak: Tarasz Bujba Sevcsenko arcvonásait viseli.

- A közelmúltban több jelentős történelmi konferencia megtartásának híre Budapestre, a Történettudományi Intézetbe is eljutott.

- Mint a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetségnek a hagyományokért felelős részlegének az elnöke, részt vettem a Rákóczi-konferencia szervezésében, és Tiszaújlakon a régi turulmadaras Rákóczi-emlékmű helyén az új felavatásán. Rendeztünk egy Mátyás-konferenciát, és a második világháború után elhurcolt magyarokkal foglalkozó emlékülést is. Ekkor megszólaltak a harangok a magyarlakta városokban és falvakban, és egy emlékművet is felállítottunk, a 40 000, mások szerint 100 000 elhurcolt magyar emlékére. A világ magyarságával együtt mi is megemlékeztünk Mikes Kelemen születésének 300. évfordulójáról. Én kutattam ki, hogy a 17 éves Mikes, aki heteket tartózkodott Ungváron gyermekként, már ismerhette leendő szerelmét, Kőszegi Zsuzsannát, aki Bercsényi udvarában élt. Továbbá kitudódott, hogy Salánkon – ez egy 3200 lakosú község – őrzik Mikes

Kelemen emlékét. A falu határában van egy kút, amelyről úgy tudja a fáma, hogy onnan hordta Mikes Kelemen a vizet a kastélyban megszállt Rákóczinak. A falu vezetősége, mely most a Magyar Kulturális Szövetség képviselőiből áll, s maga a falu elhatározta, hogy Salánk egyik utcáját Mikes Kelemen nevére keresztelik, egy másik utcát pedig II. Rákóczi Ferenc nevére, mivel 10 napon keresztül ott tartózkodtak 1711 februárjában, s hogy megünneplik a tanácskozás 280 éves évfordulóját. Rendbe hozzák a Mikes-kutat, eredeti formájában.

– 1991 március első napjaiban magyarok és vallások a világ minden tájékáról egy három szekciós tudományos ülés-szak keretében – az összejövetelt záró 5-6 ezer fős ökumenikus istentiszteleten melyen részt vett Tökés László református püspök, és Ön tartotta a záróbeszédet –, egymásra találtak Kárpátalján, Ungváron. Egymásra találhatnak-e Kárpátalja népei? Magyarok, ukránok, ruszinok, románok, lengyelek, görögök, oroszok, zsidók, cigányok?

– Nagyon biztató a helyzet. Mondhatni egyedülálló, ami a nemzeti viszállyoktól való távolmaradást, mentességet illeti. 1989. februárjában megalakult a Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetése, a KMKSz, egy, a magyarsága miatt meghurcolt, karizmatikus személyiség, Fodó Sándor vezetése alatt. Hivatalosan 30 000 tagja van, de befolyása sokkal nagyobb ennél, és bizonyos tekintetben egy egységes magyar politikai erőt képvisel Kárpátalján, szemben a ruszinokkal és ukránokkal, akik széthúznak, külön szervezetet képeznek.

– Ez azt is jelenti, hogy a KMKSz képviselői ott található Kijevben, a parlamentben?

– Sajnos, egyetlen magyar sem került be az ukrán parlamentbe, aminek tulajdonképpeni oka a politikai tapasztalatlanság, ügyetlenség. (Azóta Tóth Mihály személyében egyetlen magyar tagja van az ukrán parlamentnek [L. I.]) Ami a magyar-ruszin viszonyt illeti, az kifejezetten jó, hiszen a két nép évszázadok óta együtt élt, vallásilag is, a ruszinság lévén görög katolikus, közel áll a magyarsághoz. Ez

a magyarok kárpátaljai világtalálkozóján is megnyilvánult: a ruszinok szervezete, amely egyébként nyíltan fellép az ukránokra jellemző antiszemitizmus ellen, támogatja a zsidószervezeteket, köszöntötte a konferenciát, és a görög katolikus pap ruszinul és magyarul adott az Istent. Egyébként hivatalos szervek nem köszöntötték a találkozózt.

– Mihail Tomcsanyij, a Kárpáti Ruszinok Szövetségének elnöke szerint arra kell törekedni, hogy az ukrainai szövetségben belül Kárpátalja elnyerje autonóm köztársasági státuszát, és szabad gazdasági övezet legyen, amelyben a magyar is állami nyelv lenne! A környező országokban, ahol magyarok élnek (ilyetén képpen Kárpátalja modell értékkel bírna) hallottunk a reménykeltő változásokról. Szeretne ehhez hozzáfűzni valamit? A magyarság, a saját, és a tudomány helyzetét egyaránt érintve?

– Nagyon fájó dolog, hogy 1955 óta rendszeresen kaptuk a magyar újságokat, de a dollárelszámolás ez elé csak akadályokat gördített. A KMKSz próbál most lépéseket tenni. Ami a tudományos utánpótlást illeti, mindezidáig eleve olyan embereket vettek fel az aspirantúrára, akik nem a tudomány, hanem a politika szintjén csinálták a karrierjüket. Jó kolhozelnök volt, jó járási párttitkár, tehát a leggyengébb képességű embereket is át kellett engedni, és nem akármilyen jegyekkel. Egy-két ígéretes tanítványom azonban volt, akik ma a beregszászi levéltárban dolgoznak, vagy a Hungarológiai Központban Ungváron.

– Ahol az Ön második munkahelye is van. Vagy csak volt?

– Csak volt. Az Intézet vezetője 1990 őszén bocsátott el, aki sajnos érdemi munkát nem végez és nem is engedélyez. Az egyetem is nyugdíjaztattott. Most független vagyok, utazom, kutatok, publikálok.

– Ezt keserűen mondja, vagy tárgyilagosan?

– Békésen és nyugodtan.

– Beszélgetéseink során volt szíves megismertetni, bizalommal beavatni élete, pályája titkaiba. Sinkó Ervin sorai jutnak eszembe, ahogyan őt Iszak

Babel jellemezte: „Magyarnak lenni már magában is szerencsétlenség. Magyarnak és zsidónak lenni ez azonban már kicsit több a soknál, magyarnak és zsidónak és kommunista írónak lenni, ez valósággal perverzítés. De ma magyarnak, zsidónak, kommunista magyar írónak és hozzá jugoszláv állampolgárnak lenni – emellett a megboldogult Sacher-Masoch fantáziája egyszerűen ártatlan kis pincsi kutya!” Ebből két dolog nem stimmel: sohasem volt tagja a kommunista pártnak, 16 évesen szovjet állampolgár lett Sinkó Ervinnel ellentétben, viszont az erdélyi születésben van valami perverz.

Mint történészt, értelmiségit foglalkoztatta valaha a magyarság sorskérdései: az évszázados különböző idegen megszállás, levert forradalmaink, a trianoni és a párizsi diktátumok?

– Feltétlenül. Különösen a magyarországi fiatalabb értelmiségiekkel folytatott eszmecsere nyomán ébredtem rá, hogy ezt a népet mennyi megpróbáltatás érte, mennyi igazságtalanság. Századunkat beleértve, amikor úgy tűnik: egyedül a magyarság nem élhetett, élhet az *önrendelkezési joggal*. Egyszer a magyar kérdés újból terítékre kell kerüljön a „jognak asztalánál”, a nemzetközi tárgyalóasztaloknál... a magyarságnak is kijár a történelmi igazságtétel!

– Beszélgetésünkben az is kiderül: Ön szerint a magyarországi zsidóság túlzott érzékenységről tanúskodik, amikor minden mögött antiszemitizmust lát. Tudom, ezt nem akarja részletesen taglalni, annál szemérmesebb, semhogy a sérelmeit melengetné. Röviden: ott-hon, megtapasztalta az antiszemitizmust?

– Valóban csak röviden: engem, mint zsidómagyar történészt épp csak eltűrték, de sem nem támogattak, se nem tiltottak.

– Köszönöm, és további jó munkát, derűs életet, jó egészséget kívánok Önnek ott a legkeletibb végeken.

Utóhang a Román-Magyar Alapszerződéshez

Miért utóhang és nem előhang? Akinek van utóhangja az alapszerződésről volt előhangja is? Megpróbált-e akkor szólni a szerző amikor lehetőség volt arra, hogy befolyásolja a szerződő felek álláspontját? Ez a kérdés azért is helyénvaló, mert a szerződést aláírták és az ország két parlamentje áldását adta rá. Ebből fakad egy másik kérdés is, van-e értelme utólag töprengeni, eszeskedni, vitatkozni az alapszerződés szövegével, értelmével és kihatásával. Nem annyit ér a mostani elmélkedés az alapszerződésről, mint eső után a köpönyeg. Az első kérdésre a válaszom egyértelmű. Nem tétlenkedtem, véleményem nem rejtettem véka alá. Még 1994 október végén a Magyarok Világszövetségének küldött közgyűlésén Budapesten, az Országgyűlés Felsőházának termében a magyar kormányfő, az országgyűlés elnöke, a parlamenti pártok képviselői jelenlétében és az öt kontinens magyarsága küldött képviselői előtt soron kívül kértem szót s fejtettem ki véleményemet a román-magyar szerződés alap gondolatairól. A Magyarok Világszövetségének küldöttei felállva és tapssal fejezték ki egyetértésüket a véleménynyilvánítással. A kormány képviselői döbbenettel és rejtett ellenszenvvel, csendben hallgatták végig. A parlamenti pártok képviselői nagyfokú közömbösséggel viseltettek iránta. Mondhatnám, hogy az alapszerződésről nyilvánított véleményem annyit ért, mint döglött lovon a patkó. Valamivel többet, a döglött ló már nem rüg. Engem a hatalom képviselői – a magyar, a román – és az RMDSZ vezetői körei részéről nemegyszer ért háttámadás, felerősödött a kiközösítésre irányuló folyamat. Magyar diplomaták, politikusok mikor a kapum előtt elmentek a fejüket félrefordították. A román részről telefonbeszélgetéseim figyelmesebben hallgatják le, mint a Ceaușescu érában. Az RMDSZ nem hívott meg a szervezet születésének ötödik évfordulója ünnepeire és a kolozsvári IV. kongresszusára. Ez az információ csak ízelet, nem is ez a lényeg.

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”

Tamási Áron

Az alapszerződéssel kapcsolatban mindenekelőtt azt szeretném leszögezni, hogy nincs elvi kifogásunk. Az alapszerződés szükségességét megértjük, létrejöttének indítóokaival is egyetértünk, semmi bajunk Európával, támogatjuk a szerződő felek igyekezetét az európai struktúrákban való beilleszkedésbe, **mint vélt és valós bajaink orvoslásának lehetséges gyógyírját.**

Észrevételünk, kifogásunk, ha úgy tetszik ellenszenvünk elvi megfontolásból fakadnak, a Magyar Szocialista Párt programjában meghirdetett külpolitikai, diplomáciai hármas prioritásának sorrendjéből adódik.

A határon túli magyarok sorával való törődés a harmadik helyre került. Első a stratégiai elgondolásokban az európai integrálódás, második a jószomszédi viszony kiépítése. Ez nem véletlenszerű, formai felsorolás. Ez a sorrend sértő és elfogadhatatlan számunkra.

Úgy érezzük, hogy Magyarország cserbenhagyja a határon kívüli magyar nemzetrészeit.

Teszi ezt a pártprogramban meghirdetett elvek alapján. Az 1994–1998 „Kihívások és válaszok” című választási programja (tematikus füzetek – Tézisek a nemzetről) „A magyar állam és a magyar nemzet” című fejezete első pontjában a következő olvasható:

„A modern állam nem egyik vagy másik nemzet, nemzetiség, hanem az adott ország állampolgárainak szervezete...” „... A magyar államot a Magyar Köztársaság polgáraihoz

és nem a magyar nemzethez fűzi jogviszony. A szomszédos államok magyar nemzetiségű polgárai számára szülőföldjükön az adott ország állampolgáraiként kell biztosítani a boldogulást, a teljes jogegyenlőséget és a nemzeti önazonosság megtartását. ... A nemzetek és népek akkor juthatnak el teljes és megalapozott szabadsághoz, ha az állam és a nemzet funkcióit szétválasztjuk...”.

A harmadik pontnál az MSZP lezögezi: „... Megengedhetetlen bármiféle magyarországi gyámkodás, a határon túli magyarság ügyének kiszajátítása...”.

Afenti kitételek, tézisek nem annyira a modern állam szabályainak a meghatározásából fakadnak mind inkább a szocialista láger szokásaiból, a proletár internacionalizmusból, és a belügyekben való be nem avatkozás szabályaiból.

Ezeket a megállapításokat két okból is kifogásolom. Az egyik az, hogy sem a román, sem a magyar állam nem definiálható még modern, demokratikus jogállamnak. Másfelől úgy lettünk mi a szomszédos államok magyar nemzetiségű polgárai, hazátlan polgárai (bozgorok), hogy akaratunk ellenére csatoltak minket oda.

Szülőföldünk, otthonunk és hazánk. Kisemmizett, jogfosztott állampolgárai vagyunk az adott országnak, amely szuverenitását kiterjesztette ránk. 80 esztendeje nem élvezzük a teljes jogegyenlőséget és a nemzeti önazonosság megtartása helyett az erőszakos, asszimilációs politikát „élvezzük” egyénileg és kollektíven. A jogot szelektíven alkalmazzák, a kollektív bűnösség és vendetta – ez jár ki nekünk –, s a beolvadás vagy a kiüzetés esélyeit hangoztatják velünk szemben '89 után is. Ilyen körülmények között hirdetik meg az állam és a nemzet funkciójának szétválasztását; s hátrítja el magától a felelősséget, amit a magyar kormány a nemzet egészével kapcsolatban kellene érezzen.

Hogy mennyire nem formai tétel a prioritások meghatározása, bizonyítja a választási programnak „A

határon túli magyarságról” című része, a „*Nemzeti kisebbség és autonómia*” című fejezetének első paragrafusa: „... A szocialisták fontosnak tartják a szomszédos országokkal való kapcsolatok minél intenzívebb fejlesztését. E kétoldalú kapcsolatrendszer meghatározó eleme a nemzeti kisebbségek, köztük a határon túli magyarság jogainak érvényesülése, de nem tartjuk helyesnek a kormányzat azon törekvését, hogy kizárólag e kérdéskörre szűkítse le a kétoldalú viszonyt...”.

Innen és az alapszerződéshez fűzött lábjegyzetig nagyon rövid az út. E lábjegyzetben a szerződő felek fenntartás nélkül, teljes egyetértésben megtagadják tőlünk alapvető jogainkat mind népközösség. Idézzük:

„A szerződő felek egyetértéssel abban, hogy az 1201-es ajánlás nem hivatkozik a kollektív jogokra és nem kötelezi a feleket arra, hogy az

említett személyek számára biztosítsák a jogot az etnikai alapú területi autonómia speciális státusára.”

A lábjegyzet minden kétséget kizár, hogy az európai struktúrába való beilleszkedés érdekében rögtönözni kell, ki kell egyezni a szomszédokkal minden áron, szentesítve a meghonosodott állapotokat, igazolva, hogy az önrendelkezési jog kiválasztott népek kiváltsága csak, nem univerzális jog, a kétmilliónyi erdélyi magyarságot nem illeti meg.

Az értelmezés ellentmond az 1201-es ajánlásnak a 11-es cikkelybe foglaltakkal, idézzük:

„Azokban a körzetekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többséget alkotnak, ezen személyeknek jogukban áll, hogy saját történelmi és területi helyzetüknek megfelelően és az állam nemzeti törvényeivel összhangban álló helyi vagy autonóm közigazgatási szervekkel vagy különleges státtussal rendelkezzenek.”

Romániában a társadalmi berendezkedések, az ideológiák és a kormányok változnak, de a román politika stratégiai célkitűzései megmaradtak. Az egységes román nemzet kialakítása, a román társadalom egyneműsítése, etnikailag tiszta állameszme szolgálatában állt eddig minden román kormányzat (Antonescu, Ceaușescu, Iliescu) a zsidóellenes törvényektől a Korvin-ellenes funarizmusig. Ennek az eszmének és gyakorlatnak a birtokában a mindenkori román politika megtagadja az 1000 éves múlttal rendelkező államalapító és államalkotó erdélyi magyarságtól az önrendelkezés jogát.

Ennek az eszmének esett áldozatul az egymillió német-szász-sváb népközösség. Ennek a gyakorlatnak a nevében zsidótlantították Romániát. Ennek az állampolitikának egyik mozzanata az 1990 márciusi magyarellenés program is. Ennek az eszmének az oltárán született meg az egységes román nemzeti állam az 1991-es alkotmány első paragrafusában.

Ha azt el lehet fogadni, hogy Magyarország elismeri a határok sértetlenségét s hogy végleg lemond Erdélyről a románok javára önhatározásból, de azt hogy Európa oltárán a jószomszédosági viszony érdekében feláldozza a magyar nemzet egyharmadát számunkra elfogadhatatlan.

Arra a kérdésre, hogy jó-e az alapszerződés, a válasz egyértelmű: igen, jó, sőt nagyon jó. Kinek? A románoknak. Általuk sem remélt győzelmet arattak, a magyarok lemondanak önként és végleg mindenféle ellenszolgáltatás nélkül Erdélyről. Ez több mint az 1975-ös helsinki záróokmányban foglaltak.

A román politika aktív és agresszív. Felhasználja a lobbyzás minden eshetőségét és módszerét. Sok és tartós sikerélménye van a diplomáciájában. A magyar politikára jellemző a kisebbrendűség érzése. A félelem és a veszélyeztetettség bénítóan hat a magyar diplomáciára. A magyar politikának rég nincs alternatívája a nemzetközi, történelmi fejlemények, események beláthatóságát illetően. Ezért minduntalan meglepetések érik. A kapkodás, a merevség és egyoldalúság jellemzi a magyar diplomáciát, a külpolitikát. A magyar politika személytelen és

Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy (Finta Ella felvétele)

semleges a határon kívül rekedt nemzetrészekkel szemben.

Nekünk, magyaroknak meg kell tanulnunk, hogy a háborút nem a lövészárkokban nyerik meg, hanem a diplomáciában. A magyar jó katona, de rossz politikus.

Eddig a tudatokban élhetett a remény, hogy a természetes igazságérzettel ellentétes trianoni csonkításért, lesz majd valamikor igazságtétel. Senki nem gondolt arra, hogy Erdélyt vagy a Felvidéket teljes egészében visszacsatolják. De legalább azokról a területekről, ahol a magyarság többségében él, beszélni kell. Az alapszerződés megkötése még a remény lehetőségét is elsöpörte. Mi következik ebből?

A világon több olyan független-szuverén állam van, amelynek lakossága kisebb mint az erdélyi magyarság lélekszáma. Az erdélyi magyarságnak van történelmi tudata, önismerete, történelmi múltja. Ez a közösség egy évezreden keresztül több-tucatnyi vajdát és fejedelmet adott Erdélynek, és kormányzott a többi népekkel együtt. A románoknak, bár nem fogadtattak el negyedik nemzetnek, ahol többségben éltek, tulajdonképpen saját nemzeti önkormányzatuk volt.

ASzovjet Birodalom szétesett. Szétesetek a kisebbek is: Csehszlovákia és Jugoszlávia. Ki állíthatja teljes bizonyossággal, hogy ez a folyamat Romániánál megállt? És ha meg is állt a folyamat, nekünk jogunk van remélni. Mi jogosít fel a reményre? Az, hogy Románia igyekszik Európába. A legújabb – Constantinescu-i szlogen: Románia mozdul el Európa felé, nem várja Európa kelet felé való terjeszkedését. Ez nagyon helyes. De Erdély mindig Európában volt, az európai kultúrkörhöz tartozott! A transzilvánizmus nemcsak irányzat, hanem gyakorlat is volt! Minden elszenvetett rombolás és kár ellenére, Erdélyben ez a tudat él és nemcsak a magyarokban, hanem az erdélyi román-ságban is pozitív élményként létezik.

A nagy kérdés tehát a következő: mi lehet az erdélyi magyarság jövője az alapszerződés után?

Az erőszakos asszimilációt kiteljesíteni már nem lehet. Tömeges elvándorlásról sem lehet szó.

Két változatot tudok elképzelni: Kétségbeesünk. Lemondunk mindenről és önként vállaljuk az asszi-

milációt; vagy: perspektívát nyitunk magunknak.

Tehát: Merre tartson az erdélyi magyarság?

Az anyanemzettel való egyesülés útját az erdélyi magyarság elől elzárták. Elmélet ide vagy oda, az erdélyi magyarság önmagát erdélyi magyar népnek kelle-ne nevezze. Magyar nemzet csak egy van, akárcsak német nemzet. De ahogy létezik többféle német-, spanyol-, angolszász nép, ugyanúgy létezhet többféle magyar nép is. Az argentinai spanyol nép önmagát „argentinnak” nevezi. Területi, történelmi és szellemi alap van arra, hogy nyugodt lelkiismerettel nevezhessük magunkat erdélyi magyar népnek. Ettől még létezhet erdélyi román nép, erdélyi német nép, stb.; mindenki aki itt született, itt élt és ebben a környezetben fejlődött.

A népeknek pedig jár az önrendelkezési jog. A mi ezer évünk tiszta ügy. Ennek okán csak tekinthetjük szülőföldnek Erdélyt?!

Át kell értékelni a „romániai”-ságot is. Mi annyiban vagyunk romániaiak, amennyiben érvényben van a trianoni békediktátum. Mi tulajdonképpen erdélyiek vagyunk.

A kivándorlással, betelepítésekkel és kitelepítésekkel egyetemben mi – magyarok – Erdélyben más hányadot képviselünk mint Romániában (27%).

Az önrendelkezés természetes jogunk.

Vétek az autonómiát lefokozni és helyi önkormányzattá kimagyarázni. Hangsúlyozom, hogy az adott helyzetben újra kell értékelni a jövőnkhez való viszonyunkat, oly módon, hogy az erdélyi magyarság mint nép, élhessen az önrendelkezési jogával.

Ilyen tekintetben a legtanulságosabb a svájci modell és nem annyira az elzási meg a dél-tiroli vagy a baszkföldi. A legrégebbi svájci kanton több mint 700 éves, a legfiatalabb nincs 20. Ott, még a vegyes kantonokban is mindenki saját nyelvén él – nemcsak meghal –, sőt saját gazdasági életét éli. Az ott élő népek pedig közösen döntenek az országos kérdésekben.

Elsősorban rajtunk, erdélyiekén, magyarokon és nem magyarokon múlik, hogy mi lesz a közös Erdélyünk sorsa? Önálló egységként, de Románia keretein belül, létezik majd

(ha Bukarest hajlandó elismerni ezt) vagy önálló egységként, „csak úgy”?

Bátorság is kellene a dologhoz.

Nem kell annyira félni a szeparatizmus gondolatától. Bármiféle közösség csak úgy definiálható, ha valamiképpen el van választva a többi közösségtől – ha „szeparálva van”. Persze, kérdés, hogy területi avagy más elvek alapján határolódik körül az illető közösség. Van viszont egy létezési minimum. Ebbe tartozik bele, a már említettek mellett, a jog, hogy saját törvényeink alapján, saját lelkivilágunknak megfelelően élhessük mindennapjainkat. És ez igenis szeparatizmus. Ha ilyen értelemben nincs szeparatizmus, azt jelenti, hogy elfogadtuk másoknak a felsőbbrendűségét.

Az etnikai autonómia gondolatától sem szabad félelem száguldozzon zsigereinken. „Igen testvér, így van. De tőled sem akarjuk elvenni azt, amit magunknak kívánunk.” Mi nem kizárólagosságra törekszünk! Az Erdélyben élő – döntő többségükben román ajkú – görögkatolikusok számára, katolikusként, szintén az önrendelkezés az egyedüli túlélési esély.

Mégis. A román-magyar alapszerződés nélkül Románia demokratikus erői parlamenti győzelme kétségbe vonható. Iliescu is maradt volna hatalmon.

A román-magyar alapszerződés olyan helyzetbe hozta az erdélyi magyarságot, hogy sorsának irányítását saját kezébe veheti.

A román-magyar alapszerződés véget vethet a román „Trianon-pszichózis”-nak és a magyar „Trianon-traumá”-nak.

Romániának választania és változtatnia kell hagyományos kisebbségellenes, szegregációs, antiszemita és rasszista politikáján. Összeférhetővé kell tegye a román ortodoxiát és balkáni hagyományait, életvitelét az európai kultúrával, civilizációval és demokratikus államrenddel. Ha ez megtörténik, bekövetkezik, akkor a román-magyar alapszerződés elérte célját és megérte a fáradságot. Erre a kérdésre a jövő tartogatja a választ. Sorsunk alakulása rajtunk is múlik nemcsak a Mindenhatón.

Segíts magadon magyar, akkor az Isten is megsegít.

Sepsiszentgyörgy, 1997. április 22.

KIRÁLY KÁROLY

A KARRIERISTÁK UGRÓDESZKÁJA

Az RMDSZ negyedéves kormányzati tevékenységének mérlege

Tavaly az év vége felé Bukarestben az RMDSZ legfelső testülete úgy döntött, szabad kezét ad annak az Operatív Tanácsnak (az RMDSZ csúcsvezetőit tömörítő hétagú testület, az alapszabály szerint válsághelyzet megoldására hívják össze), mely puccszerű eljárásával lényegében kész helyzetet teremtetett a döntésre hivatott fórum összeülése előtt. A küldöttek ugyanis még a szóban forgó SZKT ülés előtt, a sajtóból (beleértve Magyarország legkedveltebb napilapját is) értesülhettek arról, hogy az általuk eldöntendő kérdés már eldőlt: az RMDSZ tagja a koalíciónak, sőt már a minisztereket is kijelölték. *Tőkés László* józan érvei nem hatottak a küldöttekre: az RMDSZ tárgyalódelegációjának semmiféle kötéssel mandátumot nem adtak, a közbizalommal már egyszer visszaélt Operatív Tanács biankó csekket kapott.

Meg is volt az eredménye: mindmáig nem létezik írásbeli koalíciós szerződés, sem pedig olyan dokumentum, mely rögzítené az RMDSZ-programnak a kormány által történő megvalósításának a szándékát. Az RMDSZ *feladta kitűnő tárgyalási pozícióit semmiért*, helyesebben szép szavakért és gesztusokért. (A gyenge román „demokratikus” többség rá volt utalva az RMDSZ 7 százalékos szavazóerejére a stabil kormányzáshoz - hogy mennyire, az a minap megjelent Erdélyi Naplóból is kiderül: az RMDSZ-szel együtt stabil, 59 százalékos többség dacára a kormánypárti hiányzások és az ellenzék fegyelmetszégének köszönhetően elbukott egy törvény.) Negyed év elteltével lassan *itt az idő megvonni a mérleget*. Ehhez azonban a felszínnél mélyebbre kell ásni, annál is inkább, hogy a konkrét eredmények hiányát egyetlen mondatban el lehet intézni. Viszont a kormányra lépés sokkal többről szól.

Belharcok az RMDSZ-ben

Az RMDSZ hétéves története végső soron az önálló magyar politika híveinek (fő exponensük 1993 elejéig

Immáron több mint egy negyedév eltelt azóta, hogy az RMDSZ csúcsvezetése a Szövetségi Képviselők Tanácsának (SZKT) utólagos jóváhagyásával úgy döntött: kormánykoalíciót alkot az 1996-os választások győzteseivel, a Demokratikus Konvencióval és a Szociáldemokrata Unióval. Maga a formális döntés, mellyel az SZKT áldását adta a taktikai váltásra, az indokolatlan bizalom-megelőlegezés gesztusa volt.

Szőcs Géza, majd 1993 augusztusától, a Neptun-ügytől egyre inkább *Tőkés László* kétfrontos harcáról szól. Egyik oldalon ők a fő céltáblái a többségi előfeltételeknek, a román sajtó mindmáig tartó rágalomkampányának, és feltehető, hogy egy romániai féldiktatórikus fordulat esetében is nekik lenne félnivalójuk. A másik oldalon viszont ott van az *idegen vektorok, a kollaboránsok* (a kollaboráció tényét fel- és elismerő elemző többsége a Neptun-ügy résztvevőit, *Borbély Lászlót, Frunda Györgyöt, Tokay Györgyöt* tartják e lobby magjának) valamint a biztonság langymeleg fenntartásában érdekelt *kerékkötő nomenklatura* falanxa (a magam részéről ide sorolom az RMDSZ *csúcsvezetését* – jelesül a szövetségi elnököt, *Markó Bélát* valamint a *Takács Csaba* nevével fémjelzett ügyvezető elnökséget – melynek fő célja minden jel szerint saját pozícióinak megőrzése).

Végső soron ez a sokakban nem is tudatosult latens szövetség a *fő akadály az erdélyi magyar autonómia kiépítésének*. Hiszen e belső hatalmi csoportosulás háttér- vagy frontemberei szabotálták el *Katona Ádám* 1991-es agyagfalvi autonómiakezdeményezését, késleltették, ameddig csak lehetett, az önrendelkezés-elvű politikáláshoz való viszony megtárgyalását, cenzúrázták vagy torzították el a szövetség hivatalos állásfoglalásait, ők

szervezték meg a Hargita megyei listahamisítást 1992 nyarán, amikor a saját embereik nem kerültek fel a legitím gyűléseken a jelöltlistákra, ők vetették ki a brassói kongresszusi határozatokból a területi autonómia követelését, és akadályozták meg (ideiglenes sikerrel) az erdélyi magyarság nemzetként való önmegfogalmazását, ők határolódtak el *Tőkés László* paradigmatis, a romániai etnikai tisztogatásra vonatkozó kijelentésétől, ők vettek részt a nacionálkommunista *Iliescu*-féle hatalom kisebbségpolitikájának külföldi népszerűsítését szolgáló PER folyamatban, ők indítottak *Nagy Benedeken* keresztül frontális támadást *Tőkés László* ellen, ők szabotálják – többszöri kongresszusi felszólítás dacára – immár négy éve az RMDSZ belső demokráciájának kiépítését, a belső választások megtartását, és végül ők készítették elő és vezényelték le az RMDSZ kormányra kerülését.

Ez utóbbi mozzanatról érdemes egy kicsit bővebben szólni.

Út a „hatalomba”

Az RMDSZ kormányra kerülésének nyitóepizódja, hogy az SZKT székelyudvarhelyi (1996. január) ülésének határozatai egyetlen mondatban utalnak arra, hogy az RMDSZ bizonyos feltételek teljesülése esetén a kormányzásban is részt vehet. A határozat értelemszerűen *nem delegálja* a „feltéltelteljesülés” megállapításának jogát alsóbb szintre, tehát fenntartja magának egy esetleges kormánykoalícióban való részvétel eldöntésének monopóliumát. (A monopólium persze nem tökéletes, hiszen elvben – a napi politikával egyébként csak érintőlegesen foglalkozó kongresszus is dönthet e kérdésben, sőt, értelemszerűen felülbíráhatja az SZKT határozatait.)

Még jóval a választási kampány kezdete előtt az RMDSZ prominensei, köztük *Markó Béla* és *Frunđa György* több ízben derülátóan nyilatkoznak a

kormányzással kapcsolatban, és egyben jelzik azt is, hogy a *Iliescu pártja*, a TDRP is (bizonyos homályos feltételek megvalósulása esetén, melyek teljesülése bármikor, a valóságtól függetlenül kinyilatkoztatható) *szóba jöhet koalíciós partnerként*. Frunda György RMDSZ-elnökjelölt kampányának középpontjába egy kifejezetten taktikai kérdést, az RMDSZ kormányzatban való részvételének kívánatosságát helyezte.

A kiszivárgott információk szerint a választások előtt az RMDSZ neptunista vonala tárgyalásokba bocsátkozott Iliescuékkel a majdani közös kormányzás érdekében. Teljesen nyilvánvaló tehát, hogy a kormánykoalíció választások utáni lehangosabb pártolói nem a demokratikus ellenzék iránti lojalitásból csatlakoztak az új hatalomhoz, hanem azért, mert a kormányra lépés *önmagában* volt a céljuk, a győztes párt kiletétől *függetlenül*. Ez pedig, tekintve az Iliescu-féle hatéves, egyértelműen magyarellenes politikai kurzust, megmagyarázhatatlan abból a premisszából kiindulva, hogy kormányzásbarát előjáróink mindenek elé helyezik az erdélyi magyarság ügyét. Megítélésem szerint a *tárgyszerű szemlélőnek fel kell adnia* a minden kisebbségi vezetőnek az ellenkező bizonyosulásáig kijáró *pozitív elkötelezettség véleményét*.

Kurucok és labancok

Ha a valódi mögötteseket keressük, vissza kell térnünk az RMDSZ-en belüli politikai harcokhoz. Mint jeleztem, a Szövetség története a kuruc-labanc kötélhúzás mentén is ábrázolható. (Tény, hogy a klasszikus ideológiai különbségek, jelesül a nemzethez való viszony mentén is megtörik az RMDSZ-politikum, de ez nem változtat azon, hogy az alapvető törésvonalat a román elnyomó hatalomhoz való viszonyulás határozza meg.) A két tábor közötti villongásokat nem lehet a jövőképek harcaként értelmezni, hiszen a „labanc” tábornak – az autonómia-elkötelezett „kurucokkal” szemben – nincs jövőképe.

Helyesebben, ha megvolna képviselőikben a kellő cerebrális bátorság, akkor végiggondolnák politikájukat, mely a mindenkori környezethez való idomulással, a legtöbb esetben elvtelen kompromisszumok megkötésével voltaképpen egyetlen – önmagában nem is elítélendő – célt próbál közelebb

hozni a jelenhez: a magyarságot ért diszkriminációk minimumra csökkentését, az erdélyi magyar közösség tagjainak „jobb megélhetését” (ld. Frunda György interjúját). Holott ez a minimálprogram távolról sem szavatolja az erdélyi magyarságnak, mint történelmileg és kulturálisan meghatározható közösségnek a fennmaradását, sőt bizonyos általános, *objektív* törvényszerűségeknek megfelelően egyenértékű a *távlati eltűnéssel*. Ahhoz ugyanis, hogy egy kisebbségben élő közösség ne tűnjön el a többségi tengerben, még a sűrűlódásmentes együttélés esetében is az önazonosságát óvó intézményes keretre van szükség. E megmaradásunkat szavatoló jogi garanciákat pedig a többség soha nem fogja nekünk felkínálni, sőt, idevágó követeléseinket mindeddig ellenségesség és elutasítás övezte. *Végső célkitűzéseinket* tehát a *politikai konfrontáció árán is vállalnunk kell*, amennyiben nem fogadjuk el a ki nem mondott „labanc jövőképet”, a lassú felmorzsolgatást. Jövőképek hiányát a labanc tábor, sajtófőlnyét kihasználva, nyelvpolitikai manőverekkel, metaforikus sztereotípiákkal próbálta elfedni. Az apró lépések taktikájával való etetés, a mérsékelttség jelszava alatti semmittevés, a belső tisztázó vitáknak az egységre való hivatkozással történő elodázása nem mehetett a végtelenségig. 1992-ben a Kolozsvári Nyilatkozattal az autonomista, magyar érdekeket képviselő szárny kiütéses győzelmet aratott. A Brassóban, majd a gyergyói és váradai SZKT-n megválasztott RMDSZ-vezetés viszont többségében a másik táborból került ki. A pozícióba került labancok már nem tehettek mást, mint a struktúra-konzervativizmus múlt századi második hullámának képviselői: *ugyanazt* a programot követték, mint az ideológiailag győztes tábor, csak *lassabban*. Anélkül persze, hogy ezt kinyilatkoztatták volna. A kongresszus által szabott határidőre ügyet sem vetve húzták-halasztották az autonomista politika legfontosabb lépéseinek megtételét: az erdélyi magyarság önmegszámlálását, a belső választások megtartását, az autonómia-statútumok megfogalmazását. Az 1995 májusában Kolozsváron megtartott negyedik kongresszus ismét bizalmat szavazott a brassói vezetésnek, de kitarított a korábbi, Markó által be nem teljesített célkitűzések mellett, sőt továbbfejlesztette azokat: bekerült a programba a területi autonómia követelése és a belső választás közvetlensége.

1997 őszén ismét kongresszust tart az RMDSZ. A Markó-Takács-féle vezetés pedig ismét el kell számoljon újabb két év semmittevésével. Több mint nyilvánvaló, hogy a kormányban való részvétel egyfajta hallgatólagos felmentést fog adni a jelenlegi vezetésnek. Ettől függetlenül a neptuni vonal érezhette, hogy a *hivatalos szövetségi autonomista retorika és a tettek hiánya közötti ellentmondás nem leplezhető a végtelenségig*. Olyan politikai konstellációra volt szüksége, melyben a Szövetség politikusaira az *öncenzúra* hat. A kormányzati pozíció ilyen. Egyenesen lesújtó az autonomista háttérbázis immár több hónapos hallgatása. Tőkés László józan érvei dacára Bukarestben a puccsszerűen eljáró Operatív Tanácsnak kötetlen mandátumot – tehát bizalmat – jelentő SZKT határozat pusztán *három ellenszavazattal és két tartózkodással fogadtatott el*. A „következős autonomisták” visszavonulót fújtak. Tény, hogy az ellenzék választási győzelme a kormánykoalíció híveinek malmára hajtotta a vizet: a demokratikus erőkkel való *valamiféle szövetségkötés* magától értetődő volt mindenki számára, míg Iliescu győzelme esetén csak a szakadást is kockáztató, kemény harcok árán lehetett volna kioroltetni a koalíciót.

A választások után kialakult politikai helyzetben a kormányban való részvételt erőltetőeknek egyetlen dolgot kellett szem előtt tartaniuk, hogy feledtessék az erdélyi magyarság létérdekei szempontjából optimális megoldás lehetőségét, a kormány külső, feltételekhez kötött támogatását. Hiszen akkor minden egyes jelentős szavazás előtt meg lehetett volna kérni a szavatok árát. *A jelen felállásban viszont az RMDSZ-nek kötelessége támogatni a kormány előterjesztéseit*. Miként Tőkés László megállapította, oda jutottunk, hogy most, a „szövetségeseinkkel” való együttműködés idején érdekeink megfogalmazásában messze alulmúljunk azt a korszakot, amikor Iliescuék voltak hatalmon.

Következtetések

Tekintsünk most végig azon, mit is hozott az RMDSZ és az erdélyi magyarság számára a kormányban való részvétel!

Nemzetközi szinten az RMDSZ mozgástere összezsugorodott. Egyrészt

nem teheti meg, hogy a román kormánynak a kisebbségi kérdés iránti érzéketlenségét nemzetközi fórumokon felemlégesse, és így próbáljon nyomást gyakorolni a román politikumra az erdélyi magyarság célkitűzéseinek valóra váltásáért. Nem teheti meg, mivel ő maga is benne van a hatalomban (ha nem vett volna részt az RMDSZ közvetlenül, miniszterekkel és államtitkárokkal a végrehajtó hatalomban, a mozgásteret nem csökkent, hanem nőtt volna: a kormánynak nyújtott esetenkénti külső támogatás csak növelte volna az RMDSZ nemzeti kiállásnak hitelét). Másrészt, ha mégis úgy döntene az RMDSZ-vezetés, hogy bizonyos kérdéseket külföldi fórumok elé visz, már nem találna meghallgatásra, hiszen az öncsalásra hajlamos Nyugat az RMDSZ kormányrésztételével úgymond letudta az erdélyi magyarság problémáját.

Retorikai szinten komoly eredményeket tudhatunk a magunkénak. Az új kormány szakított az Iliescu-féle nyíltan magyarellenes megszólalásmóddal. Kérdés persze, hogy ez mennyire őszinte és főleg előnyös-e távlati érdekeink szempontjából. Tény, hogy az új hatalom mindaddig, amíg számít az RMDSZ támogatására, nem engedheti meg magának, hogy a jelenlegi euroretorikától és békülékeny hangvételtől eltérő megszólalásmódot alkalmazzon. Nem állítom, hogy jelenlegi román kormányerők ellenségesek lennének a magyar ügygel szemben. Viszont saját elhatározásukból még akkor sem tennének semmit, ha elvben tökéletesen egyetértenének az RMDSZ háromszintű autonómiakövetelésével, hiszen elég nekik a gazdasági problémákkal való küszködés, nem hiányzik a sovinszta ellenzék nacionalista gyalázkodása, mellyel minden, a magyarok irányában tett gesztust követően bízást számolni lehet. Az tény hogy a szép szavakat sikerül-e tettekre konvertálni – már amennyiben van erre hajlandóság a kormányban – az az RMDSZ-vezetés (szerintem nem létező) ügyeszeretén és hajthatatlanságán múlik. Ha pedig hamis a jelenlegi magyarbarát retorika, akkor azt annál idősebb lenne leleplezni. Választás elé kell tehát állítani kormánypartnereiket: *meg kell szabni* ha eddig az RMDSZ-vezetés dőre módon nem tette - a további együtt haladás árát.

A konkrétumok szintjén ugyanis semmit sem lehet felmutatni. Hacsak a Tokay-féle „nemzetiségi miniszteri-

um” formális létrehívását, vagy az RMDSZ minisztereknek és államtitkároknak a román végrehajtó hatalomban végzett – s az erdélyi magyarság létérdekeinek szempontjából nem kifejezetten releváns – mindennapi tevékenységét nem tekintjük annak. Az RMDSZ legfontosabb követeléseinek, (Bolyai Egyetem, egyházi javak visszaszolgáltatása, kulturális autonómia – hogy csak azokat említssem, melyeket szólam szinten elfogadnak kormánypartnereink) ügyében ugyanis nem történt előrelépés.

Kik a felelősök?

Mint eddig is észlelni lehetett, a felelősöket nem a román oldalon keresem. Még a Bolyai Egyetem ügyében sem, annak dacára, hogy a román illetékesek ismételtelen is kedvezően nyilatkoztak a témában. A kormány visszatáncolásának ugyanis az erdélyi magyar liberális baloldal szolgáltatott eszmei alapot. Az a csoportosulás, mely annak idején, mikor a Kolozsvári Nyilatkozat mögött egyöntetűleg felsorakozott a Küldöttek Országos Tanácsa és az RMDSZ parlamenti csoportja, sajtóoffenzívát indított a nyilatkozatban foglalt célkitűzések és azok szorgalmazóinak (különösen Tőkés László, *Borbély Imre*, Szócs Géza és *Patrubány Miklós*) lejáratására. Az nem zavarta különösebben a racionalizmus és szakmai kompetencia bajnokait, hogy épp azok ellen irányították támadásukat, akiknek programja (belső pluralizmus, belső demokrácia kiteljesítése, erdélyi magyar kataszter) épp egybeesett a liberális szólamok elvi alapjából (differenciált érderendszer által jellemzett sokszínű nemzetkép, a gazdasági problémák fontossága) következő lépéssorozattal. A Cs. *Gyimesi Éva* nevével fémjelzett csoport a Bolyai Egyetem visszaállításának időszerűtlenségét hangsúlyozó tanulmányokat tett közzé egy, a Szabadelvű Kör (az RMDSZ balliberális, SZDSZ-szel rokon platformja) által szervezett találkozón. Napvilágot látott itt egy kétes értékű és kétes szakmai megalapozottságú közvéleménykutatás is, mely azt volt hivatott bizonyítani, hogy a jelenlegi Babeş-Bolyai Egyetem magyar tanárainak és diákjainak nagy része nem támogatja az önálló intézmény gondolatát. Hiába határolódott el később maga a Szabadelvű Kör elnöke, *Eckstein-Kovács Péter* Kolozs megyei szenátor is a Bo-

lyai-ellenes kezdeményezéstől, immáron el lehet azt mondani, amit annak idején a Kolozsvári Nyilatkozat kapcsán is: a magyarság nem egységes a kérdésben. Információinak szerint nem marad el az anyaországi rokon lelkek anyagi rekompensációja: a professzorasszony a határon túli magyarság képviselői közül egyedül nyerte el a havi százezer forintos támogatással járó *Széchenyi-ösztöndíjat*.

Az erővonalak átrajzolódásának szintjén történt a legkedvezőtlenebb változás. Az új helyzet elbizonytalanította az autonomista politikusokat, a labanc tábor győzelmi mámorában olyannyira elbízta magát, hogy Tokay Györgyöt, a neptuni hőst, az 1968 és 1975 közötti a *Ceauşescu*-rendszerrel és a Kárpátok Génuszának politikájáról ódákat zengő pártújságíró, a román alkotmány lelkes védelmezőjét jelölte nemzetiségi miniszternek, a másik neptunistát, a helyi legitimitását elvesztett Borbély Lászlót pedig államtitkárnak. S itt még nincs vége a történetnek, ugyanis a neptuni triónak nem elég a pozicionális nyereség, arra törekednek immár, hogy hajdani politikai hibájukat is erényné kovácsolják: folytatódik a neptuni hagyomány Frunda György által az elnökválasztási kampányban megkezdett, utólagos legitimálása. A győztesek arra használják fel pillanatnyi előnyüket, hogy átírják a közelmúlt történelmét. A neptuni vonal Duna TV-s támogatója, *Marosi Barna* a neptunistákat túllihető kérdésekkel (héjának nevezi például a Tőkés-vonalat, amit még Frunda sem engedett meg eddig magának) szolgáltalt alapot az „emlékezők” történelemhamisító vallomásainak. A szöveget később közli a Neptun-vonal házi újsága, az egyetlen országos terjesztésű erdélyi magyar napilap, a Romániai Magyar Szó. Válasz pedig nincs.

A jóhiszemű, mentalitásnál fogva mérsékelt RMDSZ közép vonal teljeséggel besorakozott Frunda mögé, a liberális közép pedig már Brassó óta Markó mögött van. A többéves kiegyensúlyozottság, mely szavatolta a lassúbb, de biztos haladást felborult: az RMDSZ az erdélyi magyarság önkormányzati kerete helyett egyre inkább egy maroknyi karrierpolitikus ugródeszkájának tűnik.

S az erdélyi magyarság távlati perspektíváinak szempontjából *ez a kormányra kerülés legmeghatározóbb következménye.*

BORBÉLY ZSOLT ATTILA
(Demokrata)

A Felvidék nem alkuszik meg!

A CSEMADOK JÚNIUS 21-ÉN EMLÉKEZETT MEG A MAGYAROK KITELEPÍTÉSÉNEK 50. ÉVFORDULÓJÁRÓL

Nagyvonalúbb lett volna a prágai kormányzat moszkvai, bukaresti, belgrádi társainál? Találkozni olyan véleménnyel – nem is indokolatlanul –, hogy a szlovákiai hatalom „türelmessége” az adott vidék történelmi hagyományaival magyarázható. A Felvidéken már a XIX. században igen sok magyar gazdasági, művelődési egyesület, gazdakör, kórus, színpártos együttes működött. Trianon után a kisebbségivé lett magyarság nemzeti kultúrájának védelmében, illetve az önépítésben ezek az egyesületek igen nagy szerepet kaptak. Az etnikai alapon történő kulturális és polgári szerveződést a két háború közötti csehszlovák kormány elfogadta, és ezek működése mellett engedélyezte a SZEMKE, a szlovákiai magyar közművelődési és kulturális szervezet megalakulását is. A CSEMADOK a SZEMKÉ-t szellemi elődjének tekinti, noha a két szervezet között nem lehet folytonosságot kimutatni.

Mikor 1948 után a „némaság korszaka” végetért, az anyanyelvű iskolák újbóli megnyitásával egyidejűleg, a prágai kormány önálló magyar kulturális egyesület-hálózat létrehozását is engedélyezte. Az idézett vélemény szerint egyik oka volt ennek az, hogy működött egy szlovák „párja” a MATICA, amelynek a tevékenységét a pártidiktátúra nem akadályozta, hanem egyenesen támogatta. Csehszlovák kormányzati felfogás szerint nem tehettek különbséget a két kulturális tömegszervezet között, ezért megalakulhatott a CSEMADOK. Ugyanakkor ez magába foglalta az addig önálló helyi egyesületeket is, tehát általa a pártállam ellenőrzést gyakorolhatott az egész felvidéki magyar szellemi életen. A kezdeti időkben vigyáztak arra, hogy a CSEMADOK erős pártirányítás alatt maradjon.

De hiszen Erdélyben is rengeteg gazdakör, magyar szövetkezet, kó-

Kisebbségi magyarok Erdélyben, Kárpátalján vagy a Déli végeken egy időben kimondottan irigyleték felvidéki testvéreikat. Nyilván, nem az 1946 és 1948 között lezajlott áttelepítések, Szudétaföldre történt deportálásuk idején, mikor egy rozszant menekítő csónak egyenesen az életet jelentette az északi Dunán a szlovák és magyar partok között. Nem a magyar iskolákra aggatott lakatok, a magyar nyelv teljes mérvű „betiltása”, az oroszok asszimiláció, a „reszlovákizálás” váltotta ki az „irigységet”, hanem később, a Moszkvából elrendelt „enyhülés” után, az önálló magyar szervezkedés szük, de mégis érzékelhető lehetősége. Ugyanis egyetlen „szocialista” ország volt Közép-Kélet-Európában, ahol a hatalom megtűrte a nemzeti kulturális egyesületeket, nem tekintette őket az „elszigetelődés” menteváralnak.

rus, magyar klub működött 1944 előtt, az előbbi logika szerint ezeknek is szabad utat kellett volna engedni. Ezzel szemben közvetlenül 1944 őszétől, az orosz megszállás kezdetétől, ezeket a magyar gazdasági, társadalmi, művelődési alakzatokat betiltották, majd az egyetlen megtürt nemzetiségi anyaszervezet, a Román Kommunista Párt irányítása alatt álló Magyar Népi Szövetség keretében, ennek egyféle „tagozataiként” folytathatták működésüket. Mikor pedig, a negyvenes évek végén, elkövetkezett a romániai kultúrforradalom első hulláma – volt utána még több ilyen hullám is – minden addigi felekezeti, társadalmi, nemzetiségi kultúregyesületet felszámoltak, illetve egyesítették őket a mestersé-

gesen, felülről létrehozott „kultúrroththonokban”. Ez a sors érte nemcsak az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületet, az erdélyi dalosszövetséget, a magyar klubokat, de az Erdélyt átfogó nagy román kultúregyesületet, az 1861-ben Nagyszeben székhellyel megalakított ASTRA-t is (teljes nevén: Erdélyi Egyesület a Román Irodalomért és a Román Nép Kultúrájára). Ez az egyesület jelentette meg 1868-tól 1946-os betiltásáig az egyik jelentős erdélyi román művelődési folyóiratot, a *Transilvania*-t. 1989 decembere, a Ceaușescu-diktatúra megdöntése után, heteken belül önhatalmúlag – élve a lehetőségekkel – helyreállította a negyvenes évek végén széttűzött művelődési és társadalmi, gazdasági egyesületeit.

Szlovákiában a „bársonyos forradalom” után felmerült az az elképzelés, hogy a CSEMADOK váljék a felvidéki magyarság politikai pártjává. Mégpedig olyan politikai gyűjtőpárttá, amelyik egyesíteni tud minden irányzatot. „Szerencsére politikai pártjaink megalakulása lehetővé tette, hogy a CSEMADOK megmaradjon kulturális, közművelődési és tudományos szövetségnek. Olyan szövetségnek, amelynek fő célkitűzései: az identitástudat megőrzése és fejlesztése, kulturális örökségünk és néphagyományaink ápolása” – mondta egy interjúban Bauer Győző professzor, a Szövetség előző elnöke. (*Új Magyarország*, 1997. március 3.) A politikai párttá alakuló CSEMADOK a kezdetektől megosztotta volna a kisebbségi közösséget, míg az egységes, politikamentes kulturális szövetség hidat alkot a különböző nézeteket valló csoportosulások között.

Éppen ezért – folytatta fejtegetését Bauer Győző – mivel nem vesz részt a napi politizálásban, hanem egyesíti az egész magyarsá-

got, a CSEMADOK képes megjelentetni a magyar politikai pártok és az államhatalom felé a magyarság szükségleteit és igényeit. Szükség szerint nemcsak otthoni, de nemzetközi fórumokon is hangot ad a szlovákiai magyarság igényeinek és kívánságainak.

Évente mintegy tíz-tizenöt országos jellegű rendezvény, az egyes régiókban mintegy száz kulturális verseny, évfordulós ünnepség, továbbá helyi összejövetelek, amelyek meghaladják az ezerötszázat – ez a CSEMADOK mérlege. A kulturális versenyeken elődöntőket is tartanak. Ilyen átfogó közművelődésre az elszigetelt, magányos egyesületek nem lennének képesek. Évtizedeken át a felvidéki magyarság annyira hozzászózott a közös művelődés arányaihoz és színvonalához, hogy el sem tudja képzelni az életét nélküle.

Pedig a pozsonyi szlovák kormányzat, tehát a nyílt nacionalizmus éppen ezt az országos hálózatot akarja szétörtni. Megkísérelhetné, hogy egybeolvassza a MATICA-t és a CSEMADOK-ot, a nem is olyan régi romániai példa szerint? Hiszen az anyanyelvű oktatás felszámolását a két világháború közötti romániai minta alapján próbálja meg: kiemelt fizetést biztosít a szlovák nemzeti-szerű pedagógusoknak, főleg a szlovák nyelv és irodalom tanárainak, Szlovákia történelmét és a szlovák irodalmat csak *született szlovákok* taníthatják. Ezt a módszert a húsz években az erdélyi magyar iskolákban Angelescu oktatásügyi miniszter vezette be, „kultúr-zónákká” nyilvánítva a székely vármegyéket, ahol törvénytelen előnyök jártak a román származású pedagógusoknak. Színmagyar helyiségekben is román tannyelvű állami iskolákat állítottak fel, ezekben gazdasági, politikai nyomással kényszerítették be a magyar diákokat. Ezt az utat kívánja követni a mai Szlovákia is, miként nemrégiben kiderült Andrej Nemcok kultuszminisztériumi államtitkár bizalmas körleveléből, amelyet a kerületi és járási hivatalok oktatási osztályainak küldött. Miért nem követi a román „egyesítési” módszert a pozsonyi kormányzat a CSEMADOK esetében? Mivel ak-

kor a MATICA-t is bele kellene olvasztania az új alakzatba, és a pozsonyi nacionalisták számára féltő, hogy a Csallóközben és más, magyarlakta vidékeken – ahol a magyarok szinte mindenütt nagy számbeli többségen vannak – a kormánypénzek magyarok kezére is jutnának.

Márpedig a cél ezeknek a magyar egyesületeknek, a CSEMADOK hálózatának a megsemmisítése. Milyen könnyen ment ez Beneš elnök és Clementis külügyi államtitkár idejében, a negyvenes évek végén! Most mégsem lehet kollektív bűnössé nyilvánítani a magyarságot, mint akkor tették, minden bűn és vétek nélkül. Szlovákiára most éber szemmel figyeljünk Európa nyugati fele, és újra meg újra érkeznek az óvó figyelmeztetések: így nem lehet elindulni az egységes Európa és a NATO felé. „Szlovákia Európa panoptikumává lett” – írja keserűen a pozsonyi *Szabad Újság*.

Ebben a „panoptikum-országban” megkülönböztetés sunyi módszerét találták ki a magyar művelődés ellen. Elvonták az anyagi támogatást a CSEMADOK-tól, a magyar intézményektől, a magyar lapoktól. A pozsonyi kormány már 1992-ben olyan intézkedést hozott, amellyel megváltoztatta a nemzeti-ségi kulturális szövetségek – főleg a CSEMADOK – támogatási rendszerét. Csupán a rendezvényeket segítyezi, a szövetségek pedig éljenek meg úgy, ahogy tudnak. Legjobb, ha nem tudnak megélni egyáltalán! A költségvetési segítyéket nem méltányos szempontok szerint osztják el, hanem rábízták egy olyan országos alapítványra, amelynek döntéseire a magyarok nem tudnak semmilyen befolyást gyakorolni. „Így aztán a nemzeti-ségi rendezvényekre előirányzott pénz a nacionalista szlovák lapok és könyvkiadók pénztárát gyarapítja” (Bauer Győző). Nem elfogadható ellenérv az, hogy a magyar egyesületek 1944 előtt is saját tagjaik befizetéseiből tartották fenn magukat, tegyék most is ezt. Szó se róla, a CSEMADOK tagjai, az önkormányzatok, helyi vállalkozások nem hagyták cserben a szövetséget, de anyagi lehetőségeik nem mérhetőek össze a polgári Csehszlovákia

lakóinak vagyonával, keresetével. Akkor könnyebben áldozhattak ilyen célokra. Most szájuktól vonják meg a falatot.

Ezzel az anyagi kisemmizéssel együtt, a szlovák nacionalista sajtó tájékozó uszításba kezdett a magyar lakosság, a CSEMADOK ellen, különösen azután, hogy 1996-ban a felvidéki magyarok is megünnepelték a honfoglalás ezerszázadik évfordulóját, kopjafákat állítottak, s mikor ezeket a hatalom ki akarta dönteni, őrséget állítottak melléjük. Ez az igazi „fájdalma” a szlovák nacionalizmusnak: a felvidéki magyarság miért a magyar nemzet részének tekinti magát, a magyar történelem letéteményesének, miért nem „vállalja” a szlovák történelmet, nyelvet, vagyis – az önkéntes asszimilációt!

Ezek a viszonyok tették szinte történelminek mondható fontosságúvá a CSEMADOK idén tavasszal megtartott kongresszusát, amely a jelen áttekintésével együtt hivatott volt a jövő útjának kijelölésére. Nagy volt a tét. Megtorpan-e vagy éppen összeroppan a hatalom mind erőteljesebb nyomása alatt a felvidéki magyar közművelődés? Bírja-e próbát tovább az anyagi kirekesztettségben, elnyomorításban?

Jelképesnek tekinthetjük a kongresszus színhelyének megválasztását. Nem Pozsonyban, Kassán vagy éppen Komáromban, a felvidéki nagy hagyományok városaiban gyűltek össze a küldöttek, hanem egy Galánta közeli faluban, Perecen, amelynek 3816 lakója közül 3254 magyar nemzetiségű. Valószínűleg nemcsak ezért választották, hanem történelme okán: itt zajlott le 1849-ben a tavaszi hadjárat egyik győztes csatája. A mai küzdelem, a béke jegyében, az anyanyelv, a magyar nemzeti kultúra megvédelmezéséért folyik. Nem hangzatos jel-szavak, hanem jól megfontolt érvek és magától értetődő követelések megfogalmazásával. Nem vereségtudatban ülésezett a kongresszus, nem a visszavonulást latolgatták a küldöttek, hanem a még határozottabb erőgyűjtést.

Követelésük jól illeszkedik a demokratikus európai szellemhez, az idők járásához.

Ismételten kinyilvánították, hogy a felvidéki magyarság követeli az anyanyelvi oktatás, a kultúra

és a közművelődés önigazgatásának jogát.

Ehhez a szlovákiai magyar nemzeti közösség *számarányának megfelelő támogatást* kér az állami költségvetésből.

Szabadon akarják használni a magyar nemzeti szimbólumokat.

Kérik a magyar nemzeti közösség alkotmányos jogállásának rendezését.

Egyben követelik önálló magyar felsőoktatási intézmény létrehozását Szlovákiában.

A peredi kongresszus, az anyanyelv szabad használatának elve alapján, szorgalmazta a *történelmi helységnevek* és egyéb földrajzi nevek visszaállítását.

Azon a Pereden fogalmazták meg ezt a követelést, amelynek mai szlovák neve: Tessedikovo. Csakhogy a névadó Tessedik Sámuel életének semmilyen mozzanata nem kapcsolódik ehhez a faluhoz. A szlovák származású evangélikus lelkész, a magyar kerézteti oktatás meghonosítója Albertiben, a mai Albertirsán született, 1742-ben, a Nógrád megyei Surányban, majd a Békés megyei Szarvason lelkészkedett, „Hetvenhét éven keresztül legkevesebb tizenötezer vadoncot és oltványt neveltem magból, s terjesztettem el szerencsésen, különösen a gyümölcsfákban szegény Alföldön” – írta 1819-ben. Könyvet adott ki a magyar parasztság elmaradottságának társadalmi okairól. Élete, munkássága olyan híd lehetne, amely egybekapcsolja a magyar és szlovák hagyományokat. De nem olyképpen, hogy egy magyar történelmi dicsőséget idéző falut kereszteljenek el róla, a helyi lakosság véleményének megkérdezése nélkül. Tessedik Sámuel tiltakoznék legelsőknek ez ellen.

Munkaprogramot dolgozott ki a peredi kongresszus a CSEMADOK választott szervei (a választmány, az elnökség) számára. Egyeztessék munkájukat a magyar pedagógusokkal és szülőkkel, az anyanyelvű oktatás védelmében; mélyítsék el kapcsolataikat az ifjúsági szervezetekkel, iskolákkal és a történelmi egyházak testületeivel és személyiségeivel. Igen fontos feladatként jelölte meg a kongresszus azt, hogy a szövetség vezető szervei „készít-

senek nyilvántartást a magyar jellegű kulturális és társadalmi egyesületekről, egyesületekről és társaságokról, bővítsék ki azt emlékműveink névsorával.”

Elhatározták járási és helyi koordinációs tanácsok létrehozását az oktatásügyben bekövetkezett, illetve tervezett intézkedésekkel szembeni tiltakozások és polgári engedetlenség megszervezésére.

Polgárjogi mozgalmat hirdettek „Mentsük meg a kultúrát” jelszóval.

Vastapssal köszönték meg az elnöki tisztségből visszavonuló Bauer Győző professzor, orvostudós áldozatos, igényes munkásságát, amelyet súlyos szívbetege ellenére végzett. Utóda egy nála öt évvel fiatalabb tervezőmérnök lett, Kolár Péter, aki kassai színházigazgatóként, tanárként, a CSEMADOK egyik vezetőjeként írta be a nevét máris a felvidéki magyarság művelődéstörténetébe. A pártállam idején meghurcolták, üldözték; 1990-ben egyike volt az Együttélés Politikai Mozgalom alapítóinak.

Kolár Péter elnöki bemutatkozásában, a *Szabad Újság* munkatársának, Neszméri Sándornak adott interjújában az elmúlt két esztendő drámai változásait említette, amelyek nagy erőpróbák elé állították a felvidéki magyar nemzeti közösséget. „... nem állítom, hogy nem leptek meg bennünket bizonyos döntések, de végül mindenre reagálni tudtunk, megtaláltuk a megoldást, s minden rosszindulat ellenére él a CSEMADOK. Azt hiszem, az előttünk álló időszakra is leginkább a kiszámíthatatlan változások lesznek jellemzőek, talán a drámai fordulatok sincsenek még teljes egészében mögöttünk.”

Önépítő munkájához, a kisebbségi nemzeti közösség önvédelméhez – éppen azért, mert ellenségesebbé vált a közeg, amelyben a CSEMADOK dolgozni kényszerül – nagyobb mértékben kell megnyerniük az ifjúság és az értelmiség támogatását. Maguk a fiatalok fogalmazzák meg ezután, hogy mit várnak a CSEMADOK-tól, ne az idősebb nemzedékek határozzák meg ezt számukra. Nagy szükség van az értelmiségiek fokozott tevékenységére, éppen most lanyhult körükben az érdeklődés, a kedv. A pedagógusok közül

egyre többen zárkóznak el a CSEMADOK-tól, válnak közönyösökké, érdektelenné. „Ez elfogadhatatlan. Újra meg kell őket szólítani, ahogy a műszaki és a mezőgazdasági értelmiséget is. Úgy érzem, hogy nélkülük nemcsak a CSEMADOK munkája, vagy a szövetség maga lesz szegényebb, hanem a szlovákiai magyar nemzetközösség társadalmi és kulturális élete is.” Annál kevésbé tudja elviselni a felvidéki magyarság az értelmiség közömbössé válását, mivel minden más nemzetközösséghez képest a szlovákiai magyar értelmiség aránya talán a legrosszabb. Hiszen az 1946-ban elkezdődött áttelepítések, kiűzések során elsősorban a magyar értelmiségieket távolították el természetes közegükből, a nép köréből. Ezzel szellemileg „lefejezték” a felvidéki magyarságot. Hosszú évtizedek alatt alakult ki egy újabb értelmiség, amely a régi helyére állhatott, és a CSEMADOK új elnökének véleménye szerint, ez a réteg most nem fordíthat háttal a közösség építő munkájának és önvédelmi harcának.

Pozsony kormánya megkülönböztető intézkedéseivel, így a magyar kulturális egyesületek magára hagyásával – noha a szlovákiai magyarok éppúgy adófizető polgárai az országnak, tehát éppúgy hozzájárulnak a költségvetési bevételekhez, mint a szlovákok – a kisebbségi magyarság *másodrendűségét* akarja kimutatni. A felvidéki magyarság ezt emelt fővel utasítja vissza – tanúsította a peredi kongresszus is. Partneri viszonyt azonban szívesen alakít ki a szlovák nemzettel; ezáltal pedig hozzájárulhat az ország belső biztonságához és békéjéhez. De jogsztottságot, másodrendűséget semmiképpen sem fogad el.

Nemcsak a felvidéki magyarság számára volt fontos ez a kongresszus. A nemzet egészének sorsa egybefonódik, különösen a kisebbségbe szakított nemzetrészeké. Ami a Felvidéken történik, az kihat Erdélyre, a Kárpátaljára, a Délvidékre és viszont. Az üzenet átszáll az országhatárokon és eltalál minden magyarhoz, erősítve erejét és öntudatát: a Felvidék nem alkszik meg!

BARDÓCZ GERGELY

Elkobzott közösségi és egyházi vagyonok Erdélyben

Elnök Úr, igen tisztelt Résztevők, Hölgyeim és Uraim!

Preambulum

Hatvanöt évvel ezelőtt ezekben az épületekben a Népszövetség Tanácsa határozatot hozott. Hároméves vita után a Tanács úgy döntött, hogy azt a nagyjelentőségű köztulajdont – hatalmas erdőségeket, legelőket és épületeket – a csíki székelyek közösségi vagyonát, az ún. Csíki Magánjavakat, melyeket törvénytelenül elkobzott a román kormány, vissza kell származtatni a törvényes tulajdonosaiknak, azaz a csíki székely magyaroknak.

Ma még mindig ugyanezért az ügyért küzdünk: az új román kormánytól kérjük a kismiszett székely közösség számára az igazságot és javaik visszaszolgáltatását.

Amint ez az eset is példázza, a kisebbségi jogok védelme az államok és a nemzetek közösségének örökzöld tárgya **volt, ma is az** és talán a jövőben is **az lesz**.

A magyarok hátrányos megkülönböztetése Romániában

A két millió lelket számláló romániai magyar nemzeti közösség az 1990-es évekig Európa legnagyobb nemzeti kisebbsége volt. A romániai magyarok megfelelnek mind a három kritériumnak, amit az általunk tárgyalt ENSZ Nyilatkozat címben olvashatunk: mi nemzeti, vallási és nyelvi kisebbség is vagyunk. Az elmúlt években sokat hallhattak azokról a diszkriminatív intézkedésekről, amelyeket a román kormány foganatosított a romániai magyar nemzeti közösség ellen. Ma új kormánya van Romá-

niának. Ezért én csak egy kérdéskörrel szeretnék most foglalkozni – a tulajdonjog kérdéskörével. Az ENSZ Nyilatkozta a nemzeti, etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló 3.1. cikkelye kimondja: „A kisebbségekhez tartozó személyek mindenfajta megkülönböztetés nélkül gyakorolhatják jogaikat, beleértve azokat, amelyeket ez a Nyilatkozat tartalmaz, egyénileg éppúgy, mint csoportjuk más tagjaival közösségben.

Ha az egész nyilatkozatot átfésüljük, nem találunk benne egyetlen hivatkozást sem, amely a tulajdonjogról szólna. Nem, mert a tulajdonjog – ugyanúgy, mint az emberi méltósághoz való jog alapvető emberi jog, melynek nem egy kisebbségvédelmi dokumentumban van a helye. Éppen ezért elmondható, hogy a 3.1. cikkely tulajdonképpen magába foglalja egy emberi közösségnek a közös, avagy a közösségi tulajdonhoz való jogát.

Hét hónapja Romániának új demokratikus kormánya van. Ez a kormány, melynek megválasztását a magyarok tömeges szavazata döntően befolyásolta, azt ígéri, hogy elszakítja a szálakat a múlttal. Így a kisebbségvédő politikát is szándékozik folytatni. Csak 200 nap telt el, amióta elkezdődött a működése. Várjuk a megígért törvényeket, a megígért jogok kihirdetését.

Felszólalásomban két diszkriminatív esetet fogok bemutatni, mindkettő az előző kormányok szomorú öröksége, ám olyan ügyek, melyeket az új kormánynak kell orvosolnia.

A Csíki Magánjavak

Az első esetet a határvédő csíki székelyek javairól szól. Egy olyan jelentős közös tulajdon – 70.000 hek-

tár erdő – mely évszázadokon át ennek a közösségnek tulajdonát képezte, s melyet teljesen diszkriminatív módon vett el az akkori román kormány, 1923-ban. A diszkrimináció abban állt, hogy hasonló határvédő erdélyi román vagyonok érintetlenek maradtak. A csíki székely magánjavak története, másszóval: „a korábbi Első Székely Határvédő Gyalogoszred közös erdőségeinek története a magyar parasztság gazdasági kifosztásának legszomorúbb fejezete, ami a román kormányzás alatt történt” /1/. „Ennek a vagyonközösségnek a sorsa egyike a legjellegzetesebb olyan eseteknek, amelyeknek során a trianoni békeszerződés utódállamaiban a magyar kisebbség jogait durván megsértve, minden nemzetközi és helyi normát felrúgva, a törvény szabta korlátokat ledöntve, nem a jog, hanem a nacionalizmus és az önérdék által vezetett hatalom gyakorlóinak áldozatul estek a nemzetiségi egyéni és egyházi vagyonok, alapítványi és más közérdekű célú vagyonközösségek” /2/.

Ma még mindig ezeket a javakat követeljük, mert ezek közösségünk számára nélkülözhetetlenek.

Az elkobzott egyházi javak

A második eset a magyar egyházak államosított javairól szól. A magyar egyházak, mind a római katolikus, mind a protestáns egyházak kiemelkedő szerepet játszottak a romániai magyar nemzeti közösség nemzeti azonosságának megőrzésében. Fontos szerepük volt a magyar közösség életében azáltal is, hogy iskolák ezreit hozták létre és működtették.

A második világháború után a román kommunista rendszer álla-

mosította az egyházi javak jelentős részét: földeket, épületeket, értékes kegytárgyakat és levéltárakat. Meg kell említenem, hogy csak iskola-épületekből több mint 1300-at koboztak el.

A magyar egyházak állhatatosan kéri ezeknek a javaknak a visszaszolgáltatását: „restitutio in integrum”. A korábbi román kormány még csak nem is válaszolt az egyházi vezetők ismételt beadványaira. A mostani kormány ígéri, hogy megteszi, miközben már bejelentette, hogy a kérdés nagyon bonyolult. Egyetértünk abban, hogy az épületek visszaadása nehézségekbe ütközhet. De az új (rég) tulajdonosok telekkönyvi iktatása nem. És hasonlóképpen nem lehet nehéz a kegytárgyak és levéltárak visszaszolgáltatása sem. Mindezt egy hét alatt meg lehet tenni: ugyanannyi idő alatt, mint amennyi idő alatt elkobozták őket.

Úgy gondoljuk, hogy az épületekre vonatkozó tulajdonjogok haladék nélküli átírása, a kegytárgyak és egyházi levéltárak, haladék nélküli visszaszolgáltatása olyan sarokkő, mely bizonyíthatja az új, demokratikus román kormány jószándékát.

Következtetések

Az ENSZ kisebbségi jogokra vonatkozó nyilatkozatának 4.5. cikkelye kimondja: „Az államoknak biztosítaniuk kell, hogy a kisebbségben élők országuk gazdasági haladásából és fejlesztéséből teljes mértékben ki tudják venni a részüket”.

Az a két felhozott eset, része ennek a kisebbségi törekvésnek.

Az RMDSz ma kormányzó párt: tagja a kormánykoalíciónak. Ez egy teljesen új helyzet. De még nincs képvisellete az olyan fontos minisztériumokban, mit például a honvédelem és a belügy.

Genfben lévén, egy felkéréssel szeretném zárni beszédemet. Vessünk egy pillantást Genf leghíresebb emlékművére, a Reformáció Emlékművére, az Egyetem Kertben. Jobb oldalon láthatjuk Bocskay Istvánt, Erdély fejedelmét, aki 1606-ban a magyar országgyűlést Kassára (ma, szlovákul Kosice) hívta össze. Ott mondott szavait az

emlékmű idézi: „L'indépendance de notre foi, notre liberté de conscience et nos anciennes lois, ont pour nous plus de valeur que l'or.” Azaz: „**A hitünk függetlensége, a lelkiismereti szabadságunk és ősi törvényeink értékesebbek számunkra mint az arany**”.

Ez az állítás mutatja az akkori erdélyi magyar vezető közössége iránti erős elkötelezettségét, annak etnikai és vallási értékei – identitása és kulturális öröksége – mellett.

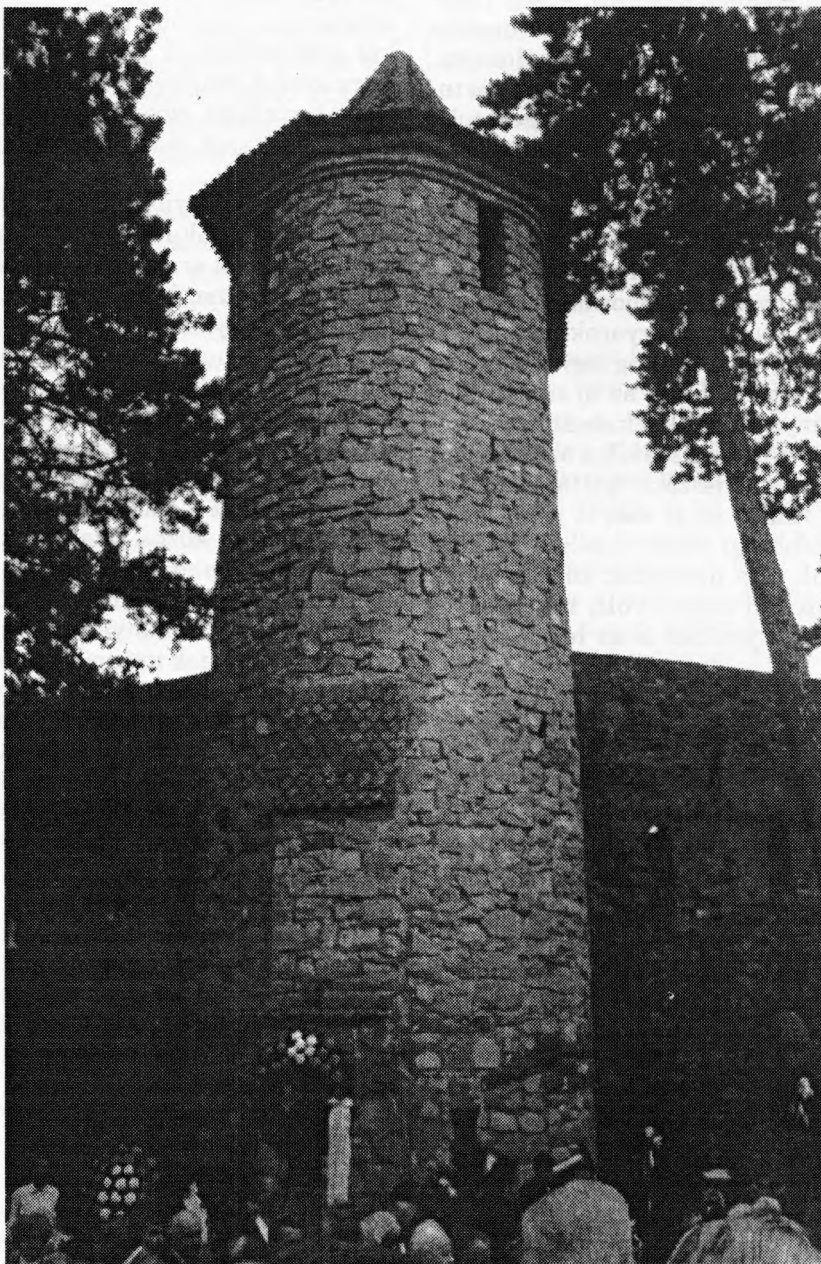
Most, majdnem négy évszázaddal később, a Világszövetség Erdélyi Társasági kimondja: mi épp-

olyan elkötelezettek vagyunk, mint elődeink, de nem csak a magunk értékei mellett. De kiállunk minden emberi közösség identitása és kulturális öröksége mellett, akár kisebbségi az a közösség, akár nem.

Köszönöm a figyelmüket.

PATRUBÁNY MIKLÓS

(*Patrubány Miklós angol nyelvű beszéde elhangzott Genfben, az ENSZ Kisebbségi Munkacsoportjának ülésén, 1997. május 27-én – a Szerk.*)

Vártemplom – Reformátusok III. Világtalálkozója 1996. aug. 11-én (Finta Ella felvétele)

Magyarország lehetőségei

- AHOGY AZT EGY NYUGATI MAGYAR LÁTJA -

Magyar külpolitika kényszerpályán

A nyugati magyarság feladata Magyarország jóhírének növelése és az utódállamokban élő magyarság politikai, kulturális és személyi jogainak biztosítása.

Az anyagi erőnket jócskán meghaladó feladatot kényszerből kellett vállalnunk, mert amint már oly sokszor leírtam, a kiegyezés óta egyetlen kormányunk sem értette meg a külföldi lobbyszás, hírverés – ha tetszik –, propaganda rendkívüli jelentőségét. Ennek a hihetetlen rövidlátásnak köszönhetjük Trianont, Párizst, Bős-Nagymarost. Külpolitikánk még ma is az elmúlt ötven év beidegződésein alapul. Annakidején moszkvai parancsokra vártak, most a Nyugattól várják az üdvözítő „tanácsot”. Magatartásukra nagy hatással van néhány nyugati lapban, folyóiratban elhelyezett, Magyarországot egyes kezdeményezésektől óva intő cikk is. (Azok, akik ezeket a cikkeket megrendelték, nagyokat kuncognak a markukba.)

Komoly célok hiányában tervezés, előkészítés, eszközválasztás, követelés, alku nincs. *Pedig Nyugat hozzá van szokva az alkudozásokhoz, a kompromisszumok kereséséhez. Bolondnak nézik azt, és joggal, aki nem szab olyan magas feltételeket, amiből engedve, előbb-utóbb tisztességes kompromisszumra kerülhet sor...*

Minden külügyekkel foglalkozó nyugati magyar kedvetlenül szemléli a magyar külpolitikuskok szánalmas bukácsolását, s felesleges hajbókolását a “Nagy Nyugat előtt”. Az eddigiék képtelenek voltak megérteni az alapvető nyugati szokásokat. Ebből eredően, nem tudták, nem tudják, hogy fenyegetődzésüket, sajtó és szóbeli figyelmeztetéseiket nem mindig kell komolyan

venni. Azt sem ismerték fel, hogy azok a nyugati (nem magyar) tanácsadók akiket hazaküldtek oktatni őket, a nyugati kormányok érdekeit szolgálták.

1989 óta elmulasztott lehetőségek sorozata jellemzi külpolitikánkat. Amíg az orosz csapatok jelenléte fékként hatott, kivonulásukkal megszűnt a kényszerpálya. Csehszlovákia és Jugoszlávia szétesése idején fel kellett volna vetni – legalább alku aduként – a trianoni és párizsi békediktátumok érvénytelenségét. Meg kellene értetni Európával és Amerikával, hogy addig, amíg az etnikai egyensúly nem alakul ki a határok megváltoztatásával, nem lehet béke a lelkekben s a „határok légiesítéséről” sem lehet beszélni...

Fordulat a román-magyar viszonyban?

Az új román kormány sok mindent ígért, s néhány, főként neptunus RMDSZ vezetőket ültetett miniszteri s államtitkári székbe. Ez biztató kezdet, de a kormány bele is bukhat s minden látszatengedmény pillanatok alatt eltűnhet. A bizonyítás csak hosszú távon meggyőző erejű.

Nem örültünk az alapszerződések aláírásának. Nyilvánvaló – s ez már bizonyítást is nyert –, hogy a nyugati kormányok, elsősorban az amerikaiak, erős nyomást gyakoroltak a magyar és román kormányokra a szerződések aláírására. A románok kaptak rajta, s olyan szerkesztésben ajánlották fel az előzően prezentált magyar szöveget, hogy azt olvasnak ki belőle, amit akarnak. Ehhez természetesen hozzá kell tenni, hogy a románok, rövidke történetük folyamán soha olyan szerződést nem tartottak be,

ami nem az ő érdekeiket szolgálta. A mai szerződés szövegébe is becsempésztek azt a pontot, ami értéktelenné teszi a szerződést, mert megtagadja a területi autonómia jogát. Ezzel természetesen csökkent az egész szerződés értéke.

Eltelkintve attól, hogy a szerződésben szó sincs az elrablott egyházi javak, iskolák, történelmi dokumentumok visszaadásáról. Sőt, a dokumentumok és relikviák megóvásáról rendelkezik a 13. paragrafus 2. pontja. Ezek szerint a Ceaușescu által „begyűjtött”, anyakönyvek, dokumentumok, emlékek, értékek „jó helyen vannak” Bukarestben, ahol azokat „megvédik az enyészettől...”

A nemzetközi szerződésekre való hivatkozás semmit sem ér. Bizonyíték erre a többszáz elintézetlen panasz, amelyeket a magyar kormány nyújtott be a dicstelenül kimúlt Népszövetség illetékes osztályának a románok, csehek és a szerbek által elkövetett jogsértésekről a húszas években. Ezekből összesen 64 panaszt fogadtak el megtárgyalásra s végülis csak nyolcat (8) intéztek el. Ma ilyen fórum, ahová panaszokat lehetne beadni, nem is létezik.

Nyugat most örvendezve mossa kezeit. Elvégre megszületett az alapszerződés, tehát papíron mindent megoldottak. Hogy azt betartják-e, az már nem érdekli Nyugatot. A románok pedig telekürtölték a világot, hogy nekik köszönhető a szerződés, mert rengeteg „engedményt” tettek. Ezért az „áldozatért” jutalmat is fognak követelni, amit biztosan meg is kapnak.

Mindez azért történt így, mert a magyarországi kormány, a sztálinizmus idejében tanult és „átmentett” módon rögtön bejedit, mihelyt az amerikaiak kifejezték abbéli kívánságukat, hogy márpedig azt a fránya szerződést rögvést írják alá,

mert különben nincs NATO, nincs csatlakozás az Európai Közösséghez.

Kihasználatlan alkuhelyzet

Magyarország – hála Fekete János elvtársnak és a szocialista „szakértő” kormánynak – kb. 35 milliárd dollárral (ha nem többel) tartozik a nyugati magánbefektetőknek. Ne tévesszen meg senkit a pénzügyminiszter által emlegetett „nettó adósság”. Az igazi adósság az, ami után kamatot kell fizetni.

Ehhez jön az a potom néhány milliárd dolláron szerzett és sokkal többet érő és jövedelmező nyugati befektetés, ami az utolsó hat évben ömlött az országba. Tehát – egyelőre a termőföldön kívül –, minden termelőeszköz, ami még ért valamit, beleértve az energia szektort is, nyugati kézben van. Ha csak a pótlási értéket és a rövidtávú hasznót (öt év) számítom, a nyugati befektetés legalább száz (100) milliárd dollárt ér.

Ehhez járul a Kárpát-medence közepének jól ismert hadászati (stratégiai) értéke, ami úgyszólván felbecsülhetetlen.

Jelcin halálát, vagy távozását káros követheti. Feltehetően, még forradalomra is sor kerülhet Oroszországban. Nem tudhatjuk, hogy a hadsereg kit fog támogatni. Az amerikaiaknak tehát életbevágó érdekük, hogy a NATO ernyője alá vonjanak annyi államot, amennyit csak lehet, amíg az oroszok a saját bajukkal vannak elfoglalva. Hogyan mondhatnának le Magyarországról?

Egyenes következtetés tehát, hogy sem a befektetők, sem a katonák nem engedték volna Magyarország megnyomorítását, esetleges elvesztését. Ezt nem látta ez a „szakértő kormány”?

Nem dőlt volna össze a világ, ha kormány felállt volna és **követelt** volna valami kézzelfogható ellenértéket és kemény garanciákat, a Nyugathoz való csatlakozásért. A minimum kompromisszum pedig a területi, kulturális és egyéni autonómia lett volna a román, szlovák, szerb és ukrán uralom alatt élő testvéreink számára. Azt is csak úgy kaptuk volna meg, ha területi

követeléssel állunk elő, mégpedig az 1910-ben magyar többségű területek visszaadását célként jelölve. Ez tárgyalási alapul szolgálhat a jövőben is. Ebből volna mit engedni egy kompromisszum érdekében, de nem sokat. Talán az 1940-es határokból ki tudnánk egyezni.

A nyugati magyar lobby

Az ennek érdekében indítható munkának azonban feltétele van. Ha a külügyi kormányzat (ez vagy a következő) végre akcióra határozná el magát – jobb későn, mint soha – a körvonalazott alapon, le kellene ülni a nyugati magyar NGO szervezetekkel a munkamegosztás megbeszélésére. Meg kell határozni az alapvető stratégiai célokat, módszereket, időrendet, várható ellenintézkedéseket s azok kivédését.

Mi már dolgozunk ezen, csak partnerünk nincs, aki az általunk előkészített talajon és eszközökkel támadásba lendüljön. Hámos Lászlóék (HHRF) már közel két évtizede kiépítették kapcsolataikat a Fehér Ház lakóival, az amerikai kongresszus és képviselőház tagjaival, és a külügyminisztériummal. Újabban a szélesebb alapú Magyar Amerikai Koalíció nevű összefogás is bekapcsolódott ebbe a munkába. Az Atlantic Research and Publishing (Király Béláék), Wass Alberték, Fehérvári István, a Rákóczi Alapítvány, Sisa István, az angolnyelvű magyar történelmi és politológiai munkák tömegét terjesztette.

A mi Hunyadi Mátyás Öregcserkén Munkaközösségünk pedig már kb. 30 000 ilyen könyvet osztott szét majd 2000 címre, ingyen. Ezeknek a könyveknek az Internetre helyezése is elkezdődött. Mire ezek a sorok megjelennek, legalább öt könyvünk lesz rajta, és rövidesen CD-ROM lemezen is terjesztjük.

Az Interneten pedig főként a Hungarian Lobby (Lipták B.) és a HIX (Hollósi) aktívak, s vesznek fokozatosan nagyobb lendületet.

Tehát egy igen nagyméretű lobby állna a külügy rendelkezésére, ha tudnák, mit csináljanak velük. Pedig, ha mögöttünk állnának, a meglévő jelentős befolyásunk sok-

szorosára és hatásosabbá nőne. Így sokan az amerikai politikusok közül csak azt mondogatják: „Mit akartok? A magyar kormány soha nem tesz ezekről említést, hanem az ellenkezőjét mondják, mint ti... Nekünk a kormányok megnyilatkozásait kell figyelembe vennünk.”

A román és szlovák lobby mögött a kormányuk áll igen nagy pénzekkel, tehát volna tekintélyük, ha olyan igazságos ügyet szolgálnának, mint mi. Így csak a status quo fenntartására törekvő politikusok és lekenyerezett újságírók támogatják őket.

A jelen helyzetben nem tehetünk mást, mint folytatjuk eddigi munkánkat. Reménykedhetünk abban, hogy előbb-utóbb változik a helyzet s olyan gárda kerül a KÜMbe, amely érti Nyugatot, a keleti beidegződéseket levetette, tárgyilagos magyar történelmet tanult, magyarság élménye van, s képes együttműködni a nyugati magyarság fiatal elitjével.

Addig is az úrt a Magyarok Világszövetsége kell, hogy betöltse. Határozottabban kell résztvennie a magyarság sorsának intézésében. Összefogó erőt kell képviselnie a nyugati és az utódállamok magyarsága felé. Külügyi koordináló testületet kell alkotnia, amely a lobby csoportjaink és más nemzetpolitikai munkát végző szervezetek munkáját elősegíti, az átfedett területeket megszünteti és a szabadon hagyott feladatokra megoldást talál. Nem annyira elméleti, hanem gyakorlati emberekre van szükség ezen belül, akik a feladatokat világosan látják, azokat következetesen, keményen végrehajtják. Vezetőjeül olyan aránylag fiatal, lehetőleg amerikai vagy nyugateurópai magyar politológust kell találni, aki, ha arra kerülne a sor alkalmas lenne a külügyi államtitkári megbízatásra vagy netán a bársonyszékre. Legalább három tapasztalt, harcedzett 35–45 éves fiatalembert ismerek, akik alkalmasságukat már bebizonyították...

Addig is, amíg a dolgok megváltoznak továbbra is a mi feladatunk a külföldi magyar tájékoztató szolgálat, amelyet otthon még ma is kevesen értenek, még kevesebben támogatnak.

MAGYARÓDY SZABOLCS
(Kanada)

C I N I Z M U S

A magyar-román egymásra találást – leginkább talán mi, romániai, jelesül erdélyi magyarok óhajtottuk-óhajtjuk. A mindennapjainkat megkeserítő, idegtépő feszültség megszűnését vártuk-várjuk ettől, de nem minden áron: alapvető követeléseink valóra váltásával képzeljük ezt el. Követeléseink – nagyjából – a következőkben összegezhetők: anyanyelvünk használatának a joga a közéletben is, az anyanyelvi oktatás biztosítása minden fokon, végül – de nem utolsó sorban – elorzott egyházi és közösségi javaink visszajuttatása jog szerinti tulajdonosaiknak.

Ez utóbbi követelés, Európa „boldogabbik” felében ismeretlen, hisz sem a galegók, sem a katalánok, sem a finnországi svédek vagy belgiumi németek, de a Dél Tiroli németek egyházi-közösségi javaira se tette rá a kezét az állam. Az anyanyelv használatának, az anyanyelvi oktatásnak, egyáltalán az anyanyelvi kultúra ápolásának a kérdése megoldottnak tekinthető a

fenti országokban. Igaz: a francia nemzetállam például másféle megoldást eszményít – el sem ismert – nemzeti kisebbségei számára. A „liberté-fraternité-égalité” országában mind a provanszálóknak, mind pedig országuk keleti részén élő németeknek éppúgy mint a területén élő baszkoknak joguk van *franciául* beszélni és tanulni (minden fokon), nemcsak intézményeikben, de akár meghitt családi körökben is. Íme az „európai norma” amelyet az előző román kormányzat – élén Ion Iliescu államelnökkel – követendő példának tekintett. Igaz, ebben sem volt eredetinek mondható, csupán a félanalfabéta, kivégzett diktátor receptje szerint kívánt eljárni a nemzetiségi kérdésben, amelynek végső célkitűzését két szóban összegezhetjük: elűzés, vagy beolvasztás.

A választás utáni kormányzat, amelyik koalícióra lépett érdekvédelmi szervezetünkkel, az RMDSZ-szel is, úgy tűnt szakít a Ceaușescu féle otromba, illetőleg az Iliescu-

féle burkoltabb, de lényegében azonos nemzetiségi politikával, ennek hagyományával. A „másik” európai modellt választja ebben a kérdésben – a francia helyett. Számos biztató ígéretet kaptunk sérelmeink orvoslására. Minden vonatkozásban. Victor Ciorbea miniszterelnök úr budapesti látogatása alkalmával tett kijelentései, ígéretei is bizalommal töltöttek el bennünket, kiváltképpen amikor a főiskolai oktatás kérdésében kijelentette, hogy fokozatosan megteremtik a feltételeket az önálló magyar egyetem visszaállítására Kolozsváron.

Ciorbea miniszterelnök úr szavainak az őszinteségében pillanatig se kételkedünk. Úgy általában azonban, a román politika velünk kapcsolatos tiszta szándékában – sajnos, igen. Hiszen a kormánykoalíció második legerősebb politikai pártjának, a Demokrata Pártnak az elnöke, Petre Roman úr évekkal ezelőtt, miniszterelnök korában sem értett egyet a magyar egyetem újraindításával, sőt, mindent elkövetett, hogy nyilatkozataival és gesztusaival egyaránt a szélsőséges román nacionalisták kedvében járjon – amiért ezek (hálaiból valószínűleg), lezsírázták. Nemcsak Petre Roman, a Nemzeti Liberális Párt egyes politikusai se rokonszenveznek az önálló magyar egyetem gondolatával.

Sőt.

Immár a Ciorbea-kormány is a Babeș-Bolyai egyetem szenátusára bízta anyanyelvi főiskolai oktatásunk megoldását, amely szenátusban mi, magyarok mindössze húsz százalékot jelentünk, a többség pedig, nem híve anyanyelvi oktatásunknak. Sajnos – ez a meztelen valóság.

Még ez se lenne (nagy) baj, ha a mi, romániai magyar értelmiségünk egy kis részébe („Szabadelvű Kör”) nem fészkelte volna be ma-

Sepsiszentgyörgy főtere a Múzeummal (Finta Ella felvétele)

gát a diverzió az egyetem kérdésében. Sajnos ki kell mondanunk: magyarországi kormánykörökből származó sugallatra.

Valójában miért is kell nekünk önálló (Bolyai) egyetem? Nem tanulhatnának diákjaink továbbra is együtt román kollégáikkal – kívánságra akár magyar nyelven tartott előadásokat hallgatva (már ahol van)?

Nem.

Tapasztaltuk ugyanis az „egyesített” egyetem történetéből, az „egyesített” középiskolákéból, hogy mit jelent ez a fajta közösködés. Az egyetemen egykét évtized alatt úgy lefaragták a magyar tanszékeket, hogy ezek meg is szűntek. Az „egyesített”, ősi magyar gimnáziumokban-kollégiumokban pedig a diktatúra bukásának az évében alig lézengett egyegy magyar tannyelvű osztály. Ugyan miért ne ismétlődhetnék meg a történelem?! Egy önálló, nemzeti kisebbség nyelvéen működő egyetemet viszont – a mai európai viszonyok között – nemzetközi botrány nélkül aligha lehetne (újra) megszűntetni-felszámolni.

Mi bízunk ugyan a Ciorbea-kormányban, bízunk az egyetem jelenlegi, európai szellemiségű rektorában, Dr. Andrei Margában is – de vajon milyen kormány váltja majd fel a Ciorbea-félét és mi lesz a meglevő (vagy ezután létesülő) magyar tanszékekkel a Babeş-Bolyai Egyetemen minekutána Marga rektor úrnak lejár a mandátuma és – esetleg – nem választják újra? Ime, miért ragaszkodunk a magunk egyeteméhez.

Diverziót emlegettem az imént.

Sajnos – onnan jött, ahonnan a legkevésbé vártuk. A Határon Túli Magyarok Hivatalának az elnökétől – akkoriban még megbízott alelnökétől – Törzsök Erikától. „Ellenségkép nélkül” című írásában (Magyar Hírlap 1997. január 25.) amelyet a kolozsvári Szabadság is reprodukált (1997. február 3.) igencsak „villára vette” az önálló magyar egyetemet követelő erdélyi magyar értelmiségieket, a kétszekciós egyetem mellett törve lándzsát, holmi európaiság nevében. Természetesen az már eszébe se jutott, hova vezethet ha a (még meg sem valósult) kétszekciós

rendszer elsorvasztásával megszűnik a magyar nyelvű főiskolai-egyetemi oktatás Erdélyben: a szülők többsége román tannyelvű középiskolába adja majd gyermekét „hogy könnyebben bejusson az egyetemre”. Hosszabb távlatban így tovább a középiskolával is, majd az elemivel – egészen az elcsángósodásig. „Ne legyen igazam” című írásomban (Szabadság 1997. III. 26.) világosan kimondtam: amennyiben a Határon Túli Magyarok Hivatalának az a célja, hogy megkérdőjelezze az RMDSZ programját, illetőleg programjának egyik leglényegesebb pontját, hogy diverziót keltsen értelmiségi körünkben (ami részben sikerült is, hiszen Törzsök Erika kolozsvári hívei, akik annakidején lelkesen szajkózták az Elnökasszony érveit a Bolyai Egyetem ellen), akkor Magyarország kormánya jelentős összeget takaríthatna meg a Hivatal megszüntetésével, költségvetésének átirányításával más, a magyar nemzet számára gyümölcsözőbb célokra. Hogy az Elnökasszony se árthasson tovább nekünk.

Azt hiszem, igazságtalan lennék, ha azt állítanám, hogy Törzsök Erika véleménye az egész magyar kormányéval azonos. Benkó Samut ugyanis, az Erdélyi Múzeum Egyesület elnökét, a kiváló író és művelődéstörténészt, a Bolyai egyetem újraindításának következetes harcosát, akit a Duna Televízió ügyetlen riporternője két alkalommal is „polihisztor”-nak emlegetett interjúja során – és akire így

„polihisztorok”-ként céloz gúnyoló-dó pamfletjében Törzsök Erika – nem sokkal az említett írás megjelenése után tüntették ki méltán – Széchenyi díjjal.

Sajnos, az RMDSZ soraiban is egyre kevesebbet hallunk világosan szólni az önálló magyar, a Bolyai egyetemről. Bolyai János a legnagyobb tudós, legzseniálisabb matematikus volt, akit Erdély adott a magyarságnak – és az egész emberiségnek. Méltányos, hogy róla nevezük el egyetemünket még akkor is ha nevét céljaira próbálta felhasználni a napi politika. Nos, RMDSZ-körökben egyre többet emlegetnek holmi pontosan meg nem határozott „főiskolai hálózat”-ot, „kihelyezett fakultás”-okat. Hogy ezeket miképpen gondolják, nem tudom pontosan, de a Babeş-Bolyai Egyetem ősi beiskolázási programját olvasva látom: Már megvalósulóban vannak.

Gyergyószentmiklóson ugyanis ősszel indul a Babeş-Bolyai Egyetem „kihelyezett kollégiumán” a földrajz-turisztikai oktatás.

Sepsiszentgyörgyön vállalatvezetést („menedzsment”-et) tanít, szintén „kihelyezett kollégiumán” a Babeş-Bolyai. Harminc-illetőleg huszonöt diákkal-hallgatóval.

A tanítás nyelve – román.

Gratulálunk hozzá romániai magyar „liberálisainknak”, de mindennek előtt szellemi édesanyjuknak – Törzsök Erikának.

FODOR SÁNDOR
Kolozsvár

Román pópák munka nélkül

Az alig két éves múltra visszatekintő csíkszeredai székhelyű Hargita-Kovácsna megyei ortodox püspökség tovább igyekszik terjeszkedni a több mint négyötöd-részen magyarlakta Székelyföldön. Különösen annak déli, háromszéki részén, ahol az idén félszáz helyen tatarozzák a régi templomokat, és újakat létesítenek Kézdivásárhelyen, Kovásznán, Bodzaforodulón, Uzonfüzesen. Apácakolostort építenek a gyergyói Marosfőn, illetve Dobolló-Márkoson, a málnásfürdői templom mellé szerzetesotthont terveznek, Nagypatak határában pedig új kolostort alapítanak. A csíkszeredai ortodox püspökséghez tartozó nyolcvan lelkipásztor egzisztenciája mégis veszélybe került, mert olyan alacsony a parókiák saját bevétele, hogy a papok az államsegélyből kénytelenek megélni. Ezen egyébként nem kell csodálkozni, mert számos olyan falu akad a Székelyföldön, ahol az ortodox pópa az egyetlen román lakos.

b.j. (Magyar Nemzet, 1997. 04. 11.)

Csupán a miénket követeljük

Egyház és művelődés

A magyarság több mint 1100 éves európai élete egyértelműen bizonyítja, hogy megmaradásában meghatározó szerepe volt népünk alkotó- és alkalmazkodóképességének, valamint a keresztény egyháznak. Első királyunk, Szent István rakta le a magyar katolikus egyház szervezetének alapjait, és a püspökségek felállításával, határaik kijelölésével megkezdte az önálló magyar egyházszervezet kiépítését. Megparancsolta, hogy minden tíz falu építsen magának templomot. A templom felszereléséről a király, pappal és *könyvekkel* való ellátásról a püspök gondoskodott. Az egyház fokozatosan egybeforr a társadalommal, papjai résztvettek a királyi tanácsban, ellátták a kancelláriai szolgálatot, működtették a hiteles helyeket, az igazságszolgáltatást, táborba szálltak, sőt személyesen is harcoltak. Mindezek következtében a magyar szellemet népünk európai létének második századától mindinkább áthatotta a katolikus lelkiség és műveltség. Az egyházújítás minden nevezetesebb mozgalma Szent István korától magyar földön is megtalálható. Ezeknek a szellemi irányzatoknak legfogékonyabb közvetítői a külföldön tanuló magyar diákok voltak. Ugyancsak nyugati hatások nyomán terjedt el a reformáció is. A református és az unitárius egyház a következő századokban jelentős szerepet játszottak a nemzeti kultúra fejlesztésében.

Meggyőződésünk, hogy az erdélyi magyarokat „románózó” anyaországi többsége nem tudja, hogy a magyar nyelvű oktatás és könyvnyomtatás megjelenése egybeesik a reformáció erdélyi terjedésével, és azt sem, hogy a magyar nemzeti hagyományokat hazánk három részre való szét-törése után Erdély örizte meg és ezzel meghatározó szerepet játszott a magyar művelődés egységes fejlődésében. Wass Albert írta: Erdély a magyar szellemiség olyan mentsvára volt, „ahol viharban is virágzott a lélek”. Erdély kultúrájának sokféleségét sodorta végveszélybe a magukat nagy demokráciáknak kikiáltó gyöz-

tes nagyhatalmak gátlástalan és demagóg politikusainak bábáskodásával kimunkált trianoni rablóbéke.

Földreform és a felekezeti oktatás

Az első világháború után Románia az egynyelvű ország létrehozására törekedve állandó és nyílt támadást indított a nemzeti lét védelmezői, a magyar történelmi egyházak ellen is. A román politikai vezetés felismerte a felekezeti oktatás kiemelkedő fontosságát a magyarság nemzeti öntudatának ébrentartásában, és ezért megfosztotta egyházainkat birtokaitól, amelyek a magyar nyelvű oktatás fennmaradásának anyagi létezési alapfeltételeit képezték. Egyévi működés után bezárták a történelmi egyházaink által létrehozott felekezetközi magyar tanárképzőt, felszámoltak 600 magyar felekezeti iskolát, magániskolákká fokozták le egyházi iskoláinkat, elvéve legtöbbször az államérvényes bizonyítványok kiadásának jogát is, a román nyelvvizsgákon pedig megbuktatták a magyar tanítók és tanárok 70-80%-át.

Az 1921 évi földreform során a nagyváradi, gyulafehérvári, temesvári és szatmári római-katolikus püspökségek 296 507 hold birtokból kisajátítottak 277 513 holdat, a református egyház 62 148 hold földjéből 25 222 holdat, az unitárius egyház 17 916 holdjából pedig 11 333 holdat. A földreform románosító céljait bizonyítja az is, hogy az Ókirályságban a kisajátított földekért 8-szor többet fizettek mint Erdélyben, súlyos csapást mérve ezzel is a romániaiává vált magyarság gazdasági pozícióira.

Betelepítések Erdélybe

A szenátus 1923. november 10-i ülésén a román földművelésügyi miniszter a következőképpen fogalmazta meg: „Erdélyben, a Temes-Torontáltól Aradon át Szatmárig hú-

zódo zónába eső kisajátított területet arra a célra tartottuk meg, hogy oda határainkon túl és a havasokban élő románokat telepítsünk, mert úgy gondolom, hogy a kisajátított terület csak azokat illeti meg, akik a román nacionalizmus bölcsőjét képviselik”. Ez a megállapítás a román politika stratégiai célkitűzésére, a magyarság elszigetelésére és leszegényítésére irányuló szándéokra világít rá. Hogy ez a beszéd nem üres fecsegés volt az is bizonyítja, hogy a Királyhágón túl, a Pannón-síkság keleti részén román falvak láncolatát hozták létre, ezekben ortodox templomokat, sőt múzeumokat is építettek, hogy eme települések ősi jellegét bizonyítsák. Számos helységen, nemlétező román felekezeteknek adták át a magyar felekezetek birtokait, egyes helyeken még a magyar egyházak harangjait is önmaguknak ajándékozták. A Székelyföldön a két román egyház megkapta a Csík vármegyétől kisajátított 64 ezer hold erdőből a minden helységben építendő román templomhoz és paplakhoz szükséges fát és területet. Hasonlóképpen a magyar határ mentén minden helység szintén megkapta a román templom és plébánia építéséhez szükséges területet, köztük olyanok is, ahol egyetlen román sem élt.

A magyarok által lakott területek etnográfiai „külső képének” átrendezéséhez szükséges kiadásokat az állami titkos alapból fedezték, aminek nagyrésze az erdélyi magyaroktól az agrárreform során elvett vagyonokból eredt! A magyarok vagyonából létesített titkos alapból olyan templomok épültek, mint például a kolozsvári ortodox katedrális, vagy az egykori székely főváros, Marosvásárhely főterét mindkét végén lezáró ortodox és görög-katolikus templom.

1945: minden folytatódik

Bár a II. világháború után, főképp a romániai magyarság anyagi erőfeszítései eredményeképp újból működni kezdett 2061 magyar tannyelvű is-

kola, 161 középiskola, a kolozsvári magyar egyetem és még 6 magyar fakultás, a román hatóságok már az 1945 május 29-i rendelet törvény alapján újból megkezdték a magyar iskolák szétzüllesztését.

A párizsi békediktátum aláírása után, majd az egypártrendszer létrehozásával még hevesebb támadás indult a kisebbségek ellen. 1948-ban az államosított 1593 felekezeti iskola közül magyar volt 1309 (!), román 158, zsidó 126. Ugyanakkor elkobozták egyházaink összes vagyonát és ingatlanait, így például 28 bentlakást, 20 tanári házat, 62 bérházat, 176 plébániát és parókiát, 2 püspöki palotát, 71 művelődési házat, 70 rendházat, stb.

1949 nyarán letartóztatták Márton Áron püspököt, a romániai magyarság érdekeinek legkövetkezetesebb védelmezőjét, és 15 év börtönre ítélték. Ezt követte az 1950-es évek elejére a magán- és egyházi vagyonok kisajátítása.

Az 1956-os forradalom után a revizionizmus vádjával több tízezer erdélyi magyart vetettek börtönbe, többet közülük ki is végeztek. A magyarság megfélemlítésére 1961-ig több hullámban rendeztek magyarellenes koncepciós pereket.

A román sovinizmus egyre gátlátalanabbá válásával párhuzamosan fokozódott a magyar papok és egyházak elleni támadás, mert csupán a templomok maradtak olyan helyek, ahol tömegek előtt magyarul lehetett beszélni. A 80-as években elkobozták az egyházi anyakönyveket, az egyházi levéltárak anyagainak jelentős részét, a kultikus tárgyak, az aranyklenodiumok legértékesebb darabjait – mindeneket „megőrzése” Bukarestbe vitték, és a mai napig nem adták vissza.

Az ateista állampolitika elsősorban ugyancsak a kisebbségi egyházakat sújtotta. Ezt bizonyítja az is, hogy Ceaușescu idején renoválták az összes moldvai kolostort, 165 új ortodox templom épült, és csupán egy magyar. Ortodox templom épült a bukaresti Ghenceaban, ahol a kezdeményező bizottság egyik tagja Ceaușescu egyik leánytestvére volt!

Újabb diszkrimináció

Az 1989 utáni időszakban az ún. demokratikus parlament nacionalista többsége számos antidemokratikus,

kisebbségellenes, diszkriminációs törvényt fogadott el, így pl. az 1995 évi tanügyi törvényt, amely kimondta, hogy elorzott egyházi iskolaépületeink az állam tulajdonában maradnak, ami tulajdonképpen ezen a területen az 1948 évi államosítás megismétlést jelentette. '89 és '96 között erősödött a vallási diszkrimináció is. Ezt az is lehetővé tette, hogy az előző politikai vezetés nem terjesztette be a kultusz-törvényt. A törvényesen elismert 15 romániai vallási felekezet szakértői 1990-ben elkészítették a vallásügyi törvénytervezetet, a román parlament a mai napig nem fogadott el olyan kultusz-törvényt, amely az egyházak teljes egyenjogúságát szavatolja. Sőt, az ortodox egyház képviselője is állást foglalt a kisebbségi egyházi vagyonok és iskolák visszaadása ellen. Tették ezt mindannak ellenére, hogy az Európa Tanács 1761/1993-as véleményezése a 8. szakaszban a belépni kívánók elé, így Románia elé is, követelményként állította a felekezeti oktatáshoz való jog biztosítását, és az egyházi vagyonok visszaadását.

Ortodox egyház – kiemelt bánásmód

Az ortodox egyház, a Vallásügyi Államtitkárság minden más egyházat kirekesztő együttműködésével a kultusz-törvény tervezetét olyan cikkekkel bővítette amelyek alapján – az ortodoxia államvallás jellegére való tekintettel megkapta – a nemzeti egyház kiváltságos státusát. Romániában tehát az ortodoxia olyan erőt képvisel, amely a politikát is meghatározza. Több mint 200 éve a román ortodox egyház a nacionalista erők vezetője, vagy pedig legfőbb támasza. Ez ma is változatlanul érvényesül. Az ortodox egyház kiváltságos helyzete abban is kifejeződik, hogy csupán 1995-ben a költségvetésből 2,2 milliárd lej támogatást kapott, 1996-ban pedig mintegy 2,5 milliárdot. Ezzel párhuzamosan sokmilliárd lej értékben szerzett tulajdonjogot vagy korlátlan időre ingyenes használati jogot az ingatlanok tucatjai fölött. Ezek között vannak fűrészüzemek, szállodák, vendéglők, lakások, stb. Így pl. Csíkszeredában a 90-es években létesített ortodox püspökség tevékenységének megkezdéséhez 100 millió lejt kapott,

majd megkapta az Oltul szállót, a hozzátartozó vendéglőt, Tusnádfürdön pedig két ingatlant szerzett; Gyulafehérváron használatra kapott egy közel 3000 m² lakterületű tömbházat; Orsován szállodakomplexum és 20 más épület jutott a tulajdonába. A pánromán és pánortodox, kisebbségellenességet bizonyítja például az, hogy Nagyváradon a római katolikus egyház Vincés nővéreinek kisajátított területét – arra hivatkozva, hogy nincs kultusz-törvény – nem adták vissza, de az ortodox román nővérek ezt a telket, rajta épülettel megkapták, sőt ott új épületet is emeltek. Következésképpen a volt tulajdonos nem, de aki nem volt tulajdonos, az megkaphatta. Így nézett ki, legalább is 1996 végéig, az egyházak egyenjogúsága Romániában.

1997 – az egyenlőség kezdete egyházaink életében (?)

Éppen ezért, történelmi egyházaink következetesen küzdenek az évszázados hagyományokra visszatekintő, minden fokon és minden formában megvalósuló felekezeti oktatási rendszerhez való jog szavatolásáért, és állami támogatásáért. Külön hangsúlyozzák azt, hogy ezek az iskolák nem állami pénzen, hanem a magyar hívek áldozatkészségéből épültek, az egyházi javak több magyar nemzedék munkáját, tehetségét, szorgalmát és történelmi egyházainkhoz való hűségét bizonyítják, ezért követelik azok maradéktalan visszaszolgáltatását.

Közel 80 éves kisebbségi életének csalódásai ellenére a romániai magyarság jelentős része bízik abban, hogy az új román politikai vezetés ezen a téren is biztosítani fogja az előrelépést és a tényleges egyenlőséget. Mi nem a másét akarjuk csupán azt, ami sajátunk volt, de arról soha és semmilyen körülmények között lemondani nem fogunk. Az új vezetés tevékenységét ezen a téren is nem kijelentései, hanem tettei alapján fogjuk értékelni, örökké emlékezve és emlékeztetve a legnagyobb magyar, Széchenyi István megállapítására:

„A tett az első szó a második.”

CZIRE DÉNES

KISEBBSÉGBŐL TÖBBSÉGBE

Részletek Sombori (Salamon) Sándor *A kolozsvári diák* (Sepsiszentgyörgy, Európai Idő Kiadó, 1996.) c. könyvéből

A hatalomváltásról, mely a bécsi döntés (nem diktátum!) után 1940 szeptemberében bekövetkezett, még nem lehet hüvös tárgyilagossággal írni, nincs hozzá még kellő történelmi távlat, a higgadt mérlegelés ideje még nem jött el. Ha érzelmeinkről akarnék írni, nem lenne hozzá elegendő jelzőm, hogy érzékeltessem azt a mámort, mely minket, Észak-Erdély magyar lakóit betöltötte. Egyik szemünk nevetett az örömtől, a másik sírt a Dél-Erdélyben maradt testvéreink sorsáért. Nekem már húszéves koromban is volt annyi empátiám, hogy elképzeljem, milyen dühvel, gyűlölettel és acsarkodással gondolkodnak most az erdélyi románok a bécsi döntésre, melyet kormányuk kért, és reánk, magyarokra, akinek most úgy-ahogy kedvezett a nagyhatalmak érdeke. Tudtam, eszükbe sem jut meggondolni, hogy a diktátum Versailles-ban történt, amikor a brennusi „Vae victis”-elv alapján a győztes hatalmak nem engedték szóhoz sem jutni a legyőzötteket és büntető békét diktáltak. Dühüket most a Dél-Erdélyben maradt testvéreinken vezetik le. Ám az ember önző, lassan feledtük a dél-erdélyieket és éltük az eufória heteit.

Bántott, hogy a mi örömünket beárnyékolja a velünk élő másik nép gyűlölete, hogy nem lehet soha olyan megoldást találni, mely mindkét fél számára elfogadható legyen, ám lassan túltettem magam e rossz érzésem, és újságból, rádióból az egyetem megnyitásáról szóló híreket lestem. Talán csak nem fogják visszaadni a Ferenc József nevet? Talán csak megfordul valakinek a fejében, hogy a kolozsvári egyetem megteremtőjéről, Eötvös Józsefről vagy segítőjáról, Mikó Imréről neveznék el!

Nem érzek elhivatottságot arra, hogy az impérium-váltásról hitelesen írjak. Azt, hogy az 1920-25 között született nemzedék miként élte meg a pünkösdi királyság-rövidségű négy magyar esztendőt, egyéni sorsomon, szűk családom sorsán keresztül próbálom érzékeltetni.

Szeptember vége felé Anti bátyámat értesítették, hogy Illyefalván átveheti az elrekvirált lovait. Kettő helyett azonban csak egyet kapott vissza, a másik elpusztult, egy lóval nem volt mit kezdenie. Míg társat keres neki, a fehér sörényű, zsemlesárga Csillagot szénával, zabbal feljavító kúrára fogta. Kétheti gondos táplálás után hosszas kérésre megengedte, hogy napjában kétszer meglovgoljam. Pap Józsi cséplőgéptulajdonosnak volt egy lapos angol nyerge, kölcsönadta, mert számított rá, hogy a család hálás lesz, őt hívják csépelni jövőben is.

Életemben először és utoljára egy álló hónapig űrlovás voltam 1940 októberében. Eddig csak regényekből olvastam, filmen láttam, hogy előkelők a mi tájainkon is, de főként Angliában kilovagolnak reggelenként. Kispénzű, szűkre szabott életű kisembernek a kilovaglás meg a reggeli teniszezés elérhetetlen kedvtelés volt, éppen ezért a kívánságot és irigykedést iróniával leplezve magamban, gúnyolódtam, valahányszor félpengős, egypengős regényekben olvastam, hogy Lady Cynthia minden reggel lovásza kíséretében kilovagolt a kastély parkjába. Most meggyőződtem, hogy mágnásaink és az előkelő angolok tudták, mi a jó. Mosolyogni csak a programszerű szertartásosságán lehet, de nem magán a lovaglásán. Ennél élvezetesebb sportot még sohasem próbáltam, talán csak egy magánrepülőgép vagy helikopter vezetése nyújthat magasabb rendű szórakozást. A ragyogó októberi napsütésben, mikor Háromszéken olyan tiszta az égbolt és olyan messzire lehet látni, ügettem a Nyírben a sárguló lombok alatt, átkocogtunk Csillaggal a Fenyőbe, a homokos székényomban alig hallzott a patája dobbanása, madarak rebbenek fel, ág súrolta a térdemet, csend volt, csak a ló horkantása hallzott időnként.

Ott ahol ma a többszörös gyilkos-sá kegyetlenedett mesterséges tó vízét borzolja a szél, a Nádaszék nevű

kaszáló terült el, Jenő bátyám birto-ka. A Csillag patája párhuzamos csíkot vont harmatos fűbe, a Kánát-szegben kaszálták a sarjút, az őszi kikerics lila kelyheit az ég felé tartotta. Zengett körülöttem a rét a fénytől, száguldani szerettem volna, kipróbálni a vágózást. A Csillag már elfelejtette a katonásdit, a jó abrak megpezsdítette a vérét, nógatósomra vágta kezdett. Sem a ló, sem lovasa nem vette észre, hogy a Nádaszék ingoványos talajáról egy mesterséges kis árok vezet le a nagy esők vizét a Feketeügybe. Az árkot benőt- te a sás, Csillag mellső lába becsúszott, megtérdelt, én meg hatalmas ívben átrepültem a nyaka felett és elterültem a fűben. Csillag megvadult, rálépett a gyeplősárra, az megrántotta a zabláját, ettől megbokrosodott, vágózott a réten össze-vissza, többször rálépett a fékszárra, míg össze nem szaggatta. A sarjűcsinálók fogták el, összekötöztem a gyeplőt, annál foga vezetgettem, míg megnyugodott.

Délutánonként, naplemente előtt a mezőt jártuk Csillaggal. Ügettünk dülökön, tarlókon, mezsgyéken, mezei utakon, a Völgy ösvényén. A hatvanas években vezettem motorbiciklit, a hetvenesekben kisautót, gördültem kerekeiken a Nyírben, a Fenyőben, a Völgyben, kezdetben én sem tudtam betelni azzal a felfedzéssel, hogy egy több lóerős gép engedelmeskedik akaratomnak, de azt a nagyszerű érzést, amelyet ló és lovasának egybehangolt akarata, mozgásának harmóniája nyújt a lovaglónak, semmilyen gép nem pótolhatja. Két élőlény barátkozik össze, szokások, bogarasságok érdekes felületei súrlódnak simára, ösztön és akarat köt egyezséget. Legtöbbször az állat enged az ember akaratának, de előfordul, hogy erőszak nélkül érhesen célba, az ember enged.

... Április 18-án nagy sürgés-for-gás volt az egyetemen, én is iparkodtam fel az aulába, hogy legalább állóhelyet biztosítsak magamnak.

Kőrösi Csoma Sándor halálának századik évfordulójáról készült megemlékezni az egyetem. Az ünnepi díszgyűlésre meghívták a neves olasz orientalistát és tibetológust, Giuseppe Tucci professzort. Gyönyörködve hallgattam olasz nyelvű előadását hazánkfiáról, elégedettség feszítette a mellkasomat: háromnegyed részben értettem a zengzetes olasz szöveget. Mégiscsak jó volt hegyezni a fületem, mikor Tibor meg Lajos tanulták az olaszt, mennyi szót, mennyi nyelvtani alakzatot loptam el fáradság nélkül. Az olasz retorika bizonyára egyenes folytatása a Cicero művészetének, így szónokolhattak a Forum Romanumon is a „patres et conscripti”.

A díszgyűlés után az egyetemi tanács díszdoktorrá avatta Tucci professzort. A „honoris causa” doktor újabb szónoklattal köszönte meg a kitüntetést. Csattogó tapsal ünnepelte a hallgatóság az olasz tudóst, aki a mi Csoma Sándorunk méltatására fáradt ide. A háromszéki diákok mind kivonultak, akár jogászok, akár orvostanhallgatók voltak, dörgő tapsal fejeztük ki hálánkat, földink, csomakőrösi atyánkfia felmagasztalása miatt.

Aprilis 26-án K. M. megint ragaszkodott jelenlétemhez egy diákküldöttségben, mely Kállay Miklós miniszterelnöknek terjesztette elő ugyanazokat a kívánságokat, amelyeket Szily Kálmán már egyszer meghallgatott.

A fogadás a vármegyeházán történt déltájban. Egy jóvágású, magas, jóképű alispáni titkár intézte a protokollt, felismertem benne egykori osztálytársam, a kis báró bátyját. Bevonultunk a fehér hajú, finom arcú, nyírségi dzsentriből, egykori szabolcsi főispánból a Bárdossy helyére emelkedett miniszterelnök színe elé. Uri fajtájának szép példánya volt, mi némi rokonszenvet előlegeztünk neki, miután K. M. felvilágosított, hogy Kállay kinevezése tapogatózást jelent Anglia, Amerika felé, ugyanakkor engedményeket az előző kormány ellenzéke felé, tehát most kell ütni a vasat.

Míg K. M. elmondta a már ismert szöveget, Kállayt néztem. Anyámmal egyidős volt akkor, de fiatalabbat mutatott, bőre sima, ápolt volt. Apró barna szeme hasonlított a Jolánka néniére, arca mozdulatlan politikusként volt. A szeme zugában felfedez-

tem két fehér csapot, ez annyira fogva tartotta a pillantásomat, nem is figyeltem a szóvivőnk szövegére. hogy nem figyelmeztette valaki az „Öreget”?! Tudtam, hogy egy ilyen felfedezés úgy odaköti a szememet, mint egy rögeszme a gondolatot. El kellett fordulnom, hogy ne lássam.

Kállay néhány semmitmondó szóval adta tudunkra, hogy meghallgatta a küldöttség óhaját, aztán búcsúzóra nyújtotta ápolt fehér kezét, azt olyan lagymatagon ejtette a mi barnára lesült fiatal mancsainkba, mint ha egy törött szárnyú verebet hullatott volna bele. Kézfogásának emlékét később kapcsolatba hoztam ingadozó politikájával.

Megfeszített gondolkodás után sem tudom pontosan elhelyezni az időben, mikor volt az az irodalmi est, melyen a negyvenes évek jelentős írói léptek fel, mindenképpen 40 után és 43 előtt lehetett. Nagy várakozással készültem az estre. Szándékosan a karzatra igyekeztem, hogy rálássak a pódiumra. A Diákház nagytermét jobbra egyetemi hallatók töltötték meg. A hangversenypódiumra még egy kis emelvényt helyeztek, talán éppen a karmesteri dobogót, onnan szóltak az írók a közönséghez.

Nem betűrendben, talán inkább életkor szerint léptek a dobogóra, de ebben sem vagyok biztos. Úgy rémlik, Móricz Zsigmond nyitotta meg az előadók sorát. A nagy izgalomban, hogy láthassam-hallhassam íróinkat, eszembe sem jutott jegyezni, később sem írtam le, miről beszéltek. Jóvátehetetlen mulasztása ez a krónikaírónak, de a huszonharmadik éves egyetemi hallgatónak akkor ez nem volt fontos, íróink gondolkodásmódját, elveit ismertem könyveikből, a sajtóból, itt nem tehettek mást, mint élőszóval bizonyíthatták, amit már írásban kifejtettek. Most nem annyira az író érdekelt, az embert akartam látni a maga fizikai mivoltában.

Móricz Zsigmond nem volt jó előadó, azt hiszem, túlságosan nagy író volt ahhoz, hogy szónoknak is jó legyen. Beszéde nem keltett mély benyomást, de ez nem vont le semmit a népszerűségéből. Jó volt látni őt fehér üstökével, fehér bajuszával, zömök természetével. Úgy állt a dobogón, mint egy magányos tölgyfa az erdő szélén, keményen, konokul, készen arra, hogy dacoljon szélvésszel, faggal, aszályal. Ki gondolta volna,

hogy a villám ezt a fatörzset is kidönti három hónap múlva.

A prózairó után költő következett: Illyés Gyula. Fekete szalonkában, oly szerényen lépett az emelvényre, mint egy lámpalázás diák. Negyvenéves volt akkor, meglehetősen távol attól a tekintélytől, mely öregkorára fényt vont alakja köré. Szerénysége jó benyomást keltett, tartósan és melegen ünnepelte a diákság. Valahol jeleztem már, hogy Ady utáni líránkat milyen későre és nehezen közelítettem meg. Számomra a dobogón álló Illyés Gyula elsősorban író volt, nem költő: az *Oroszország*, a *Petőfi*, a *Puszták népe*, a *Lélek és kenyér* meg a *Csizma az asztalon* szerzője, sorskérdéseinken töprengő, emésztődő gondolkodó.

Veres Péter határozottan, magabiztosan lépett a pódiumra. A szokásos balmazújvárosi ünneplőjét viselte, akárcsak a könyvsátorban: csizma, fekete csizmanadrág, kiskabát, fehér ing nyakkendő nélkül. Nagyszerű előadó volt, világosan, meggyőzően, keményen beszélt, látszott rajta, hogy az írósgal vele született adomány, de nem esztétikai babérokat akar magának tépdetni, hanem konkrét társadalmi-politikai célt szeretne elérni, mindenek előtt a parasztság sorsát jobbítani. Szónoklatában semmi nem volt az agitátorstílusból, a népszónok fogásaiból, az értelemhez szólt hibátlan logikával, érvelése tényekre, a józan észre támaszkodott, minden szavát felelősségtudat fűtötte, beszéde számadás volt, akárcsak legelső, nagy hatású könyve: a *Számadás*.

Ismét költő következett: Szabó Lőrinc. Az volt a benyomásom, a nagy tehetségek ügyefogyottan, gyámoltalanul mozognak a világban, mikor a maguk rajzolta bűvös körből a nagy nyilvánosság elé lépnek bátor-talanokká válnak. Szabó Lőrinc fekete ruhájában nem ment, feltámaszkodott a dobogóra, örökösen szemébe hulló haja a meghajlásnál függönyként takarta el a fél arcát. Híres, kitűnően szavalható versét mondta el: Lóci óriás lesz. Az első benyomás után hihetetlennek látszott a fokozatos megtámaszkodása. Ahogy Lóci nőtt, vele együtt nőtt a költő is, a zárószakasz után feldübörgött a tetzésnyilvánítás.

A két sötét ruhás, bizonytalan felépítésű költő után most egy világfi vonult a közönség elé. Tökéletesen sza-

bott, világos drapp nyári ruhában Márai Sándor állt a hallgatóság elé. Vagy hallotta, vagy megérezte, hogy a kolozsvári diákság többségben a népi írók híve, arcán, testtartásán, hanghordozásán a magányos ellenzéki dacos büszkesége, olykor döllyfe mutatkozott.

A diplomata külsejű és fellépésű, magas, jó megjelenésű író ellentéte volt mindannak, amit számunkra Móricz, Veres Péter, Illyés Gyula jelentett, ő volt az urbánus, a polgár, aki ezt az osztályozást öntudatosan, büszkén vállalta a vele nem rokonszenvező hallgatósággal szemben is. Márai világa nem volt idegen nekem, hiszen anyám éppen olyan elmagyarosodott német polgári családból (csak jóval szegényebből) származott, mint az övé, de én tudatosan tagadtam meg akkor a polgárt magamban, hogy a népiség ügyét szolgálhasam. Közel negyven esztendő múltán jutottam el Márai megértéséhez, miután bejártam a hajdan híres itáliai polgári „köztársaságok” máig nevezetes városait: Velencét, Firenzét, Pisát. Útleírásomban még szeretnék visszatérni Máraira.

Németh László nemes egyszerűséggel lépett hallgatói elé. Előadását elvontság, stílusát körülményesség jellemezte. Közönségsikert nem aratott, de ünnepelték benne a fényes elmét, a tiszteletet parancsoló puritán egyszerűséget, a szándék és jellem tisztaságát. Akkor még nem olvastam tőle regényt, ő volt számomra a nagy esszéíró, a *Kisebbségben*, a *Minőség forradalma* írója, a nagy gondolkodó, ideológus, esztéta és fi-

lozófus, a mi Ortega y Gassetünk.

Szerepelt-e másvalaki, nem emlékszem, nekem a felsorolt írók, költők maradtak mélyen bevésődve az emlékezetemben. Valaki az apám nemzedékéből egyszer büszkélkedett, hogy látta a Mátyás-szobor felavatásakor Jókait. Áhíthatos álmélkodással néztem fel rá: íme egy élő tanú, aki még láthatta Jókait. Unokáimnak éppen ilyen hihetetlen lesz, hogy a nagyapjuk látta Móricz Zsigmondot, Németh Lászlót, Illyés Gyulát, Veres Pétert, Márai Sándort, Szabó Lőrincet.

Az irodalmi est után látványosabb izgalom tartotta fogva a kolozsvári utca szájtató tömegét. A Főtér nyugati oldalán a forgalmat lezárták, egy fiáker tízszer is elhaladt a Szent Mihály-templom kapuja előtt az Egyetem utca felé tartva. Filmfelvétel volt, a fiákert Daróczy József rendező küldte vissza oly sokszor, míg végre elhangzott a „bekap” vezényszó. A Férfihűség szabadtéri jeleneteit forgatták. Ezt a napot bábézkodásra szántam, egész délelőtt meg este a szájtatók között lebzseltem, hogy lássam a filmszínészmesterfogásait. A régi, immár elaltatott sóvárgás a film után valójában nem aludt, csak szendergett. Most a látványra hirtelen felébredt.

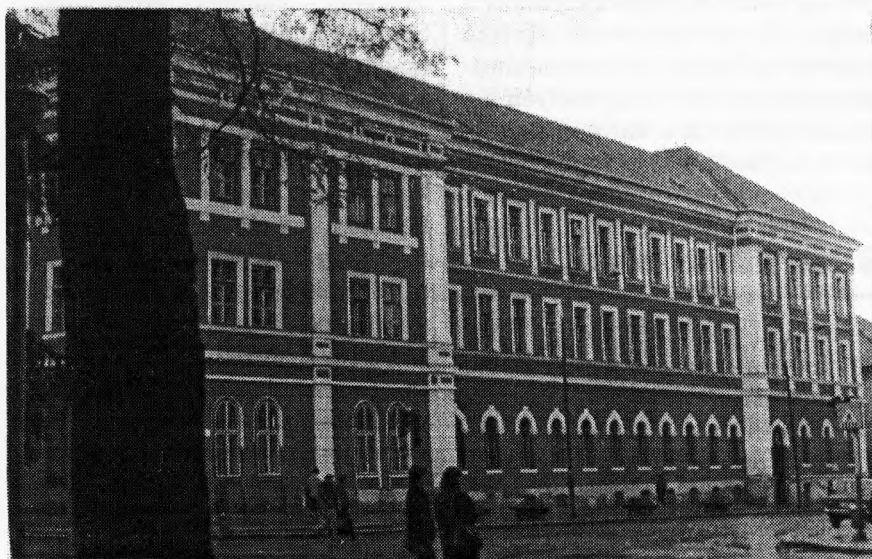
Én már láttam szabadtéri filmfelvételt 39-ben a Budai-hegyekben, mikor cserkészként tájékozódási versenyen vettem részt. A Szép juhászné csárdán túl, egy erdő szélén, a leartott mezőn egy csapat lány andalgott és némán tátoogatott, közben egy

hangerősítő lemezről bömbölte a Tizenhárom kislány mosolyog az égre slágerét. Ráday Imrét citromsárgára kifestve, a tizenhárom tündér ugyancsak citromsárga arcát, árnyékolt szemét. Most minden kis mozzanatot úgy figyeltem, mintha nem Daróczy állt volna az operatőr közelében, hanem én. A fiákerben Páger Antal meg Tolnay Klári ült, Bulla Elma egy kis üzletből lépett ki a Városház mellől. Daróczy magas, sovány, elegáns mozgású és gesztusú, a hatvanhoz közeledő, de jó erőben levő rendező volt, nagyon tudta, mit akar, nem tétovázott, halk és pontos instrukciókat adott a színészeknek, katonásan határozott volt, ugyanakkor jól nevelten udvarias, a vezető színészeknek minden egyes jelenet többszöri elpróbálása után minden alkalommal gáláns mozdulattal és szóval mondott köszönetet.

Az ácsorgók között volt, aki már tudta, hogy az első világháború előtt aktív tisztként szolgált, de azt már senki sem sejtette, hogy 1945 után a rendezést újból felcseréli majd a tisztipályával, méghozzá tábornoki rangban.

A Férfihűség fél év múlva már pergett a főtéri moziban, a kolozsváriak tódultak megnézni, hogy a városonról viszontlássák szépséges városuk néhány közismert részletét. A film a kor jellegzetes terméke volt, apolitikus és osztályon kívüli, szigorúan a magánélet szférájában maradt, a főhős gyógyíthatatlan betegségből eredő hűtlenségét erkölcsi-lélektani indoklással igyekezett elfogadhatóvá tenni. A motiváció nekem hihetetlennek, mesterkéltnek tetszett, de a film nagystílusú vonalvezetésével, izgalmas cselekménybonyolításával, a sejtelmesség, titokzatoság kiaknázásával messze kiemelkedett a mezőnyből, rendkívül lebilincselő, a francia lélektani irányzattal rokonságot mutató „pièce bien faite” volt. A sok véres krimi és kábítószer-csempészekről szóló sztereotip film után de szívesen megnéznék ma egy ilyen „bien fait”-filmet!

„Gazdám” hiányzott egy hétig, érrettségi elnöknek nevezték ki valahová. Jó volt egy hetet egériként cincogni, míg a macska távol volt. A könyvpiacra egymás után jelentek meg Jean Giono regényei Illyés Gyula tolmácsolásában. A francia populisme e felkapott képviselője, akit Ramuz-höz hasonlítottak méltatói, felkeltette érdeklődésemet...

Székely-Mikó Kollégium (Finta Ella felvétele)

TÉRKÉPHELYESBÍTÉS VAGY AUTONÓMIA

Kárpátalja félmúltjából

Német-magyar érdekellentétek

„Ruszin testvéreink visszatérését” félórányi országos harangzúgás közönte 1939 koratavaszán. Kárpát-Ukrajna katonai birtokbavétele – Bélyd dandártábornok irányításával – március 19-re teljesen befejeződött. Az igazi kérdés megválaszolása azonban továbbra is fennállt: a hogyan?

A „megbízhatóság kataszterek” alapján elindult a személyi stabilizáció. Fenczik István (Sztjepan) gárdistái, a magyar csendőrség osztagai vezették le a minden hatalmi átrendeződéssel együttjáró „tisztogatási akciókat”. Szélsőséges túlkapásokkal – az Újvidékről 1942-ben „visszaköszönő” Zöldi Márton személyében – találkozunk ugyan, mégsem mondható el ez Kárpátalja pacifikálásának egészére.

Mint ukrán bázisról német részről lemondtak ugyan, de az ukrán terveket mégsem ejtették el teljesen. S a lengyelek e térséggel kapcsolatos elutasító válasza után is pártolták az ukrán nacionalista mozgalmakat. Kiemelkedő szerepet kapott ebben a bécsi rádió ukrán nyelvű adása. Német szempontból nem tűnt összeegyeztethetetlennek – hogy miután engedélyt adtak a kárpát-ukrajnai ukrán kormány magyar csapatok általi felszámolására –, engedélyezzék az így felszámolt kormány bécsi menekültjének: *Revay*-nak azt, hogy a magyar kormány úgymond „jogtipró” cselekedetét a legélesebben bírálja az ukrán adások keretében.¹

Mint minden ködösítés, ez is, hosszú távon önmaga ellenébe fordulhat. *Revay* rádióbeszédei azt a látszatot igazolták hallgatóságának, hogy Kárpát-Ukrajnát a magyar hatóságok önállóan, szuverén

elhatározásuk folyamányaként vehették birtokba.²

Mindenesetre Bélyd dandártábornok csapatai megjelenését követően a huszti német konzulátus közreműködésével mintegy 7500 ukrán nacionalista hagyta el Kárpát-Ukrajnát – áttelepülvén Kelet-Szlovákiába. (Ahol német irányítással hozzáláttak politikai és katonai szerveződések kiépítéséhez.) Az alattomos aknamunka megbontotta a pacifikálás politikai erőterének kényes egyensúlyát – az idegek háborúja a természetes szövetséges „magyarország” körökben is már ellenséget látott. A helyszínre siető *Pataky* Tibor államtitkár kiállt Teleki Pál miniszterelnökhöz írt levelében Kárpát-Ukrajna népeinek „európai eszközökkel” történő megnyerése érdekében. Ez azonban nem bizonyult könnyű feladatnak, mert Kárpát-Ukrajnában – melyről természetes büszkeséggel hirdették, hogy „fegyverrel” szereztek vissza – „a hadijog természetes folyamányaképpen” katonai közigazgatás lépett életbe, melynek élén *Novákovits* Béla tábornok, legfelsőbb szinten pedig a vezérkari főnökség állott. A polgári kormány a tanácsadóként kinevezett Marina ungvári teológiai tanár, szeminárium rektorhelyettes személyén keresztül próbálta a katonai szerveket befolyásolni.

Bródy András csalódása

Teleki Pál a katonai közigazgatás időtartamát a lehető legszűkebbre szándékozta korlátozni – ezért a kárpát-ukrajnai autonómiára vonatkozó tervek előkészítése és tárgyan beindult tanácskozások egybeestek a katonai birtokbavétel. *Oswald* György miniszteri tanácsos törvénytervezetét már már-

cus 14-én megtárgyalta *Keresztes-Fischer Ferenc* belügyminiszterrel és a börtönéből frissen szabadult *Bródy András*s-sal.³ Ám a későbbiekben Bródy-t ugyanúgy, mint az 1938 őszén diverzáns akciókban nyílt eszközöket is alkalmazó *Kozma Miklóst*, mellőzték. Ez nem tekinthető véletlennek. Inkább azon gyakorlati álláspont kifejeződésének, hogy a kárpát-ukrajnai politikusok véleményét kikérik ugyan, de a kárpát-ukrán autonómia nem a velük való egyezkedés tárgya, hanem a magyar kormány szuverén elhatározásának kérdése. (A magyar-ukrán alapszerződés során e mentalitás még mindig élt!) Ez volt Bródy első nagy csalódása. Noha a *Vörnle János* külügyminiszterhelyettes irányította delegációba belevették, amely a szlovák haderővel való megütközés után a Szlovákia és Kárpát-Ukrajna közti határvonal megállapításáról március 27-e és 30-a között tárgyalt a szlovák küldöttséggel, de álláspontját: ti. Kárpát-Ukrajna nyugati határát *Poprádig* kell kiterjeszteni, csak elvileg tették magukévá. *Vörnle* gyakorlatilag beérte a *Telepóc* – *Vendégi* – *Méhesfalva* – *Szinna-vonallal*. Délebbre pedig a magyar csapatok által ténylegesen visszacsatolt területekkel.

Bródy úgy vélte, nem azért állt évek hosszú során a csehszlovák kormányzat ellenébe, nem azért raboskodott a prágai *Pankrác*-börtönben, hogy szenvedéseit, megpróbáltatásait ily olcsón kifizessék. Ragaszkodott hozzá, hogy a magyar kormány a kárpátukrán autonómiát oly formában és terjedelemben valósítsa meg, ahogyan az általa a csehszlovák kormánytól követeltett. Ám erről már a kezdetekben sem lehetett szó, azt *Kozma Miklós* Telekivel folytatott március 15-i beszélgetése is igazolja. Mikor

ugyanis Kozma azt fejtegette, hogy „Ruszinszko nem alkalmas a valódi autonómiára, de annál inkább kell egy bizonyos foka”, Teleki azt választotta: „erre nem is gondolt; külön kormányról szó sem lehet.” „Ő – amúgyis – a vajdaság gondolata felé hajlik”, mely idea Hómantól származik. Hóman Bálint, vezető történészünk már 1938 decemberében kidolgozott a kárpát-ukrajnai autonómia ügyében egy memorandumot, amelyben az nyerte meg Teleki tetszését, hogy „a történelmi vonalat domborítja ki”.⁴ Teleki a MOVE-ben (Magyar Országos Véderő Egyesület) mondott március 22-i beszédében is „sajátos örendelkezési jogot” emlegetett, „amely azonban nem azonos a XIX. század imperialisztikus demokráciájának folytatásával, hanem ellenkezőleg, annak a 900 éves tradíciónak, amely ennek az országnak örökös tradíciója volt.”⁵

Fenczik István – akinek véleményét ugyancsak kikérte a kormány – így nyilatkozott: „Ami a kárpát-orosz nép autonómiáját illeti, én csak akkor fogok állást foglalni, ha e tekintetben tudom a magyar kormány intencióját. Lehet szó: a) a békeszerződésben 1919. szeptember 10-én lefektetett autonómia realizálásáról, b) a magyar kormány által 1918. december 10-én törvénybe iktatott autonómia realizálásáról, c) lehet szó kárpátaljai bánágról, vagy a Korjatovics hercegség megújításáról, d) elfogadhatónak látszik az Orosz Nemzeti Autonómia Párt, vagy Földműves Autonóm Szövetség által kidolgozott autonóm javaslatok sokasága is, e) elfogadható a Horvát-Szlávon autonómia mint javaslat, is.”

Vagyis Fenczik számára nem az volt a fontos, hogy milyen megoldást választanak, hanem hogy bármelyik megoldás esetén – milyen szerep jut neki! Mindenesetre már most figyelmébe ajánlja Telekinek a nagyorosz irányzat *fehér-kék-piros lobogóját, amely a Szent Korona jelvényével ellátva* Kárpát-Ukrajna hivatalos zászlaja lehetne. (Továbbá kéri a Duchanovics által megzenésített himnusz szövegének elfogadását is...) ⁶

A magyarok autonómiaellenes magatartása

Azzal, hogy Teleki március 25-e és 27-e között Kárpátaljára látogatott, az autonómia kérdése kikerült a belterjes gondolkodás keretei köréből.

Az igazi meglepetés azonban még hátra maradt. A kárpát-ukrajnai magyarság autonómiaellenes álláspontot foglalt el. Hangadóí az értelmiségből és a köztisztviselői rétegből kerültek ki. Őket háttérbe szorították addig a cseh és ukrán tisztviselők, s érthetően gyanakvóan fogadták az anyaországi értelmiségi aspirációkat is. Ők maguk kívánták – joggal – betölteni a közgazgatási-művelődési pozíciókat. A „magyarorosz” irányzatúak azon része, amely túlságosan is magyar öntudatú volt ahhoz, hogy az autonóm Kárpát-Ukrajnában megfelelően érvényesülhessen, természetesen szintén a legélesebben nyilatkozott az autonómia ellen.

A legnagyobb várakozást kétségtelen az autonóm terület határaitra vonatkozó, Rónai Andrással – Teleki Pál kvalitásos eszme- és munkatársával –, az Államtudományi Intézet helyettes igazgatójával kidolgozott tervezetről kiszivárogtatott hírek okozták. Ez ugyanis Kárpát-Ukrajna déli szegélyének helyét, amely az első bécsi döntéssel etnikai alapon csatoltatott Magyarországhoz, és ahol a vármegyei rendszer ismét helyreállt, bizonyos határkorrekciók lehetőségét ugyan nem kizárva, de lényegében a kárpátukrán területi autonómia határain belül jelölte ki. E táj magyarsága hallatlan felháborodással fogadta e tervet. *Korláth Endre*, aki ekkor már Ung vármegye főispánja volt, lapjában: a Kárpáti Magyar Hírlapban tiltakozó gyűlésre szólította fel a kárpátukrán területi fővárosnak számító Ungvár lakosságát. A tiltakozó akciót ugyan Patakly államtitkár megakadályozta, mire Korláth Budapestre utazott, hogy bejelentse lemondását. „Teleki erre azt felelte egész komolyan,

hogy ha ezzel mond le, azonnal fejbőlöveti”.⁷

Kárpátukrán részről viszont óvást emeltek e vidékeknek az autonóm területről való esetleges leválasztása ellen, rámutatva arra, hogy e „magyar” vidéken milyen nagyszámú kárpátukrán él. A nagyszöllősi és técsői járás ruszinjai körében élő hagyományként mutatható ki a „gens fidelissima” realitása...

Ezek a problémák – már kezdetben – vitássá tették, hogy helyes-e területi autonómia törekedni. A „Térképhelyesbítő Igazgatóság” a területi autonómia ellen foglalt állást. Véleménye szerint elégséges lenne valaminő kulturális autonómia, de az is „minél szűkebb körű legyen”.⁸ Kozma Miklós a Telekinek április 1-jén átnyújtott memorandumában lényegében arra intette a miniszterelnököt, hogy ne vegye túlságosan komolyan az autonómiaakra vonatkozó ígéretet, mert azzal csak „spajszert” ad belpolitikai ellenfelei kezébe. Az autonómia elsősorban azért nem valósítható meg, mert nincsen megfelelő számú ruszin: „magyarorosz” középosztálybeli annak kivitelezésére. A helyi erőkkel csak az alacsonyabb kvalifikációjú munkakörök betöltését tartotta kivihetőnek. Gazdaságilag az *Egan Ede* vezette, a századforduló éveiben folytatott „hegyvidéki segélyakció” felfrissítése, kulturálisan a „magyarorosz” nyelvi irányzat támogatása, a jelenlegi tanítói gárda kicserélése, a görög katolikus egyház favorizálása, a pravoszlávok háttérben hagyása, s egyáltalán egyfajta garnizoncserét látott szükségesnek e térség problémáinak megoldására.⁹ Memorandumának egésze azt sugallta, hogy nem autonóm szervezetek kellenek, hanem a kormány által megbízott, kellő hatáskörrel felruházott olyan személyi tényező, aki kiismeri magát a kárpát-ukrajnai viszonyokban, és tudja, mi ott a teendő. Az Oszwald György-féle tervezetet Vladár Gáboré követte az Igazságügyminisztérium részéről.

Kulturális vagy közigazgatási autonómia?

Bethlen István, az egykori miniszterelnök is sorompóba állt. Március 27-én benyújtotta saját tervezetét „a kárpát-ukrajnai vajdaság közigazgatási autonómiája tárgyában”.¹⁰ Ő a kulturális autonómiánál tágabban értelmezte azt. Hóman Bálint történelmi tradíciókon nyugvó vajdasági formára gondolván, területi autonómiaként értelmezve Kárpátalját, kiemelte annak közjogi egységét az anyaországgal. Kárpát-Ukrajna Magyarországgal egy vámterületet alkot, egy a pénz- és bankrendszere. Az államvasutak, posta, az információs és közlekedési rendszere is egységes. A magyar kormány hatalmát e terület különleges közigazgatási szerve útján gyakorolná.

Kárpátalja közigazgatási berendezkedése e tervezet szerint a következő lenne: a helyi közigazgatás szervei a vajda, a helytartó és a vajdasági nagygyűlés. Ezek nagyjából megfelelnek a magyar vármegyék alispánjának, főispánjának és közgyűlésének. A vajdasági nagygyűlés tagjainak felét Kárpátalja választói titkos szavazással választanák, másik része korporatív alapon szerveződne (kamarák, egyháznagyok, tanítói és tanári testületek, stb.). A helyi közigazgatás fejét az államfő nevezné ki, a nagygyűlés által jóváhagyott 3 jelölt közül. A helytartó személyére a magyar kormány javasolna 3 jelöltet, akik közül a nagygyűlés választ. Első ízben a helytartót is az államfő nevezné ki. A vajdasági nagygyűlés megfelelő számú képviselőt küldene a budapesti parlamentbe, és tagot a felsőházba.

A helyi közigazgatás és a kulturális autonómia ügyeit a vajda intézné a helytartó felügyelete alatt. Az adminisztráció nyelve mind a magyar, mind a ruszin; a tisztviselőknek – záros határidőn belül – mindkét nyelven tudniuk kell. Két nyelvűek lennének a bíróságok is, amelyek külön egy kárpátukrajnai tábla alá tartoznának. A hadseregben külön vajdasági ezredek állítat-

nának fel, amelyeknél „ezrednyelvű” a ruszin is alkalmazandó.

Tervezete két megjegyzéssel zárul: egyrészt Kárpátalja speciális viszonyaira utalva előre hangsúlyozta, hogy a meghozandó zsidótörvény alkalmazásában e területen *kivételekre és könnyítésekre* lesz szükség; másrészt aláhúzza a kárpátaljai idénymunkások magyarországi szerződötetésének fontosságát.

A kárpátaljaiak is megszólalnak: a Bródy-tervezet

Bródy András árpilis 2-án saját lapjában: a Ruszkij vesznyik-ben, szokásos példányszámát tízszeresen fölemelve jelentette meg „Milyen autonómiát kívánunk?” cikkét, amelynek „lényege nagyjában megfelelne Horvátország valamikori autonómiájával.” Azaz a kül- és hadügyi „közös ügyeken” kívül minden más kizárólagosan az autonómia „belügye” lenne. A cikk foglalkozik a Budapesten felállítandó kárpát-ukrajnai minisztériummal, a *szojm* (népgyűlés) részéről a magyar parlamentbe küldendő közös ügyes delegáció kérdésével. Kárpátukrán kormányról beszél, amely minden hivatalos érintkezésében is anyanyelvét használja. S az autonóm terület kizárólagos nyelve a ruszin lenne. Magyarországon az Új Magyarság hasábjain Illés József, a Magyarországi Ruszinszókiai Szervezetének elnöke úgy nyilatkozott, hogy a „ruszin nép érett az önkormányzatra” –, de egy szót sem ejt autonómia-elképzeléseiről.¹¹ A Pesti Hírlapban Szabó Orest, a Károlyi-kormány egykori „ruszin minisztere” fejtette ki, hogy az autonómiát csak bizonyos minimális keretek között szabad és lehet megszervezni, de nem most... Az autonómia kérdése nem pártprogramoké, hanem a felelős kormányé.¹²

A Magyar Nemzetben *Bölny József* írt vezércikket Kárpát-Ukrajna önkormányzatáról. Véleményének summázata: „Előbb jöjjön a kenyér, azután jöhet az autonómia”.¹³

A sajtóvitán túlmenően hamarosan megjelentek a kárpátukrán autonómia kérdéseivel foglalkozó első röpiratok. Egan Imre, Morvay Zsigmond, Kozma György a legismertebb agitáció.

A miniszterelnök Teleki Bródy András elképzelését érezte igazán közelinek. Ám a látszathatalmat elutasító, s a valódi alternatívát igénylő Bródy magatartásával nagy zavart okozott. S így magyar részről felerősödhetek az amúgyis meglévő autonómia-ellenes hangok. A „Térképhelyesbítő Bizottság” igazgatósági jelentései a szoros megfigyelés alá vett Bródy gyanús viselkedéséről számol be. (Környezetében egyre több volt csehszlovák agrárpártit fedeztek fel, és nagy orosz emigránsok reá gyakorolt káros hatását észlelték.)¹⁴

A „térképhelyesbítő” Fencziknél is, mint rendellenességet fedezték fel a német kapcsolatok intenzifikálását.

„A Magyarorosz Nemzeti Szövetség”

A Kárpát-Ukrajnával kapcsolatos gondokat lényegesen növelte a német kormány újra feltámadó érdeklődése a terület viszonyai iránt. Teleki és Csáky május 1-jei berlini tárgyalásukon szemrehányást kaptak Ribbentroptól a kárpátukrán néppel való „kegyetlen” bánásmód miatt. S a német külügyminiszter utalt annak szükségességére, hogy autonómia életbeléptetésével a viszonyok konszolidáltassanak. Ez merőben új kíváncságot, hiszen Kárpát-Ukrajna magyar kézre engedésével semmi ily természetű kikötést nem támasztott a Birodalom. Továbbá kifejezték: a Berlinben tartózkodó Volosint az autonómia-építés során vegyék számításba...

Ám ettől a magyar kormány egyértelműen és határozottan elzárkózott. Más egyéb – gazdasági jellegű – német követelést is sikerült Telekinek elhárítania, s így megkezdődhetek a polgári közigazgatásra való áttérés feltételeinek kialakítását célzó munkálatok. Bró-

dy készségesen működött együtt e területen a magyar kormányzati erővel. *Ottlik László* és *Kovrig Béla* a miniszterelnökség nemzeti-ségi, illetve társadalmpolitikai ügyosztályának vezető tisztviselői „az ottani viszonyok tanulmányozása, illetve megfigyelése céljából” beutazták Kárpát-Ukrajnát. Am az általuk feltérképezett idénymunkaerőket a magyarországi, pontosabban az anyaországi foglalkoztatók birtokaikon – méltóságukban megalázva – bérrombolásra alkalmazták.

Május 23-án a minisztertanács elfogadta „a Magyar Szent Koroná-

hoz” visszatért kárpátaljai területek közigazgatásának ideiglenes rendezéséről” szóló miniszterelnöki rendeletet, amely a nyelvhasználat tekintetében a magyart és a ruszint *egyenjogú* hivatalos nyelvnek ismerte el.

Faluhelyi Ferenc egyetemi tanár irányította pécsi Kisebbségi Intézet új autonómiatervezettel és „kárpátaljai miniszter” jelölésével gazdagította a koncepció-fűzért. Bródy pártjában pedig a „térképhelyesbítők” segítségével létrehozott és támogatott frakciók ezalatt egy olyan kárpát-ukrajnai párt alapításának gondolatával foglalkoztak a Bereg-

száson tartott tanácskozáson, amely a „szentistváni gondolat jegyében” egyesítette volna soraiban ruszinokat és magyarokat egyaránt „az ezeréves testvéri együttélés elmélyítése” érdekében.

Június 18-án nyíltan is össze-csaptak az autonómia mellett pro, illetve kontra érvelők. A pópákmanipulálta ruszin tömegek egyértelműen Bródy tudomására juttatták, hogy nem kérnek az autonómiából – mert az felemelkedésük gátolója.

Horthy Perényi Zsigmond koronáért nevezte „a visszatért kárpátaljai területek az országgal egyesítésnek törvényi levelezőjévé”. Hivatalát június 7-én vette át, akihez azonban Bródy tüntetően nem csatlakozott. De Teleki támogatását élvezve megalapíthatta a Magyarorszag Nemzeti Szövetséget –, amely az egész „magyaroroszag” nép nemzeti egységét hivatott előmozdítani.

JEGYZETEK

- MOL Filmtár, 11 586. doboz, 51 810. – Weizsacker feljegyzése.
- A Bécsi rádió ukrán nyelvű adásai szerint a ruszinok fegyveresen harcolva szálltak szembe a magyar megszállók ellen. Volosin a kárpátukrán kérdést a Népszövetség és a nagyhatalmak elé fogja vinni, mert ez a terület a nép önrendelkezési joga ellenére került megszállás alá. MOL Filmtár, 11 586. doboz, 51 810.
- MOL Minisztertanács i jegyzőkönyvek, 1939. március 17.
- KN 1939/VI. 164.
- Hóman memorandumáról Kozma Miklós tesz említést. Alappéldánya ismeretlen helyen van.
- MOL Külügyminisztérium, Béke-előkészítő osztály XXVI-2.
- Kozma Miklós naplója. MOL Kozma-iratok, 27. cs.
- A Térképhelyesbítő Igazgatóság jelentése. MOL ME Nemzetiségi osztály, 67. cs.
- Kozma Miklós naplója. MOL Kozma-iratok. 10. cs. Adatgyűjtemény I. 1939. „Gondolatok Kárpátukrajnával kapcsolatban”.
- Pásint-gyűjtemény. MOL ME Nemzetiségi osztály, 232. cs. 11. dossier.
- Új Magyarság, 1939. ápr. 2.
- Pesti Hírlap, 1939. ápr. 2., 9. old. – vö. MOL Külügyminisztérium, Béke-előkészítő osztály XXVI-2. „Kárpátaljára vonatkozó adatok. Megjegyzések Szabó Orestt cikkére.”
- Magyar Nemzet, 1939. április 5.
- A Térképhelyesbítő Igazgatóság távirati jelentései a VKF 5. osztályához. Beregardó, 1939. ápr. 2., 7. – MOL ME Nemzetiségi osztály 58. cs. I. 16 226/1939.

IV. RUSZIN VILÁGKONGRESSZUS

Budapest, 1997. május 30–31.

Térségünk mostoha sorsú népeinek csak egyike a ruszin nép. 1939-ben a ukrán nacionalisták koncentrációs táborba zárták, 1946 óta az autonómia csak illúzió. 1991. december 1-jén 78%-uk – 600 ezer személyt jelent – Kárpátalja „Különleges státusú önkormányzatára” szavazott – ezt a mai napig elszabotálta az ukrán kormány. Ezért alakították meg 1993. május 15-én Kárpátaljai Nemzetek Ligája jóváhagyásával Kárpátalja ideiglenes kormányát. 1997. május végén Budapest adott otthont a IV. Ruszin Világkongresszusnak. A 21 országból érkezett 200, a világon élő 1 800 000 ruszint képviselő küldött körében két irányzat látszott kialakulni e nép jövőjével kapcsolatban. A *kulturális irányzat* az identitás keresése/őrzése végett az ehhez kapcsolódó intézményrendszer kialakításán fáradozik, a *politikai irányzat* az államiság valamilyen formája – autonómia – felé törekszik.

Míg a tengeren túlról érkezettek arról számoltak be, hogy Amerikában (s természetesen Kanadában, ahová utóbbi időben meglehetősen sok ruszin menekült érkezett a Vajdaságból) önálló etnikumnak ismerik el a ruszinokat – ez nem utolsó sorban a Ruszin Világtanács érdeme –, ami az ukrán kormányt illeti: leplezetlenül mutatkozik meg nemcsak az, hogy nem ismerik el külön népnek a ruszinokat, hanem az is, hogy beolvasztására törekszik. Ezzel az ott élő magyarság – és a többi nemzetiség – elveszítené legfontosabb szövetségesét autonómia törekvéseiben.

Annak ellenére hogy néhány ukrán értelmiségi (kormányhoz közel álló) elismeri a ruszin nép önrendelkezési jogát, jelen pillanatban – amint az onnan érkezők állítják – Ukrajnában megsértik az emberi jogokat.

A Kongresszus határozatában állást foglaltak a ruszin nép és identitás megőrzésével kapcsolatban, és kinyilvánították szolidaritásukat Kárpátalja nemzeti küzdelmével kapcsolatban.

(L. I.)

Erdélyi asszonyok

Az alábbiakban az erdélyi fejedelemség történetének három jelentős asszonyalakját igyekszünk bemutatni. Ami közös bennük: női mivoltuk, idegen származásuk, és az, hogy ideig-óráig Erdély tényleges politikai vezetőjévé váltak. Ami különböző: személyiségük, politikai habitusuk és emberi sorsuk. Az erdélyi történelemben – tilhetők – csak mellékszereplők, asszonyok egy olyan korban, amikor a fontos pozíciókat férfiak uralták, a fontos döntéseket férfiak hozták. E három asszony részint saját akaratából, részint pedig a sors szeszélye folytán került magas pozícióba: volt ki női szeszéllyel, volt ki a fátummal viaskodva, s volt ki aláztos belenyugyással viselte a történelem által rá mért felelősséget.

Szapolyai Jánosné, Izabella Kazimira

Zsigmond lengyel király és Boria Sforza leánya, az 1519-ben született Izabella öt nyelven beszélő, roppant művelt hölgy volt. Az édesanyja által Krakkóban meghonosított olasz reneszánsz udvar, az olaszos temperamentum és kultúra nagy hatással volt az ifjú királynőre. 1537-ben a lengyel udvar ajánlotta fel Izabella kezét az egyik magyar királynak, Szapolyai Jánosnak. A vőlegény nevében Brodarics István váci püspök kérte meg a menyasszonyt Krakkóban – titokban. 1539. január 15-én ugyancsak Brodarics vezetésével díszes magyar küldöttség érkezett Krakkóba, s két hétig tartó politikai és gazdasági alkudozások után megkötötték a házassági szerződést. (A főbb tételek: a hozomány összege 70 ezer magyar aranyforint, a nászajándék kétszer ennyi várakban és birtokban, Izabella lemond a lengyel örökösödési jogáról. Ha Izabella János halála után újra férjhez megy – az egész szerződés érvényét veszti.)

1539. január 31-én Krakkóban a jelképes esküvőt tartották a vőlegény távollétében. A valódi esküvőt a hagyományok szellemében Fehérvárott rendezték meg, a menyegző helyszíne Budán volt: „János király a régi dolgokra emlékező vén emberek meghallgatásával”¹ mindent úgy tett, mint királyi elődei.

Az újdonsült királynét kortársai szépnek látták: „Teste csinos, kecses,

homloka örömet és szerénységet mutat, tagjai szépek és arányosak”² – írta róla a lengyel királyné orvosa. Ez a fiatal szépség már az esküvő pillanatában is kiáltó ellentétben állt az idős férj törődött alakjával. Izabella 22 évesen, 1541-ben elvesztette férjét, és újszülött fiával, János Zsigmonddal egyedül maradt a számára idegen országban. Kortársai visszaemlékezései szerint János halálakor azt hajtogatta: *Sic fate volunt* (Így akarta a sors). Egész életét végigkísérte ez a mondat: hálószobájának falára később saját kezével pingálta fel: *Sic fate volunt - Ysabella regina*. Férje halála után Fráter György vette pártfogásába az özvegy királynét – ez a pártfogás néha szobafogságban nyilvánult meg, megakadályozandó, hogy Izabella átálljon Ferdinánd király oldalára.

Buda török megszállása után 1541. szeptemberében indult el Izabella Erdélybe, és majd' kéthetes utazás után, szeptember 18-án érkezett meg. Erdélyben szinte teljesen pénz nélkül kellett berendezkednie jegypénzül kapott birtokán, Lippán. Ha a politikai és gazdasági kérdésekbe Fráter György nem is engedett beleszólást, Izabellának sikerült kulturálisan a saját képére formálnia az erdélyi udvart: meghonosította az olasz nyelvet az erdélyi diplomáciában (az erdélyi fejedelmek a következő 50 évben mind beszéltek olaszul). A királynénak Fráter Györggyel egész életében feszült volt a viszonya: „A királyné kedvel-

te a pompát, a költsékes életmódot, a külföldiekkel (...) felduzzasztott udvart, s nem azonosult a takarékos, puritán életű barát elveivel.”³ Az olaszos kellem az élettől megedzett, férfiasan indulatos természettel párosult Izabellában: jó példa erre, hogy Fráter György halála után annak gyilkosától, Castaldotól levélben kérte el a „csuklyás lábkörmeit”⁴.

1551-ben Ferdinánd emberei megszállták a fejedelemséget, s Izabellának ismét csomagolnia kellett. Hogy nem jószántából hagyta el Erdélyt, arról Tinódi Lantos Sebestyén éneke tanúskodik:

„Asszon szép Kassából sírva elkiindúla,

Bánkodik királfi, jó lován ül vala

(...)

Vajjon mikor lészen Kassába szállása?

Jó Magyarországon és Erdélyben lakása?”

Izabella lengyelországi száműzetésében diplomáciai levelezés útján próbálta megszervezni visszatérését Erdélybe. 1556-ra siker koronázta erőfeszítéseit: fiával együtt visszatért Erdélybe, ahol Báthory István, a későbbi fejedelem köszöntötte a rendek nevében. Az 1556. november 25-én megtartott kolozsvári országgyűlés küldöttei „a kormányzást egészen és oszthatatlanul az ő, mint Magyarország törvényesen megválasztott királynéjának kezébe teszik le, 16 éves fiát az ő gyámnoksága alatt hagyván, hogy nagykorúságáig ő kormányozza az országot”⁵.

Három éven keresztül Izabella végre valóban uralkodónak érezhette magát – a krakkóihoz hasonló, virágzó udvar fejeként. Az országgyűlés döntése értelmében az özvegy királyné maga gyakorolhatta a kormányzást és az igazságszolgáltatást, fiának nagykorúságáig gyámja maradt, az ország jövedelmét maga kezelte, hivatalok betöltetése az ő jogköre volt. Megnövekedett hatalma, katolizációs törekvései, nagy-

mérvű reprezentációs költségei, illetve női mivolta természetesen ellenségeket teremtettek számára Erdélyben. Az úgynevezett Bebek-Kendy összeesküvés résztvevői szemére vetették, hogy sok lengyel és olasz udvaroncot hozott az udvarba, túl önállóan vezeti a fejedelemséget illetve, hogy János Zsigmondot nem megfelelően (értsd: nem elég katonás szellemben) neveli. Az indulatoságáról ismert Izabella nem tagadta meg önmagát: az összeesküvés három vezetőjét 1558. szeptember elsején törvényes kivizsgálás nélkül kivégeztette. E politikai orgyilkosság miatt végérvényesen szembekerült az erdélyi rendekkel, s bizonyos szempontból magával is meghasonlott. „Férfias akaratereje lankadt, érdeklődése csökkent. Államügyekkel mind ritkábban törődött. Azokat egészen fiára bízta.”⁶

A lengyel kegyencek befogadása – közvetve ugyan, de mégis veszttét okozta a királynénak: követjelentések szerint egyik lengyel udvaroncától teherbe esett, s vetélésekor 1559-ben elvérzett. A sors úgy akarta, hogy uralkodói hajlamait csak szűk három esztendőig élhette ki Erdélyben.

16. századi történetíró, Forgách Ferenc írta: Izabella „megkisebbitette az ország tekintélyét, elvette a jövő reményét. És mindezt mérhetetlen hatalomvágya, a minden asszonyi romlottságra kicsapongó életének túlságos szabadossága miatt tette. (...) Egyetlen gyönyörűsége a tánc volt, és nem áttalott akár melyik udvari emberével is táncba menni. Valóban sok és nagy bajnak volt az okozója”⁷.

Báthori Zsigmondné, Mária Krisztierna

Belső-Ausztria bigottan katolikus főhercegének, Habsburg Károlynak második gyermekeként látta meg a napvilágot 1574. november 10-én Mária Krisztierna hercegisasszony, aki testvéreihez hasonlóan szigorú vallásos nevelésben részesült.

Báthori Zsigmond fejedelem követői 1595. februárjában két éves huzavona után Grácban kérték meg Mária Krisztierna kezét. Zsigmond eredetileg a főherceg két lánya kö-

zül akart feleséget választani, de Mária főhercegné, a kisasszonyok anyja nem adta meg a szabad választás jogát a fejedelemnek: „Nem kell engedni, hogy ilyen szokás lábrakapjon. Elégedjék meg a jó fejedelem azzal, amit kap.”⁸ A házasság Báthori Zsigmond és a Habsburg-udvar kiegyezésének egyik átlomása volt. Zsigmond feltételei között szerepelt, hogy ismerjék el Erdélyt önálló fejedelemségnek, uralkodóját pedig fejedelemnek, a török ellen nyújtsa az ausztriai ház megfelelő segítséget, birodalmi hercegi rangot és aranygyapjas rendet követelt – no meg főhercegnőt feleségül.

A májusra kitűzött esküvőt a menyasszony betegeskedése miatt csak augusztusban tudták megtartani Gyulafehérvárott. Az ünnepélyes külsőségek között, de a török betöréstől való félelem miatt rövid idő alatt megrendezett esküvővel Báthori Zsigmond „Mária Krisztierna hercegnő személyében kivételesen nemes jellemű társra lett.”⁹ Az ifjú asszonyt azonban hamar magára hagyta férje a számára idegen országban. A fiatalasszony ekkor még reménykedett, hogy a távollét csak átmeneti: „reménykedem, hogy eljön az idő, amikor együtt fogunk élni, mint a mesékben a király és a királyné”¹⁰ – írta édesanyjának Grácba.

1596. januárjától a fejedelem-asszony politikusként is kénytelen volt bemutatkozni: a Prágába utazó férj Bocskai Istvánnal együtt régi-si megbízatással látta el. A tényleges ügyintézését vélhetőleg Bocskai intézte – de a társrégens fejedelem-asszonytól nagy lelkiert követelhetett, hogy a nyakas kálvinista magyar főúrral együtt tudjon működni, noha neveltetésükben, gondolkodásmódjukban egy világ választotta el őket egymástól.

Az 1596-os évben már Erdélyszerte suttozták, hogy Zsigmond menekül a felesége elől, nem találja helyét az udvarban és különösképpen a hálósobában. Különféle pletykák terjedtek jólértesült körökben részint a bigott fejedelem-asszony állítólagos szüzességi fogadalmáról, részint Zsigmond férfiaságának fogyatékoságáról. Az első feltételezés valótlanságát ékesen bizonyítja Mária Krisztierna levele, melyben így ír: „Ama bizonyos do-

logban azt írhatom, hogy most is minden a régiben van”¹¹ majd mássutt: „Ő ma bejött hozzám és így szólt: (...) azelőtt ő is olyan volt, mint a többi férfi, de most többé nem.”¹² Ennek ellenére az udvari találgatások tovább folytak, biztosat senki sem tudott, hisz, ahogy a boldogtalan fiatalasszony egyetlen bizalmasának, édesanyjának írta: „a titkot őrizzük magunk között”¹³. A lelkiileg teljesen összeomlott Báthori Zsigmond emberi tragédiája Erdélyt is érzékenyen érintette: a házastárs közeléből menekülő férfi felelőtlen hadjáratokkal próbálta fogyatékoságát ellensúlyozni, s vissza-visszatérő lemondási szándéka veszélybe sodorta Erdély politikai stabilitását.

Az 1596. októberi mezőkeresztesi vereség után Zsigmond távozott Erdélyből, s feleségét magára hagyta. Válás helyett azonban 1598 áprilisában a császár és az erdélyi rendek küldöttei felkérték, hogy vállalja el Erdély kormányzását. Az idegen, sorsüldözött fiatalasszony kötelességtudatától vezérelve új jelölt felbukkanásáig elvállalta annak az Erdélynek a vezetését, ahová csak szörnyű házasságának emlékei fűzték.

Amíg – mint láttuk – Izabellát idegensége és női mivolta miatt nem tudta megszívlelni az erdélyi társadalom, addig Mária Krisztiernáról így ír a kortárs Szamosközi István krónikája: „kiváló szépségű és szent életű, tiszta erkölcsű nő”¹⁴.

1598. augusztusában Báthori Zsigmond újra visszatért Erdélybe, s az idegileg labilis Zsigmond átruházta a fejedelemséget Báthori Andrássra, s feleségét is át akarta adni utódjának – erre azonban a fejedelemasszony nem volt hajlandó, s 1599. május 12-én végleg elhagyta Erdélyt.

A szerencsétlen frigy utóéletéhez tartozik, hogy a pápa 1599-ben érvénytelenítette a házasságot, de az ezután érkező több házassági ajánlatot Mária Krisztierna mind visszautasította, 1607-ben pedig a halli Damenstift zárdába vonult, s ott is halt meg 1621-ben, mindössze 47 évesen. Szádeczky Lajos, múlt századi történész így értékelte Mária Krisztierna életét: „fátuma egy árnyékfejedelem mellé rendelé, a kinek magának is nehéz volt a korona, – egy kiélt férj oldalához láncolá,

aki az egész világgal meghasonlott, – egy boldogtalan országba vezérlé (...), melyben ő lett a legboldogtalanabb, ő lett az áldozat, az osztrák-ház politikájának odadobott áldozata: Báthori Zsigmondnak, Erdély fejedelmének hitvese.”¹⁵

Bethlen Gáborné Brandenburgi Katalin

Bethlen Gábor első felesége, Károlyi Zsuzsanna 1622. május 13-án meghalt Kolozsvárott. 1625-ben a fejedelem követeket küldött György Vilmos brandenburgi választófejedelemhez, aki a harmincéves háborúban a Habsburg ellenes erők egyik vezetője volt, hogy hűgát, Katalint adja hozzá feleségül. A násszal Bethlen Gábor szinte az egész protestáns szövetséggel rokonságba került. A házassági szerződés megkötése után 340 lóval, 39 kocsival és 225 fős kísérettel Brandenburgi Katalin elindult Erdélybe. Az esküvőt 1626. március másodikán tartották Kassán, s az esküvői szertartás már-már a Mátyás-korabeli pompát idézte. Európa szinte minden előkelője képviseltette magát, így hatalmas tömeg lehetett tanúja annak, hogy Katalin koszorút nyújtott át Gábornak a házastársi hűség jeléül „ezzel magát és mindent az ő hitébe és házastársi oltalmába engedve át”.¹⁶

Katalin roppant népszerűtlen volt Erdélyben. A puritán és szigorú erkölcsű Károlyi Zsuzsanna halála után szinte sokkolta a közvéleményt a kicsapongó, meggondolatlan, könnyelmű, pazarló és befolyásolható asszony. Kemény Zsigmond emlékirata szerint Katalin szeretői közé tartozott többek között Zierotin morva lovászmester, Schulitz Weighardt morva udvari orvos, Listius Ferenc szamosújvári várnagy, Keglevich Miklós báró vagy Rátky Zsigmond horvát nemes.

Az idősödő fejedelem azonban nem akart tudomást venni az aggasztó jelekről és még végrendeletében is tanácsokat adott a fejedelemasszonynak: „Meggondolja az én szerelmes feleségem azt, hogy noha nagy fejedelmi ágból való (...) megbecsülje azért Istentől való hivatalját s választatását, Istenhez hálaadó lé-

gyen és az ő híveihez, szegényekhez, az anyaszentegyházban szolgáló személyekhez. Híveinek érdemlett becsületeket megadja, ne contemnálja őket, hanem magát vélek szerettesse; mert a magyar nemzet is a becsületet szokta szeretni, a mint erre is sokszor intettem. (...) A fősvénységet azért elkerülje, de az utálatos tékozást is ne kövesse, hanem a két gonosz fogyatkozás között a közép uton járjon.”¹⁷

A fejedelemasszony férje haláltusájakor még csak nem is tetteti a gyászt: a fejedelem boncolásakor „nemcsak nem irtózá nézni, sőt egyiránt fogdosni, tapogatni az felmetélt testnek szívét, felhasított hasát s egyéb tagjait: de semmi szomorúságot nem tettete, sőt egy könnycseppet nem ejte az istentelen, gonosz szívű, elvetemedett asszonyi állapot.”¹⁸ Ebből a visszaemlékezésből is látható, hogy „Brandenburgi Katalint a kortársak Bethlen Gáborhoz méltatlan utódnak tartották”¹⁹.

Brandenburgi Katalin a korban egyedülálló lehetőséget kapott a sorstól: ő lett a korabeli Európa egyetlen választott női uralkodója. Katalin azonban nem szeretett uralkodni, néhai férje kívánságait nem vette figyelembe sőt, új szeretője Csáky István hatására és segítségével gyakorlatilag Habsburg Ferdinánd kezére akarta játszani a fejedelemséget. Amikor szeptember 28-án az erdélyi rendek lemondásra kényszerítették, a fejedelemasszony elleni fő vádak az alábbiak voltak: Munkács, Tokaj, Fogaras és Vinc jövedelmeit nem használta az ország javára, a zalatnai aranybányák negyedrésztét magánál tartotta, készpénzét és jószágát eladogatta, jobbágyokat és adókat ajándékozott el, Csákyt akarta fejedelemmé tenni és titokban brandenburgi követekkel tanácskozott.

Ezekkel az érvekkel szemben keveset nyomott a latban Katalin nyilatkozata az erdélyi rendekhez, mely szerint, ha nem is tudott kormányozni, de jó volt a szándéka. Lemondatása után még egy döntést hozhatott Erdély életével kapcsolatban Bethlen István és Rákóczi György közül ő választhatta ki az utódját. Katalin a gyűlölt sógorral szemben Rákóczi Györgyöt emelte a fejedelmi trónra.

Egy bizonytalan szerzőjű vers 1630-ból jól jellemzi Katalin helyzetét Erdélyben. A versszakok kezdőbetűiből összeolvasva az alábbi mondat (kvázi verscím) kerekedik ki: BRANDENBURGUMI CATHARINA SIR, s maga a vers a fejedelemasszony életével kapcsolatos számadást és bünbánatot fogalmazza meg.

„Uramtól mert hogy elmaradék:
Istenemtől én elszakadék
Pokol után,
A' Bál tán
Ugyan futva fáradék,
Hogy Országot,
'S Bátorságot
Nálla találnék.
(...)
Teremtőmet immár megbántám
Christusomat is meg tagadám
Igaz hitem,
Épült hírem
És hű népem elhagyám':
Már mit tegyek hova legyek
hogy jó szálljon rám.”²⁰

JEGYZETEK

- ¹ Veress Endre: Izabella királyné, Budapest 1901., p. 40.
- ² uott. 45.
- ³ Szabó Péter: Az erdélyi fejedelemség (in: Királyok könyve, Budapest, 1992.), p. 122.
- ⁴ Barlay Ö. Szabolcs: Romon virág, Budapest, 1986., p. 60.
- ⁵ Dr. Szádeczky Lajos: Izabella és János Zsigmond Lengyelországban, Budapest, 1888., p. 96.
- ⁶ Veress i.m., p. 469.
- ⁷ Barlay i.m., pp. 74–75.
- ⁸ Benda Kálmán: Erdély végzetes asszonya, Budapest, 1986., p. 8.
- ⁹ Szabó i.m., p. 131.
- ¹⁰ Benda i.m., p. 38.
- ¹¹ Benda i.m., p. 44.
- ¹² uott.
- ¹³ Benda i.m., p. 45.
- ¹⁴ Szamosközy István: Erdély története, Budapest, 1981., p. 119.
- ¹⁵ Dr. Szádeczky Lajos: Báthori Zsigmondné Mária Krisztiána, Budapest, 1883., p. 2.
- ¹⁶ Brandenburgi követjelentés, idézi: Szabó Péter: Adalékok az erdélyi fejedelmek esküvői szertartásaihoz (in: Závodszy Géza (szerk.): Fejezetek a magyar művelődés történetéből, Budapest, 1992.), p. 21.
- ¹⁷ Makkai László (szerk.): Erdély öröksége IV. – A fejedelem, Budapest 1994., pp. 130–131.
- ¹⁸ Kemény János önéletírása, Budapest, 1986., p. 94.
- ¹⁹ Szabó: Az erdélyi fejedelemség, p. 147.
- ²⁰ közli: W. J. M.: Szerentsétlen Brandenburgi Katalin hercegnének Bethlen Gábor hitvesének fejedelmi emléké könyvéről és életéről, Pest, 1834.

ÍMÉ, SZEGELETKÖVET TESZEK SIONBAN...

Sepsiszentgyörgy a korai századokban

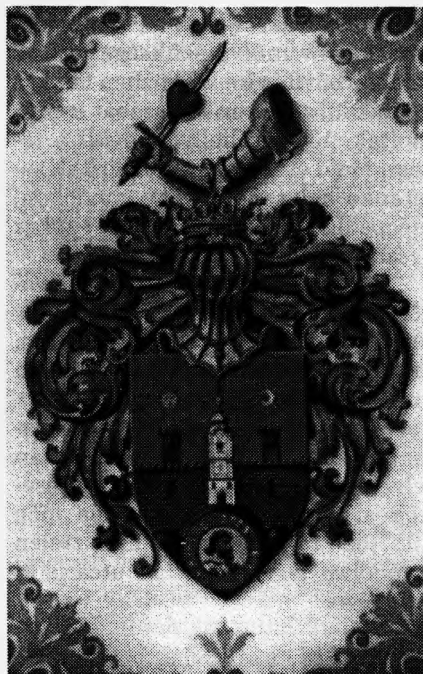
Erdély délkeleti vidékén, Háromszéken megyei jogú város Sepsiszentgyörgy. Egy 1332-ben kiadott oklevélben már előfordul a neve. 1427-ben Zsigmond magyar király Zenthgyewrgh néven mint várost – civitast említi. 1520 óta vásártartó joggal bír. Református-evangélikus egyházközsége – az elmúlt századokban – rendkívül fontos szerepet töltött be a város életében. Míg Felsőháromszék katolikus lakossága a több, mint háromszáz éves Kantai Gimnáziummal a római katolikus egyház „védobástyája” volt, addig Alsóháromszék – többnyire református-evangélikus – lakossága a Székely-Mikó Kollégiummal a protestáns hit oszlopa lett Erdély legkeletibb részein.

A város egyházi életéről, kulturális intézményeinek és egyleteinek tevékenységéről 1662-ig alig maradt fenn értékelhető levéltári adat. A szék, illetve a vármegye és a város levéltára a jelzett időpontig nem tartalmaz például az iskolaügyre vonatkozó adatokat. A levéltárak anyagát 1849-ben a szabadságharc leverésével együtt – elpusztították. A megmentett források pedig az idő folyamán elkallódtak. Fennmaradt adataink azt jelzik mindössze, hogy Sepsiszentgyörgyön már a XIV. század elején római katolikus egyházközség létezett, s mint „plebania excepta” közvetlenül az esztergomi érsekhez tartozott. Papjai „honorabilisek” voltak. Azt is ismerjük, hogy a vártemplomot a Daczó család sarja, Pál építtette 1547-ben.

Minthogy az egész Háromszék – s benne Sepsiszentgyörgy – Erdély szellemi életének hagyományokban igen gazdag része, feltételezhető, hogy az ilyen jelentékeny helyen a parochiális iskola már az egyház rendelkezése és szervezése idején is fennállott, és abban a jobbmódú szülők gyermekei az írást, olvasást, számolást – „computust” –, a triviális ismereteket megtanulhatták.

Az egyházi életre vonatkozó gazdagabb adatanyag a XVII. századtól kezdve maradt fenn. Ezek bizonyítják, hogy a reformáció hatása Há-

romszéken napjainkig igen jelentősnek mondható. Erdély és a székelyek a XVIII. századig nem ismerték azt, hogy mit jelent a vallásszabadságért és az ősi alkotmányért *idegen uralom ellen* küzdeni. A háromszékiek életében a protestáns *communitas* megközelítően ugyanazt a szerepet töltötte be, mint a protestáns szellemiségű „kuruckodás” Magyarországon az alkotmányos jogok érvényesítése érdekében.

Sepsiszentgyörgy címere

Bethlen Gábor kiváltságlevele

A *communitas* alapítója Tündérváros ura: Bethlen Gábor fejedelem. 1614-ben adta ki azt a kiváltságlevelet, melyet később I. Rákóczi György átvett és megerősített, „corroboreált”. Ez a diploma a sepsi, kézdi, orbai és a miklósvári református és unitárius egyházaknak olyan autonóm jogokat biztosít, amelyek a – jelzett – egyházakat önálló egyházkerületté szervezi. A különbség csak az, hogy a *communitástól* közvetlenül a

synodushoz és a püspökhöz fellebezhettek. II. Rákóczi György ugyancsak átírja és megerősíti Bethlen Gábor, valamint I. Rákóczi privilégiumot biztosító diplomáját a „Rikán beléli protestánsok” részére.

E függő pecsétellátott kiváltságlevelél hat – könyvalakban összevarrt – pergamen levélre van írva. A Székely-Mikó Kollégium könyvtárában, az 1881-ben alapított dokumentációs részlegen őrzik.

A „Rikán beléli protestánsok” *communitása* életének fontos mozzanataként említendő az 1857. január 14-én, Kovásznán megtartott *communitási* gyűlés. Az intézet elöljárói ekkor az iskolaalapító Hidvégi gróf Mikó Imre, gróf Teleki Domokos, Gyárfás Miklós, az ugyancsak alapítók közé tartozó Kilyéni Székely György, Donáth József, gróf Lázár Mihály, Zathureczky István, Gödri Ferenc esperes, Erdősi Mihály illyefalvi lelkész voltak. Ezen a gyűlésen az elöljáróság sietett felhasználni a kínálkozó lehetőséget – s így az 1859. szeptember 1-jén megnyílt új evangélikus-református négy osztályos elemi népiskolát 1861-ben bentlakással összekötött gimnáziummá alakította át. Az első igazgató – 1873-ig – Vajna Sándor volt.

Az említett elöljárósági tagok közül számunkra Gödri Ferenc sepsiszentgyörgyi evangélikus-református pap neve fontos, mert az általa unokájának, *ifj. Gödri Ferenc* sepsiszentgyörgyi főjegyzőre hagyott iratok között az aláírásokból és a dátumokból fontos adatok olvashatók ki. Megállapítható, hogy Sepsiszentgyörgyön – 1677–81 között – Király Mihály a prédikátor. Továbbá: 1690-től 1733-ig Vásárhelyi Péter, 1734-től egy évtizedig az előbbi fia, Vásárhelyi János Sepsiszentgyörgy papja. 1744-ben Lisnyai István a prédikátor-esperes, 1775-ben L. Ince Mihály, etc. A prédikátorok mellett „scholamesterek”, „judimagisterek” tanítottak az egyház mellett működő iskolában. Csak kevésnek a neve maradt fenn. 1668-ban gidófalvi Ferencz István deák a sepsiszentgyörgyi iskolamester. 1679-ből két tanító nevét őrzik a feljegyzések: Király Istvánét és Benő Mihályét. 1689-ben Vásárhelyi István, 1699 és

1708 között Kovács Ferenc, 1718-ban Szilágyi Mihály, 1743-ban Fogarasi Órás György, 1774-ben Kovács Gábor az iskola tanítója. 1778-ban Sepsiszentgyörgyön megszervezték ugyan a triviális iskolát Mária Terézia iskolaszéki reformját végrehajtva, de az evangélikus-református felekezet ezután is megtartotta iskoláját. Sőt – amint már említettem –, ez az iskola tovább fejlődött – protestáns ifjúsága tanult. Ma is ez a megye legrangosabb iskolája.

A város protestánsai napjainkban

Sepsiszentgyörgy evangélikus-református egyházközségének életére vonatkozó visszatekintést azért tartottam fontosnak, mert a város protestáns lakossága 1990. december 9-én újabb, történelmi jelentőségű állomáshoz érkezett. A városnak ma három református egyházközsége van. Egyrészt a régi, a vártemplom épületében működő. Lelkésze Dezső András. Továbbá a városhoz időközben csatolt szemerjai egyházközség; itt a lelkész-esperes Incze Sándor, végül a lakosságának szaporodásával létrejött az Olt utcai egyházközség. Ez utóbbi tulajdonképpen a vártemplombéli egyházközségből vált ki. Számára új templom épült most Sepsiszentgyörgyön.

E legutóbbi egyházközség jelenlegi és egyben első önálló lelkészével, Pap Sándorral beszélgetve körvonalazódik e közösség létrejöttének és életének rajza. Az Olt utca 8. számon lévő épületet 1942-ben vásárolta a „Rikán belüli protestánsok communitiesa”, és a vártemplom közös tulajdona lett. Később az államosítás az egyház jogainak gyakorlását az épületben megzavarta. Az egyház – az akkor lelkész és esperes, Szász Tibor ügyessége folytán – 1951-ben szerezte vissza az épületet. Időközben a város népe egyre gyarapodott: gyülekezetét a Küküllők vidékéről, Maros megyéből, Kalotaszegről, a Nyárád mentéről és a közeli falvakból Szentgyörgyre költözött lakosok gazdagították. A lélekszám gyors növekedése tette szükségessé, hogy az Olt utcában 1956-tól megnyíljen a külön imaház. Az új gyülekezetet összefogni a vártemplomból járt rendszeresen lelkész. 1981-től pedig a vártemplom hivatalosan is megszolgált a gyülekezetet. Mintegy három-

ezer lélekkel önálló egyházközségi élet kezdődött az imaházban. 1991-ben a hivatalosan nyilvántartott és járulékot fizetők száma 5065, de valójában 7-8 ezer körüli a hívek száma. A gyülekezet átlagos életkora negyven év, évente mintegy 135 gyereket keresztelnek meg itt. A konfirmátusok száma pedig 160 körül mozog.

Az imaház belseje Kós Károly munkájának emlékét őrzi, a szószerk a kolozsvári Monostori úti református templom szószerkének a hasonmása. A padok mintájául szintén a belsőépítész Kós Károly által tervezett munkák szolgáltak. Az imaházat díszítő kalotaszegi iratosok pompája a sztánai Varjúvár egykori tervezőjének-lakójának, meg a Kalota, Nádas, Almás vidéki emberek szépségigényét varázsolja elénk. Hamarosan, két év múlva szüksége lett az imaház bővítésére. Miközben falakat vágtak ki, s egyben két szobát felszámoltak, 130 férőhellyel bővült a terem. Majd cserével szándékoztak segíteni a helyszűke miatti gondokon, mégpedig sürgősen, mert 1987-től az egész Olt utca bontásra ítéltetett.

Az Olt utca sarkán volt egy, a vágóhíd számára készült épület. Már minden terv készen állott a cserére, ám a városi néptanács az átírást nem engedélyezte. E gordiuszi csomót a „történelem” oldotta meg. A forradalom a cserét fölöslegessé tette. Aztán felvetődött egy új templom építésének a gondolata. Ez az idea még 1987-ben fogant, amikor az esztelen rombolási tervnek az Olt utca is ki volt téve.

Új templom épül

Önerőre támaszkodva kezdtek az új templom építéshez. Felajánlások sora biztosította a kezdeteket. Az első lépést egy idős tanítónő, Kovács Sándorné, „Ilonka néni” háromezer lejes megajánlása biztosította. Gesztusa egyben a jelképes alapkövetéssel egyenértékűnek mondható. Mint a város mindenkori vezetősége a hasonló helyzetekben, így az utóbbi évek vezetői is – köztük Orbán Árpád volt és László Gyula későbbi polgármester személyét külön ki kell emelni – támogató intézkedések sorozatával biztosította a terv megvalósítását. Ennek köszönhetően az Olt utcai egyházközség az új templom felépítésére a város területén előnyös

fekvésű telket kapott: a városközpontoz igen közeli, a vasúti állomás felé haladva a főút mellett, jobb oldalon. Ez a városban lévő összes templom harmonikus eloszlása szempontjából is megfelelő hely, amelyet amolyan hallgatólagos csere-megegyezéssel kapott az egyházközség, a város parkjának ellentételeként, amely egykor a református egyház birtoka volt. A park mai állapotát megbontani nem lett volna célszerű, de a forradalom előtt közvetlenül lebontott utcaszakaszon, az előző épületek pusztán maradt helyére lehetett templomot építeni...

A templom alapkövének avatására, megszentelésére 1990. december 9-én került sor. A Kolozsvári Egyházmegye püspöke, dr. Csiha Kálmán készségesen vállalta a kőavató istentisztelet levezetését és a kö megszentelését. Mintegy hatezer ember részvételével zajlott le az ünnepség. Jelen volt az egyházmegye teljes lelkészakara – palástos átvonulásuk az Olt utcai épületből a helyszínre különleges eseménynek bizonyult. A sepsiszentgyörgyi protestánsok és velük együtt a külföldi és belföldi adományozók a jövőről álmodtak szépet. S ebben a *jövőszolgálatban* nem csupán magát az embert látták, hanem Isten ügyének hitték, tudták a templomalapítást. A szegeletkövet a jövő számára meg Isten dicsőségére helyezték el és szentelték fel a keleti végeken.

... 1996. augusztus 10-én, a Reformátusok III. világtalálkozója alkalmából került sor az új református templom felszentelésére. A találkozóra a világ minden tájáról érkeztek vendégek, adományozók – Amerikától, Hollandiától Magyarorszáig, a Kalotaszegig. A templomszentelési ünnepség celebrálásában Pap Sándor helybéli lelkész, továbbá Hans Laudman, Gouda lelkésze meg dr. Csiha Kálmán püspök vett részt. Ezt követte délután a Világtalálkozó impozáns záróünnepsége a Sportstadionban.

Áll tehát a megálmodott új és szemet gyönyörködtető impozáns templom a megyeszékhely belvárosában! Tervezője, Zakariás Attila igazán csodálatra méltó munkát végzett a lelkek gazdagítására, erősítésére – a Bethlen Gábor fejedelem örökében élő communitieshoz tartozó Sepsiszentgyörgyön...

FINTA ELLA

„MI ROMÁNOK NEM SZERETJÜK, ÉS NEM SZERETTÜK SOHA A MAGYART!”

Grigore Moldovan kolozsvári egyetemi rektor emlékezete

Grigore Moldovan (Moldován Gergely) tiszteletbeli bölcsészdoktor, királyi tanácsos, egyetemi tanár, etnográfus, irodalomtörténész, író, ügyvéd stb., Szamosújvárott született 1845. március 12-én. Apja Grigore építész, és oláh kántor volt. Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Kolozsvárott a róm. kath. főgimnáziumban folytatta. Erre az időszakra így emlékezik vissza 1926-ban: „Mikor a Kolozsvári Tudomány Egyetem Rector Magnificusa voltam, egy ünnepélyes ebéd alkalmával egy tósztnban kijelentettem, hogy életem boldogabb napjai közé számítom, azokat amikor ebben a refektóriumban szeretett tanárainak ételt szolgáltam fel, és evőeszközeit rendben tartottam. Nem különben a mai perceket is, amikor erre visszaemlékezve eszembe jut, hogy ők csináltak belőlem embert, amiért ma itt őszinte hálámat, és köszönetemet fejezhetem ki – e díszes közönség előtt. De messze eltértem a tárgytól. Mert voltaképpen csak arról akartam írni, hogy *mi, románok nyelvünk használatában sem az osztályban, sem a játszótéren, sem künn az életben akadályozva nem voltunk. Otthon, kis szétszórt telepeinken csak románul beszélünk.*

Mi, román tanulók a piarista atyák melegében saját faji érdekeinket is szolgálhattuk...” (Kincses Kolozsvár. II. Bp. 1987. 87.)

Jogi tanulmányait is ugyanott végezte (1872). Szerkesztője volt magyar, és román ifjúsági lapoknak. 1866-ban Vancsa János szamosújvári püspök pénzsegélyben részesítette – de a balázsfalvi káp-

tan, a Bobb-, később a Ramonczay-féle alapítványok is adományoztak neki. Kolozsvár városa tiszteletbeli kapitánya lett 1876-ban. Ez állásában nevezték ki torda-aranyos-megyei tanfelügyelőnek. A parlagon heverő megyei tanügyet a 10 évi szolgálat alatt rendezte, és létesített 42 állami, 15 községi iskolát, polgári, fiú és lányiskolát, meg óvodát. 1876-ban érdemei elismerésül a királyi tanácsosi címet kapta meg. A kolozsvári egyetemen 1886. jún. 28-án a román nyelv és irodalom rendes tanára lett, 1890-ben pedig tiszteletbeli bölcsészdoktorrá választották 1892–1893 és 1902–1903 között a bölcsészkar dékánja, majd az egyetem rector magnificusa, 1906–1907-ben.

Irodalmi munkásságával a magyarok és románok közötti idegenkedés megszüntetését célozta. Ennek a célnak szolgálatában állt az *Ungaria* c. folyóirata (1892) s melléklapja a *Román-Magyar Szemle* (1895). Hazafias törekvéseiért a túlzó románok elfordultak tőle, de annál nagyobb tekintélyre tett szert a magyarság színe előtt. 1909-ben a Kisfaludy Társaság levelező tagjává választotta. 1910-ben pedig az udvari tanácsosi címet kapta meg.

A román népköltészet remekeit magyarra fordította (Fővárosi Lapok, 1868.). A románokra nézve új eszméivel 1871-ben lépett fel az említett Magyar Polgárban, és a Honban. Hazaszeretet és testvériséget hangoztatva, cikkeivel keményen ostromozta a román szélsőségeket. Egy

román író, a később hírhedtté vált „egyetemfoglaló” Onisifor Ghibu szerint Moldovan megtagadta románságát, sőt népét minden elképzelhető szitkokkal halmozta. Moldovan válaszában a következőket írta az *Ungaria* III. évfolyamában: „Inkább levágnók kezünket és kitépnők nyelvünket, mintsem hamis és sértő dolgot mondjuk a románságról”. Alsófehérvármegye román népe (Nagyenyed, 1899.) c. monográfiájában megírja, hogy a *megye helynévanyagában elenyészően kevés a román elnevezés*, tehát településtörténetileg feltétlenül a lapályok magyar és szláv helynévanyagának kell elsődlegesnek lennie. „Azé az ország akié a lapály, az az első foglaló akinek a nyelvét a lapály helynevei fenntartották.” (Erdély magyar egyeteme. Kolozsvár, 1941, 301.). Emiatt a román lapok vele minden összeköttetést megszüntettek. Így egészen elidegenítve övétől, teljesen a magyar irodalomnak élt.

Moldován mutatott rá először, hogy a Sinka György-Major Péter-féle dákoromán eredetről szóló tan kezdetben, csak a román nép hiúságát szolgáló történelmi hazugság, de nem volt egyúttal politikai célt szolgáló eszköz is. Hamarosan erre is sor került.

„Valamint a németek, szlávok és magyarok”, írta Papiu, „hasonlóképpen a románok is bírnak ideállal. A román ideál: Az összes románoknak egy politikai testben való egyesülése, azaz Dákorománia. Stratégiai szempontból alig volna állam Európában kedvezőbb hely-

zetben. Erdély Kárpátjai egész Románia védelmezői volnának. A magas Erdély Dácia közepén van, mint egy erős és fontos erődítmény. Uralja a Bánát és Bihar térségeit; uralja Moldova hegyeit és Oláhország mély síkságát. Aki ura Erdélynek, ennek a stratégiai központnak, úr egészen a Tiszáig és a Fekete tengerig. Aki ura Erdélynek, ura a román tartományoknak. *A fejedelemségeknek Erdély nélkül nincs jövőjük Európában. Erdély egyesülése a fejedelemségekkel megmentené ezeket a haláltól: létesítené a román államrendszert és megvetné Románia örök életének alapjait...*

Ezek után Papiu Ilarian megmagyarázta fejedelmének, hogy mi volna a teendő bel- és külpolitikában – magyarok *legközelebbi forradalma* esetében (Ez be is következett, lásd 1918–1919. eseményeit), amelyet az 1860-as években várt már, s memorandumát ezekkel a szavakkal fejezi be: „Oh, románok hercege és ura! Segítsen meg téged a román nemzet géniusza s légy szerencsés végrehajtója a legnagyobb fejedelem tervének, kit valaha Traján Dáciája bírt.”

A románok pár év múlva elkergették legnagyobb fejedelmüket s Cuzanak nem nyílt alkalma, hogy megvalósítsa Dákoromániát, de a románság politikájának Papiu gondolata maradt a fundamentuma...

Egyik politikai röpiratában (Magyarok és románok. A nemzetiségi ügy kritikája. Kolozsvár, 1894.) írta Grigore Moldovan: „Mi jóban és rosszban egyek vagyunk. Olyanok vagyunk, mint a juhnyáj. A nép követője annak a politikának, amelyet intelligenciája megteremt, külön politikát nem csinál, nem üz. Bár azzal hitegetjük magunkat, hogy volnának közöttünk „mérsékelt” elemek, mi ezeknek a mérsékeltségével, bátorságával sehol sem találkoztunk... Egymás között civődünk, kíméletlenül gázolunk egymás becsületében (...) *de a magyarral szemben mindig egyetértünk...* Ma már mind egy hajóban úszunk, vagy együtt kötünk ki az óhajtott révben, vagy együtt pusztulunk el. Az első

ágyúlövés határainkon együtt fog minket találni. *Mi a múlt bosszújával a jövőben élünk.*”

E szolidaritás nemcsak a magyarországi románok között volt meg, hanem hozzájuk kapcsolódtak a királyságbeliek is: A román királyság határainak kitolása a magyar Tiszáig... „A gyermeknek a bölcsőben erről mesélnek; az ifjú ezért fut, fárad; a hajadon erről ábrándozik. Oly ideál ez, amelyért milliók lelkesednek, milliók szíve egyesül egy dobbanásban. Ebben a politikában nem lehet csalódnai, ez a politika biztos úton jár: Ami ma lehetetlennek látszik, az holnap lehetségessé válik, s holnapután megvalósul...”

Ezt hirdeti a román államban mindenki. Semlegesek leszünk minden irányban, de ha a magyart fegyverben látjuk, a mi ágyúink mindenestre a magyaroknak, esküdt ellenségeinknek lesznek szegezve. Nem lehetünk ellensége francia nővérünknek, sem orosz barátunknak, akivel közösen döntöttük meg keleten a félholdat. Ezzel az ideállal a magyarnak előbb-utóbb számolni kell... Ha elbukik, mi mindent megnyertünk!” (Szász Zs.: Moldován Gergely halálára. Magyar Szemle, 1930. szeptember. 80–81.)

Hogyan írhatta le mindezt a kolozsvári piarista atyák melegé-

ben nevelt Moldován Grigore, aki mint láthattuk mindent megkapott és elért! A nagy magyar újságíró Milotay István írja 1918 december 24-én az Új Magyarországban: „Végzetlenül szerencsétlenek, és koldusok vagyunk...”

Moldován Gergely jó román ember és jó magyar hazafi volt. Végső soron nemzetiségi politikája mégis azon a lapidáris kijelentésen nyugszik: „Mi románok nem szeretjük és nem szerettük soha a magyart! A mi fülünkben ez a szó „ungur” sajátosan hangzik. Jelentése: nem véred, nem vallásod, nem jóakaród; olyan valami, aminek szelleméből semmit sem szabad átvenni; ellentéted erkölcsben, hitben, gondolkodásban. Az „ungur” szóból a román fül kiérzi a fenyegetést, a bajt; hallatára szívébe nyilall az átélt szenvedés, sok századnak a szenvedése, keserősége, és fájdalom folyik össze e szóba. A szenvedés majdnem ezer esztendőn át tartott: Lehet képzelni, milyen hosszú a számla, mennyi minden lehet felírva, mennyi könny áztathatta a papírt. *Mit tudtuk mi, hogy a jobbágyrendszer nem magyar találmány? Európai látókörünk nem volt! Mi összes szenvedésünket az „ungur” számlájára írtuk fel, mert a nemesség magyar volt...*”

BÁLINT ISTVÁN JÁNOS

Sepsiszentgyörgy – Főtéri részlet

Magyar történelem a vajdasági iskolákban (1.)

Az iskolák azonnali államosítása...

A magyar történelem tanítása – érem ez alatt a magyar nemzet és a magyar állam történetét – azon a délvidéki területen, amelyre 1918 novemberében a szerb-francia katonaság bevonult, az új, alakulófélben lévő délszláv állam nemzeti érdekeit sértette. Ezért az 1918. december 1-jén megalakult Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Közoktatásügyi Minisztériuma Bánát-Bácska-Baranyai Osztálya már akkor, amikor még a nemzetközi jogban gyökerező alapot is nélkülözött, azaz a trianoni béke megkötése előtt ideiglenes rendeletet adott ki, amelyben egyoldalúan megváltoztatta az általános (elemi) iskolák tantervét, beiktatva két új tantárgyat: a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság földrajzát és történelmét. A Szerb Királyság hadereje által megszállt Magyarországhoz tartozó területen a rendelet szerint „Minden iskolában a szerb nép történetét, elsősorban a művelődéstörténetét fogják tanulni, és vele kapcsolatban annak a népnek a művelődéstörténetét, amelyhez a tanulók tartoznak.”¹ A rendelet végrehajtásához azonban nem voltak meg sem a személyi sem a dologi feltételek: sem a szerb nép történetét ismerő tanszemélyzet, sem a tankönyvek, sőt, sok helyen még az oktatás alapfeltételei sem, mivel az iskolák épületeit a megszálló katonaság foglalta le.

Lényeges változás történt viszont a trianoni békeszerződés aláírása után két nappal: Pribičević Svetozar közoktatásügyi miniszter 1920. június 6-án rendeleti úton azonnali hatállyal kiterjesztette Szerbia 1904. évi általános iskolai törvényét az újonnan megszerzett „szerb” területekre: Bánátra, Bácskára és Baranyára.² Ez a rendelet elsősorban az összes eddig községi, felekezeti és magániskolák azonnali államosítását jelentette, azaz a ko-

rábbi magyar iskolarendszer teljes felszámolását, másrészt azok nemzeti jellegének teljes megváltoztatását, átalakítását a szerb nemzet érdekeinek megfelelően, amelyet a hivatkozott törvény 10. szakasza világosan kimondott. Rövidesen a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Minisztertanácsa valamennyi szerbiai oktatási törvény hatályát és ezzel egyidejűleg a szerb állam 1919-ig megalkotott tanügyi rendeleteit – így a tanterv – és tanmenet-re vonatkozót is – kiterjesztette az újonnan csatolt területre. Ezzel hivatalosan és teljes egészében megszüntette a magyar történelem oktatását nem csupán a szerb tannyelvű, hanem a még fenntartani engedett magyar tannyelvű általános és középiskolákban is.³ Ezen felül a „nemzeti csoport tantárgyait”, azaz a szerb nyelvet, a szerb történelmet és a földrajzot, csak szerb nyelven lehetett oktatni a kisebbségi, tehát a magyar tannyelvű iskolákban és tagozatokon is.⁴ Ugyancsak a korábbi tan- és kézikönyvek használatát is betiltották, elrendelték a történelmi tanszerek (képek, térképek) átvizsgálást és a szerb nemzeti szempontból nem megfelelők kivonását és megsemmisítését. E rendeletek tehát kitörtölték a magyar tannyelvű iskolákból a magyar történelem oktatását; más kérdés, hogy a tanügyi kormányzat rendeleteit milyen mértékben volt képes a magyar iskolákra és tanszemélyzetre ráerőszakolni.

Az 1929. január 6-án bevezetett királyi diktatúra nem enyhített a rendszer – most már a Jugoszláv Királyság – kisebbségekkel szembeni erőszakos asszimilációs politikáján, hanem azt inkább még fokozta. Az új általános iskolai törvény, amelyet 1929. december 5-én királyi rendelettel hirdették ki, lévén hogy a parlamentet feloszlatták, még rigorózusabban gyomlálta ki a nemzetiségi oktatást az egész iskolarendszerekből; ugyanakkor a Népszövetség Tanácsához benyújtott

magyar iskolaügyi panaszok rendre süket fülekre találtak.⁵

Hatalomváltások

A második világháború idején, 1941-ben megtörtént Délvidék részleges (Bács-Bodrog és Baranya megye) reintegrálása a Magyar Királyságba. Bácskában a magyar kormányzat a Trianon előtti oktatási állapotokat próbálta visszaállítani. Sikereit még számba sem vehette, a hitleri Németország oldalán Magyarország elvesztette a háborút, és 1944-ben a térség a szovjetek előnyomulása, valamint a Titó-vezette partizánháború győzelme révén „felszabadult”, majd a párizsi béke értelmében (1947) került vissza Jugoszláviához.

A jugoszláv állam területi restaurációja nem jelentette egyben államformája és társadalmi rendszerre visszaállítását is. Az új rendszer a marxi-lenini tanok alapján a szocializmus építést tűzte ki célul. Ezen elvek alkalmazása vezetett a nemzetek egyenjogúságának alkotmányos elfogadásához és Vajdaság önkormányzati Tartomány megerősítéséhez, amelyben a nemzeti kisebbségek alkotmányos jogává lett nyelvük és kultúrájuk megőrzése, ápolása és fejlesztése. Ebbe a kérdéskörbe tartozott a kisebbségi (nemzetiségi) iskolák fejlesztése, az új társadalmi rendszernek megfelelő tanterveinek kidolgozása is.

Megkülönböztetés a tantervekben

A történelemoktatás tantervét a kisebbségi általános iskolák számára először 1946-ban Vajdaság Autonóm Tartomány Főbizottsága Közoktatásügyi Hivatala hozta meg. A tanterv a jugoszláv nemzetek történetét írta elő, de a királyi Jugo-

szlavia gyakorlatától eltérően a magyar tannyelvű iskolák számára néhány történeti kulcstémát, így a magyar honfoglalás, a Dózsa vezette parasztlázadás, a kurucmozgalom, 1848-as szabadságharc és az 1919-es tanácsköztársaság témáit is a nemzeti történelem keretébe iktatta. Ez a program a nemzetiségi történelemtanítás igényeit nem elégítette ki, ezen túl az egész iskolarendszer átszervezése miatt az ötvenes évek elejére elavult. Az államnyelvű tagozatok ekkor új tantervet kaptak, a nemzeti kisebbségi iskolák és tagozatok viszont nem. A történelemtanítás rendezetlensége miatt a Vajdasági Magyar Kultúrta tanács szorgalmazta a magyar nemzeti történelem tantervének kidolgozását, mivel a tanárok a progimnáziumokban (ezek az általános iskolák 5-7. osztályának felelték meg) a magyar nemzeti történelemből azt tanították, amit józnak tartottak. „Egyesek egyáltalán nem is tanítják a magyar nemzet történetét. Pedig a valóságunk megköveteli, hogy a magyar növények megismerjék saját népük történetét” – írta Mirnics József 1956-ban a magyar történelem középiskolai programtervezetének bevezetőjében.⁶ Mi itt a magyar történelem oktatásának tartalmi és módszertani kérdéseit csak röviden kíséreljük meg áttekinteni.

A magyar történelem tantervének két változata is született: a Vajdasági Magyar Kultúrta tanács felkérésére Mirnics József szabadkai középiskolai tanár, ugyanakkor a Vajdasági Közművelődési Tanács felkérésére Dragoslav Jovanović tanfelügyelő is készített egy-egy programtervezetet. A két tervezet abban különbözött, hogy Jovanović tervezete a magyar történelem párhuzamos, Mirnicsé a magyar és a délszláv történelem közös pontjain összekapcsolt tárgyalása mellett állt ki.

Párhuzamosság vagy közös pontok keresése?

Dragoslav Jovanović tervezete az akkor érvényes, hivatalos tantervre támaszkodott, amelynek alapel-

ve az volt, hogy egy korszakon belül külön-külön kell tárgyalni a délszláv népek mindegyikének történetét, tehát külön fejezetekben a szerbek, a horvátok, a macedónok, a szlovének, a bosnyákok, a montenegróiak történetét, és ezen elv szerint külön fejezetekben kell a magyarok történetét is. Így például: „A szerb állam a fejlett feudalizmus korában”, „A horvátok a fejlett feudalizmus korában” (lévén, hogy nem volt önálló államuk), hasonlóan „A magyar állam a fejlett feudalizmus korában”, stb.

Mirnics József tervezete ezzel szemben korelatív módon integrálta a magyar történelmet a délszláv népek történetébe a kölcsönös kapcsolatok, közös harcok (pl. a török, vagy az osztrák penetráció ellen), egymás elleni harcok (pl. kuruckor, 1848, világháborúk) alapján. Nála például ilyen fejezetcímeket olvashatunk: „A délszlávok és a magyarok a fejlett feudalizmus korában (XII-XIV. sz.)”.

A két tervezetet több szempontból is értékelték az érdekelt tartományi tanügyi és kisebbségi szervek, szervezetek és természetesen a történelemtanárok. Mirnics tervezetét az tette tetszőbbé, hogy az a délszláv nemzetek történetének egyes fejezeteit is merészebben összevonta azért, hogy az adott óraszám keretébe illeszthesse a magyar történelmet. Egyébként a történelem tanterve a heti két óra mellett az államnyelvű iskolákban is túlterhelt volt, ha ehhez még hozzáadjuk a Jovanović tervezete szerinti többletet a magyar iskolákban (tagozatokon), akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a magyar történelem objektíve a magyar tanulók és tagozatok még nagyobb túlterhelését jelentette. Ugyanakkor Jovanović tervezete eleve egyes történelmi események többszöri ismétlését sem tudta kikerülni, pl. 1848 kapcsán a kölcsönös átfedéseket a magyaroknál, horvátoknál, szerbeknél stb. Az ő tervezete mellett szól viszont az a tény, hogy sokkal részletesebb és átfogóbb, a magyar történelmet is folyamatosan tárgyalja, nem hagy benne nagyobb üröket, nem szakítva meg a történelmi fejlődés menetének fonalát, ami Mirnics

tervezetéről nem volt elmondható.⁷

Az elfogadott nemzetiségi történelemoktatási tantervek végül alig adtak több teret a kisebbségi tanulók nemzeti történelmének, mint az 1946-os program; tény viszont, hogy ezeket a fejezeteket most már a magyar nyelvű történelemtan-könyvekbe is beiktatták, és a magyar fejezetek megírására magyar történelemtanárokat kértek fel (Löbl Árpád, Bartha Dezső, Csehák Kálmán, Mirnics József, Végh Sándor és mások). Mindemelllett a magyar történelem tárgyalására osztályonként és tanévenként alig 4-6 órát fordítottak és a magyar történelem oktatásához szinte semmilyen szemléltető eszköz nem állt a tanárok rendelkezésére.⁸

JEGYZETEK

- ¹ Vajdaság Levéltára (Arhiv Vojvodine, a továbbiakban így idézve: VL), Oktatásügyi Minisztérium Bánát-Bácska-Baranyai Osztálya (Ministrastvo prosvete – Odeljenje za Banat, Bačku i Baranju, a továbbiakban így idézve: OM BBB), az 1919. március 11-én kelt 945. számú rendelet.
- ² VL, OM BBB, az 1920. június 6-án kelt ON 17.967 számú rendelet
- ³ Törvények, rendeletek és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Közoktatásügyi Minisztériuma Elemi Iskolai Osztálya fontosabb utasításainak gyűjteménye (Zbornik zakona, naredaba i važniji raspisa Odeljenja za osnovnu nastavu Ministarstva prosvete Kraljevina SHS; a továbbiakban: Törvénygyűjtemény) Beograd 1921, 263.
- ⁴ Idézett Törvénygyűjtemény, az ON 31.691. számú, 1920. szept. 20-i rendelet, 267-268.
- ⁵ Prokopy Imre: A jugoszláviai magyar kisebbség védelmében a népszövetségi Tanácshoz intézett panasziratok sorsa. In: Csuka Zoltán (szerk.): A visszatért Délvidék, Budapest, 1941, 78.
- ⁶ Mirnics József: A nemzeti történelem programtervezet a magyar középiskolákban. Népoktatás, Neveléstudományi folyóirat, Újvidék, VI. évfolyam, 6. szám, 1953 júniusa, 1019.
- ⁷ Varga László: Néhány gondolat a történelem tanterv- és programtervezettel kapcsolatban. Népoktatás, Neveléstudományi folyóirat, Újvidék, VI. évfolyam, 9. szám, 1953 szeptembere, 1161-1167.
- ⁸ Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig, Szabadka, 1994, 30: itt 4-6 órát említ a szerző; gyakorló tanárként a zentai Dózsa György Általános Iskolában én 8-10 órát szenteltem a magyar történelemnek a 6-8. osztályokban.

RICHARD PRAŽÁK: LAJOS KOSSUTH

Veda do kapsy Sv. 8. Brno, 1994.

A fenti tömör címbe foglalt cseh nyelvű könyvészeti adatok ismertető-sünk magyar olvasójának a tárgykörrel jól érthető tájékoztatást nyújtanak. Szerzőjében a brünni (Brno) Egyetem Bölcsészka közép-európai történelem tanszékének neves professzorát és Csehország budapesti nagykövetét tiszteljük. A mi jogtörténetünk számára is mértékadó művét e sorok írója a Magyar Kultúra várbeli székházában már korábban méltatta, amely rendezvényen a Hunyadi Szövetség ismeretterjesztő szakosztálya tagjaival együtt vett részt. Hozzászólásunk ott a magyar-osztrák-cseh dualizmus létrehozása miatti századi kísérletének a budapesti és zágrábi parlamentben megnyilvánult fogadtatását elevenítette fel.

Prof. Richard Pražák gazdag életművében a magyar-cseh történeti kapcsolatok a kezdettől fogva jelentős részarányú teret foglaltak el. Fáradhatatlan tollából eredő szakirodalom témaválasztását és tudományos súlyát néhány írásának felidézése kellően tanúsíthatja: Mad'arská reformovaná inteligence v českém obrození (1962); J. Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist (1967); Régi és új peregrinációk (1993) kötetben tanulmánya; Kossuth Lajos és a csehek (1995) stb. Kutatási eredményeire szerencsém volt a prágai Právněhistorické studie (1969, 1973) akadémiai kiadványaiban és a hazai szakirodalmunkban (1968, 1981) hivatkozni, amikor egymást személyesen még nem ismertük.

A most röviden taglalt tanulmány újból igazolja szerzőjének otthonosan kiaknázott mozgáskészségét a magyar történelem levéltári és egyéb alapvető forrásaiban. Bőséges tényanyagot szolgált meg Kossuth személyiségének és közéleti szerepének csehországi rokonszenvező sorozatos értékeléseiről. A kedvező visszhang nagymérvű kezdeti megnyilvánulásai 1848–1849 magyarországi eseményeihez kapcsolódtak, amelyekről a cseh radikális demokraták (Karel Sabina, E. Arnold) írásai adtak összegező képet. A következő elismerések pedig a magyar-osztrák dualizmusnak, a csehekkel karöltve, hármas államközösségbe való átalakítási terve (1869–1871) körüli vitákban csúcsozódtak ki. Később hasonló értelemben Josef J. Tožimský: Ludvik Košut a uherský stát (in) Očsvta 1894. 8–12. sorozatban közölt fejtegetések értékei emelkedtek ki.

Szerzőnk itt ismertetett műve figyelmet szentel Kossuth alkotmánytervezete tételeinek, amelyeket a kisázsiai Kütahyában foglalt 1851-ben összefüggő rendszerbe. Fontosnak minősíti törekvését a nemzetiségi kérdés rendezésére és annak keretében a területi autonómiák kialakítására. Ugyanakkor ez utóbbi elvre nézve kétségesnek tartja, hogy a megyehatárok mindenütt zárt nyelvi térségeket foghattak volna körül. Az alkotmánytervezet alapvetélei között a demokratikus köztársasági államforma és a föderációs szerkezet elfogadásának jelentőségét hangsúlyozza.

Magvas leírást kapunk a magyar emigráció angliai és tengerentúli lakadatlan szerteágazó politikai tevékenységéről. Itáliai kezdeti időzésük lényeges terméke lesz a Duna-konföderációs máig gyakran vitatott és újramagyarozott tervezet. Szerzőnk érthetően külön jelzi, hogy a végleges szövetségváltozathoz a csehek és a lengyelek kimaradtak, amire mások alig fordítanak figyelmet. A szándékolt szövetségi keretbe magyar–horvát–román–szerb–erdélyi alkotmányokat összefűző közös intézmények tartoztak volna. Az alaposan kidolgozott tervet Mihajlo Obrenović szerb és Ion Alexandru Cuza román fejedelem támogatták, míg nálunk a fejlemények már az osztrák–magyar–horvát kiegyezések (1867, 1868) irányába haladtak.

Hozzátehetjük a helyes mérleghez azt a további sajátos vonást, hogy a szövetségi elgondolások többségének sine qua non-ja a magyar és horvát jelenlét volt, jóllehet más tekintetben Kossuthétól s egymás közt is gyökeresen különböztek. Ilyenek

Stjepan Radić horvát államférfi cseh nyelven Prágában (1902) közzétett Podunjska federace státúv a narodův (Dunamenti államok és nemzetek föderációja) vagy a szegedi Polner Ödön közjogász professzor ún. quadrializmus nézetrendszerei, amelyek egyéb összetevőkben eltérő javaslatokat tartalmaztak. Kossuth gondolatát a dunai államok kötelékéről 1937-ben az újvidéki Glas Matice Srpske, a szerb Aleksa Ivić professzor és mások karolták fel. Ennek mai megismérlése a félváltásos déli háború(k) képletes és tényleges romhalmaz intelmébe ütközik, amely későbbi rettenet bekövetkeztével a hajdani jóhiszemű tervalkotó aligha számolhatott.

Richard Pražák hazája szempontjából természetes gondossággal elemzi az osztrák–cseh kiegyezés tervének biztató esélyeit és végül a napi-rendről történt sajnálatos levétele okait. Elfogadását a császár az 1871. szeptember 12-i leiratában megígéri, de ezt Beust kancellár elutasító memoranduma nyomán október 30-án visszavonta. A közös miniszterek, a lajtántúli kormány minden tagja és Andrassy szintén negatív álláspont-ra helyezkedtek. Utóbbi hangsúlyozta, hogy nem a magyar kormány nevében, csupán a korona egyik tanácsosaként nyilatkozik. Bécsbe kapott felrendeléséig valóban a non-intervenció semlegesség híve volt s a bécsi tanácskozáson sem játszik meghatározó szerepet.

Szerző pontosan vázolja, hogy Kossuth az államközösség hármas tagolódására áttérés elvetéséért az osztrák centralisták mellett a dualizmus két kormányfőjét is okolta, mivel a csehek így az orosz pánszlávizmus karjaiba taszítják. A magyar szakirodalom ezzel egyező feldolgozását Csizmadia – Pecze (szerk.): Jogtörténeti tanulmányok 1968. 2. kötetben jelentetett meg. Kossuth nézetét a magyar parlament mintegy száz ellenzéki tagja előterjesztésekkel és interpellációkkal vagy szavazataival hitelesíti. Deák Ferenc sem veti el egészében a magyar közjogra figyelmes cseh kívánságokat, mindössze néhány pontjukat vitatja. Határozottabb Simonyi Ernő javaslata 26, Irányi Dániel 19 képviselőtársa nevében; továbbá Mocsáry Lajos, Jókai Mór, Tisza Kálmán, Svetozar

Miletić, Helfy Ignác, Madarász László, Alexandru Mocioni, Kállay, Hodosi stb. fellépése. Szerző meggyőzően kifejti mindazt, ami Kossuth cseh kérdésben vallott felfogása tartalmának lényegi tartópilléreire vonatkozik.

Kossuth elutasítja, hogy pusztán nemzetiségi kérdésről lenne szó, mert a vita alaptárgya államjogi: a cseh korona országainak jogos önrendelkezési követelése. Hangsúlyozza a magyar és a cseh közjog egyenértékűségét, amely mindkettő alkalmas saját hatályával államközi szerződések megkötésére. Szerző mind-

végig történeti visszaidéző és térben kitekintő munkája egyszer gördül a maközelit a régivel összehasonlító módszer hasznosításának útjára. Egybeveti ugyanis a művében tárgyalt múlt eseményeivel a morvaországi önkormányzatra irányuló jelenlegi igények kezelését a központi felsőség részéről. Rávilágít arra, hogy a mai cseh államhatalom hasonló érvelést hallat, mint azt jogelődjével szemben hajdan az osztrák kormányzati tényezők hangoztattak.

A műhöz fűzött néhány pillanatkép ez ismertetés olvasójának volt hivatott jelezni, hogy Kossuthnak a

cseh közjogot illető eszméi erőteljes hazai befolyást is kifejtettek. A szerző a csehországi hatásának ábrázolására vont önkorlátozó témaválasztását érintő minden elvi és módszertani követelmény hiánytalanul teljesítette. Ugyanakkor éppen ezért kívánatos és indokolt lenne magyar nyelvű fordítását közreadni, hogy történelmünk múlt századi kimagasló alakítójának csehországi vonzatait a hazai olvasók megkutatók szélesebb körben megismerjék.

Pecze Ferenc

MAGYAR MISE BUKARESTBEN

Sokszor írtunk már a szórványról, s bár maga a téma mindig kézenfekvő volt, lapunk hasábjain a bukaresti magyarságról kevés szó esett. Ők az évek során valahogyan mindig kiestek az érdeklődési körünk-ből, s valljuk meg őszintén: azt is tudjuk, hogy az egykoron számszerűen is jelentős közösséget nagyon megtépták az idők. Azt mondták a hetvenes években, hogy Budapest után a világ második magyar városa éppen Bukarest, s legendák keringtek arról, hogy az ott élő magyarok száma talán meg is haladja a háromszázezet. A kétségtelenül nagy bukaresti magyar közösséget azonban évről évre zsugorította a kivándorlás, az elrománosodás és a negatív szaporulat. Talán hangsúlyosabban, mint az ország más részein. A kegyelemdőfést azonban olyasmis adta, aminek az ízet mi, erdélyiek, nem ismerjük: a visszavándorlás. Mert a kilencvenes évek elején, főképp a marosvásárhelyi fekete március után, a bukaresti magyarok közül, aki csak tehetett, elköltözött. Legjobb esetben Erdélybe, mások messzebbre.

Akik nem mentek el, azokban alig maradt annyi erő, hogy az 1992-es népszámláláskor magyarnak vallják magukat. Nem is telt belőlük néhány ezernél többre a hivatalos adatokban. S ennek oka nem csupán a mindenkoros statisztikahamisításban keresendő. Az ott maradtok – néhány kivétellel – beilleszkedtek, belesimultak a tájba. Gyermekeikkel már nem beszélnek magyarul, azok pedig a sok éven át tartó nacionalista politikai légkör nyomásának engedve, ma már azt is letagadják, hogy magyar származásúak. Ceausescu-nak sem sikerült volna jobban.

Pedig...

Pedig a magyarok jelenlétére Bukarest időközönként nagyon is büszke volt. A legmegbízhatóbb cselédet bukaresti bojárak már háromszáz évvel ezelőtt a Székelyföld-

ről hozták. Szerették a főztjék, a szűkszavúságát, a becsületességét. Örömmel bízták rá a házat télen, s a csemetéjükét is nyáron, hadd vigye magával szabadságra, fel a hegyekbe, a székely magyarok közé. Akkoriban a székelyföldi cseléd jelenléte a háznál szociális rangot jelentett Bukarestben.

Mivel nem ígért megélhetést, magyar értelmiségi kevés került a Regátba akkoriban, de a Barabás Miklós által festett portrét jól megfizették. Később, főképp a két világháború között nőtt meg a magyar kolónia, a Bukarestben szolgáló református misszió vezetője pedig tudta, s ha jól emlékszem, valahol le is írta: a magyarokat a nyomornegyedekben kell keresni, ott is a legszegényebbek között. Mert a cselédnepség betelepülése Trianon után is folytatódott. Tanult magyarok inkább csak az ötvenes-hatvanas években kerültek Bukarestbe nagyobb számban. Hogy tudásukkal hozzájáruljanak a főképp nemzetiségi téren sokat is ígérő új világ felépítéséhez.

Kevesen maradtak mára, s velük csoportosan találkozni már csak a vasárnapi istentiszteleten vagy misén lehet. Az RMDSZ sem hozta őket össze.

Napsütéses tavaszi napon mentem el a Bukarest szívében lévő Bărăția-templom reggeli, magyar nyelvű miséjére, hogy véreimet közelebről szemügyre vegyem. Érdekes adat, hogy míg a város első okleveles említése 1459-ből való, korai középkori dokumentumok az Erdélyből érkezett misszionárius szerzetesek – barátok – által épített fatemplomot már 1321-ben megemlítik. A néhai barátapok emlékét már csak a templomnév őrzi, amelyről a bukarestiek csupán ennyit tudnak: idegen. Pedig kézenfekvő: barátok temploma... biserica băraților... bărăția.

Belépek. A félhomályban látom, több százan eljöttek. A magyar mise azzal kezdődik, hogy számomra kiderül: a pap ma-

gyarul nem is tud. Románul mondja tehát a szertartást s a prédikációt is. A hívek hal-kan, de magyarul válaszolnak. Mire a román beszéd minden elnyelni látszik, az egyik idősebb asszony hangosan bekiáltja a csendbe: – Ne hagyj el minket, Uram! Az ellenséggel szemben óvjál meg minket, Uram! Nem derül ki, hogy ki az ellenség, de a hívek bátrabbak lesznek. Talán már nem is törődnek vele, hogy a pap románul folytatja, már kórusban imádkoznak: ...mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma...

Furán érzem magam. A pap rázendít: – Pacea Domnului fie cu voi! S a hívek válaszolnak: – És a te lelkeddel! Visszaérszakolom a könnyeimet, s inkább szemügyre veszem a főoltár jobbán lévő mellékoltáron álló szobrot. Királyt ábrázol, gyanúsán ismerős pózban, országalmaszerűséget tart a kezében, de nincs rajta a kereszt, fején a korona nem ismerős. Mise végén odasomfordálok a képeslap- és gyertyaáruhoz. Kérdem, kit ábrázol a szobor. Rávágja, hogy Sfântu' Ștefant. Mondom neki, hogy annak nem barokk koronája volt... Az idős asszony abbahagyja a kiszolgálást, s rám merszti a szemét. Tényleg, valamikor a negyvenes évek végén a koronát kicserélték, merthogy elferdült a tetején a kereszt. Mondom, hogy akkor rendben van, köszönöm.

A templom előtt a hívek még hosszú perceként beszélgetnek, örvendenek egymásnak. Itt van a bukaresti magyarság egyik találkozási helye. Elmondják egymásnak életük fontosabb eseményeit, beszámolnak örömről, bánatról. Jókedvűen, izes székely hanglettel, de olyan magyar nyelven, amelyben a román szavak és ragozási szabályok is már természetesen beépültek.

Csupa boldog, mosolygó idős ember. Akik eljöttek a magyar misére.

Tibori Szabó Zoltán
Szabadság, 97. V. 16.

„HIDEG NAPOK” ERDÉLYBEN?

A nemzeti önvizsgálat, amely legjellemzőbb módon mindig az irodalomban mutatkozott meg, Zrínyitől Adyig és József Attiláig végigkísérte a magyar századokat. A nemzet mindig békében akart élni saját lelkiismeretével, ezért ismétlődnek közös gyónásai nagy történelmi megpróbáltatások után. Miként az egyének, a nemzeti közösségek életében is ott a fény és az árnyék, az erény és a bűn. Még nemzeti himnuszunk sem feledkezik meg a vezeklésről, annyira beleivódott a magyarság tudatába: „Hajh, de bűneink miatt / Gyűlt harag kobledben, / S lesújtád villámidat / Dörgő fellegekben.”

Egyénakat és közösségeket az őszinte önvizsgálat fölemel, a vétkek, bűnök eltűzése vagy meghamisítása – a politika boszorkánykonyháján – a bűnbánatnak hitelét veszti, eltorzítja, saját ellentétébe fordítja át.

A második világháború első magyar „önvizsgálati” művét, a *Hideg napok* című regényt Cseres Tibor adta közre, 1964-ben. Két év múlva Kovács András ugyanezzel a címmel filmet forgatott a regény alapján. A regény-és filmcím hamarosan fogalommá vált, a háborús kegyetlenségeket értjük rajta, sűrűn emlegetve a magyar nemzet bűneit. Az 1942-es újvidéki razzia három napjáról írt regény megrázó irodalmi alkotás, amely a műfaj öntörvénye szerint magyar vezeklésé válhatott volna az ártatlan áldozatok emléke előtt. Csakhogy a regény mindjárt megjelenése után irodalmi értékeitől lecsupaszított politikai érvvé lett azok kezén, akik itthon és külhonban egyetlen dolgot akartak igazolni vele: a magyar nemzet megvallott bűnösségét, eredendő vadságát, kegyetlenségét.

Sajti Enikő *Délvidék* című munkájában sokkal szélesebb összefüggésekbe helyezte a három „hideg napot”, és így igen sok, a regényben homályban maradt tény kerül napfényre. Elsősorban a Délvidék magyar falvaiba a Tiszán, vagyis a határon átszivárgó szerb partizánok gyűjtogatásai, szabotázsai, gyilkosságai, amelyek felizzították a hangulatot és mintegy igazolták az „ellenségkeresést”. Ez a körülmény árnyalja a képet, ha nem is menti a kegyetlen leszámolást, amelynek nem a gyűjtogató, gyilkoló partizánok és csetnikék, hanem ártatlanok lettek az áldozatai.

Megtorlás Odesszában

Egész Európára vagy legalább ennek keleti felére ki kell terjesztenie vizsgálódását annak a történésznek, aki a második világháború megtorlásait, ezek ártatlan áldozatait veszi számba. A brassói *Népi Egység* 1945. május 17-i száma hírt adott a bukaresti néptörvényészék tárgyalásáról. Vádlottai román tábornokok. 1941. október 22-én a szovjet partizánok felrobbantották az odesszai román katonai parancsnokságot. Megtorlásul Trestitoreanu román tábornok – fölöttese, Nicolae Macici tábornok jóváhagyásával – 25 ezer polgári személyt végeztetett ki, köztük asszonyokat, öregeket és gyermekeket. Az utcákról és a lakásaikból szedték össze őket. Előbb sortűzzel végezték ki a vétnel áldozatokat, de mivel ez hosszú időt vett volna igénybe, az áldozatokat egy hatalmas raktárépületbe terelték és géppuskával végezték ki őket. „Ez a módszer sem bizonyult elég gyorsnak. Erre a lőrésüket és az ablakokat szalmával töltötték meg. Ezután petróleummal megöntözték a tetőt és a fából készült falakat... A kivégzés másnap reggel is folytatódott...” Az odesszai román tömeggyilkos tábornokokat halálra ítélték, de I. Mihály király – Petru Groza miniszterelnök és a kormányban a Román Kommunista Pártot képviselő Lurețiu Pătrășcanu igazságügyminiszter javaslatára – megkegyelmezett nekik. Utóbb Bukarestben egyszerű-

en letagadták Odesszát, majd a „feledtetés” kellő idejének elmúltával, kinyilatkozatták, hogy más népektől, például a magyaroktól eltérően, a románok soha semmilyen tömeggyilkosságot nem követtek el, mivel ez ellenkezik a román nép mélyen humánus jellegével.

1971-ben megkérdeztem Cseres Tibort Bukarestben, hogy regényére milyen válasz érkezett Jugoszláviából? Mely szerb mű tárgyalja az 1944 őszi magyarirtásokat? Vagy a román irodalom miként válaszolt? A *Hideg napok* román kiadásának hátsó borítóján a magyar író erre külön felkérte a román kollégáit. Lehetne mondanivalójuk kétszáz esztendő sorozatos magyarirtásairól, kezdve az 1784-es Horea-lázadással, Nagyenyed 1849 januári teljes elpusztításával, lakóinak lemészárlásával, az első világháborúban tömegesen elhurcolt és örökre nyomuk vesztett székelyekkel, Köröstarján és Remete magyarságának leöldösésével, folytatva a gyilkolásokat 1944 őszén Szárazajtán, Csíkszentdomokoson, Egeresen, a Kalotaszeg falvaiban, Gyantán és oly sok más tragikus magyar helységben. Ilyen román „válasz” nem érkezett addig, és azután sem, máig.

Illetve, két jelentős irodalmi alkotásunk mégis van 1944 őszének magyar drámáiról, a jugoszláviai negyvenezer magyar áldozatról, a felvidéki kiüzetésekről. Egyiket Burány Nándor írta, *Összeroppánás* című víziók sora, másikat a pozsonyi Dobos László, *Földönfutók* kifejező címmel. Vagyis két magyar író – a szerbek és a szlovákok helyett!

A Tito-rendszerben volt annyi „belátás”, hogy a *Hideg napok* filmváltozatát nem engedte meg vetíteni Jugoszláviában. Akkoriban ezt nemes gesztusként fogadtuk, utólag bizonyosak lehetünk benne, hogy nem a magyarság iránt érzett barátságból tiltották meg a filmet, a háborús sebek felszaggatását, hanem félelmükben, hogy az újvidéki razzia kapcsán felszínre kerülhetnek – amit pedig az anyaországban sikerült a tudatküszöb alá nyomni – a partizánok ezerszer több áldozatot követelő tömeggyilkosságai Bácskában. A magyar drámát is Cseres Tibor írja meg – hiába várva negyedszázadon át a szerb kollégák műveit – 1991-ben, *Vérbosszú Bácskában* címmel.

Tartozom az igazságnak azzal, hogy itt említsem meg Titus Popovici román író *Idegen* című regényét, amelyben – ha epizódiként is – szerepel a Maniu-gárda 1944 őszi tömeggyilkosságsorozata a Székelyföldön. Sőt, amikor a hetvenes évek elején a gárda parancsnoka, Gavril Oltenau neve felbukkant a román turisztikai sajtóban, Popovici a román tisztesség nevében tiltakozott a szerepeltetése ellen.

Mindezeket szükséges előképnek tartom egy napjainkban forgatott és vetített magyar dokumentumfilm vizsgálatához. Domokos János fiatal rendező készítette, címe: *Tartsd eszedben*; első díjat nyert az 1997-es fesztiválon, a dokumentumfilmek csoportjában, Magyarországon. A tévébeli vetítésekor a műsorújság egyenesen „erdélyi hideg napokat” emlegetett. Annyiban tart „rokonságot” az újvidéki dráma filmjével, hogy az 1940 őszi Szilágyippen elkövetett magyar katonai megtorlást dolgozza fel.

Magyar szemtanú Ippról

Második bécsi döntés, a honvédek bevonulása Észak-Erdélybe. A magyar lelkesedést tragédia szakítja meg. Ipp község szélén felrobban egy katonai szekér, három magyar honvéd meghal. Kettőjük sírját láthatjuk a filmen, az ippai magyar temetőben. A román merényletet megtorló magyar egység kegyetlen bosszút áll: 157 románt végeznek ki, férfiakat, nőket, öregeket, gyermekeket. A film képsorai az 1993-ban és később tartott román emlékezőkre épülnek, ippai magyarok és románok szólalnak meg, román katonai parádét látunk, ortodox püspök beszél a román temetőben, az áldozatok sírjánál, a helybeli román tanár a magyarokat ázsiai illetve „jelenben” pannon hordáknak nevezi. A román emlékezésen felhangzanak a román kontinuitásnak – vagyis a románság Erdélyben történt kialakulásának – tézisei, versbe szedve, énekelve. Látjuk Adrian Păunescu-t is, Ceaușescu házi dalnokát. Elszánt esküvést hallhatunk arra nézve, hogy életük árán is megvédelmezik Erdélyt, amely mindörökké román föld volt; megvédik bármilyen ellenséggel szemben, akit ugyan nem neveznek meg, de nyilvánvalóan a magyar nép értendő rajta.

Egyértelmű a rendező üzenete: az egyik nacionalizmus, a magyar, múltbeli bűneit nem lehet békévé oldani egy másik nacionalizmus, a román mai harsogó fenyegetéseivel. Csak hogy ez a szándék nem valósul meg; az elképzelt „egyensúly” felborul és

oda torzul a film, hogy egyik kritikus egyenesen „magyarellenesnek” minősítette.

Elfogulatlan, az ippai drámát eddig nem ismerő pesti barátom összbonyomása is az volt, hogy a dokumentumfilm a magyarok eredendő kegyetlenségét sugallja, mintegy „megerősítve” a *Hideg napok* egykori üzenetét. Meggyőződésem, hogy Domokos Jánosnak nem ez volt a célja. Akkor mi okozza a „fénytörést”? Elsősorban a film *szakmabeli vétségei*. Dokumentumfilmről lévén szó, minden mondatnak, ténynek, véleménynek önmagában is helyt kell állnia. Vagyis: bizonyíthatónak kell lennie. Másként a magyarokat Ázsiába küldő ippai román tanár szintjére süllyed a magyar filmesek igyekezete. Itt van mindjárt a felrobbantott társzekér. A film egyik – névtelenül maradó, csupán „helybeli magyarként” jelzett – szereplője, aki az 1940 őszi magyar bevonuláskor hétesztendő volt, azt állítja, úgy tudja, hogy gránátok ütődtek össze, és ezért robbant fel a katonai társzekér. Ezt a „magyarázatot” a magyar hadtörténész szakértő is megerősíteni látszik, amit fölötté különösnek találhatunk. Ugyanis bármelyik katonaviselt férfiú tudja, hogy a gránát csak azután robban, hogy „kibiztosították”, de „összekoccanásra” nemigen. Egyébként a katonai szekéren nem is hadianyagot, hanem élelmiszert szállítottak. És hiteles tanú igazolhatja azt, amit az akkori magyar hadijelentés állított: bombát adtak fel a szekérre, almák közé rejtve.

Béres Zsigmond túrterebezi (Szatmár megye) református lekipásztor, aki 13 éves kisdíák volt a dráma idején, személyesen is áldozata a történeteknek, mivel édesapját 1946-ban teljesen ártatlanul, mint a faluból elhurcolt magyarok mindegyikét, húsztendőre ítélték. Belehalt. Ennek ellenére Béres Zsigmond nem táplál bosszút lelkében, csak az igazság kiderítéséért lépett fel tanúnak, a *Romániai Magyar Szó* 1991. november 23–24-i számában. *Ippen történt...* című írása a diktatúra idején aligha jelenhetett volna meg. „Mégis, mégis az éremnek két oldala van. Osztókélt a tudat, hogy nemzetiségembeli szemtanú még nem jelentkezett, aki a történeteket más oldalról is megvilágította volna, nem elfogultan, hanem pártatlanul: amennyire lehetséges, hitelesen. Valakinek végül meg kell szólalnia.”

Béres Zsigmond ott volt az ippai községközpontban, a napokon át tartó bevonulási ünnepségeken. Szeptember 7-én érkeztek meg Ippre az első magyar alakulatok, majd újabb

és újabb egységek vonultak át a falun. „A bevonulás harmadik vagy negyedik napja tartott már, és még mindig sokan voltunk a község központjában, amikor erős detonáció hallatszott a község keleti végéről. Nyomban füstkarika képződött a magasban. Mi történt? Gránát, mondta az egyik. Akna, vélte a másik. Pokolgép, így a harmadik. Elindultunk a robbanás irányába. Némelyek már visszafelé jöttek és elmondták, hogy felrobbant egy szekér. Továbbmentünk. Tömeg állt a kicsiny patak hídjánál, amelyet katonai kordon igyekezett bizonyos távolságban tartani a helyszíntől. Cingár gyermek lévén, átfurakodtam az előttem állókön, így közelről láttam, amit egyáltalán még látni lehetett. Szétszórt bab az úttesten. Valaki felemelt a földről egy emberit ujjat. A szekéren négy katona tartózkodott, valamelyiküknek az ujjja volt. Két katona a helyszínen meghalt, őket azonnal el is szállították. Két hörgő katona letakarva ott vergődött a legközelebbi ház udvarán...

De hát mi történt és hogyan történt? Azt a következő szekéren utazó katonák tisztán látták.

Egy fiú közeledett az előttük haladó szekérhez, kezében tarisznya, benne alma. Kínálta a katonáknak. Egy szekér megáll, a fiú egy őrmester hátizsákjába töltötte a gyümölcsöt, majd lépésben visszaindult a malomba, ahová örölni indult. Nem jutott messzire, amikor a robbanás bekövetkezett. Ijedtségében futásnak eredt. A katonák legrálták szeke-rükről, nyomába szegődtek. Átgázolt a Berettyón, magam is láttam később a vizes nadragját. Mert elfogták a fiút, szuronyos katonák hozták vissza a robbanás színhelyére. A fiú szlovák volt a hutából; csakhamar előkerült egy szlovákul tudó magyar katona... A fiú vallatása tovább folyt. Az almát Kozári malomtulajdonos küldte a katonáknak, ő nem tud egyebet mondani. Kozári, magyar neve ellenére, romának vallotta magát, de egyáltalán nem ismertem sovínisztának...”

Tehát, a szemtanú emlékezete szerint, szó sem volt „összeütődött” gránátokról, hanem pokolgépet robbant. Egyébként Béres Zsigmond külön megjegyzi, hogy „a szekér nem robbanóanyagot szállított, hanem élelmiszert. Valaki valahol pokolgépet helyezett el a szekérben? A találgató-soknak tág tere nyílik.”

Ami a filmből kimaradt

A film készítői s még inkább a hadtörténész nem ismerte Béres Zsig-

mond emlékezését? Ilyen hatású film elkészítéséhez aligha lehet hozzáfogni mindenre kiterjedő dokumentálás nélkül. Akaratlanul azt sugallja az alkotás: Észak-Erdély magyarságának nemzeti felszabadulása a kisebbségi sors gyötrelmeiből azonos a magyar bűnökkel, tömeggyilkossággal, Másként nem sok értelme van a bevonuló honvédek, sőt a Kolozsváron díszszemlét fogadó Horthy Miklós kormányzó ismételt felvillantásának.

Lényeges mozzanat, hogy az ippi robbanás nem az első honvéd alakulat megérkezésekor következett be, hanem három vagy négy nap múlva. Ez a közemlékezetben elmosódott, pedig fontos, két okból is. Egyrészt a felrobbantott társzeker nem harci alakulathoz, hanem megszálló csapathoz tartozott. Másrészt azért – ez a súlyosabb –, mert már előzőleg szabályszerű helyi harcok alakultak ki a honvédek és román gerillák, egészen pontosan: vasgárdisták között.

Idézem a korabeli magyar hadijelentést:

„A Zilahról előnyomuló egyik csapatunkon puskatűzzel rajtaütöttek a Meszes-hegységbe befészkelődött román bandák, ugyanakkor a csapat éle aknára bukkant. A csapat azonnal harchoz fejlődött, és a merénylőket tűzharcra elűzte. A menet folytatása után, amint a csapatok Ördögkút közsébe értek, az ottani lakosság újból merényletet követett el csapataink ellen, és azt mindenünnen puska- és géppuskatűzzel fogadta. A további előnyomulást itt is tűzharc árán kellett kikényszeríteni, melynek során a felbőszült csapatok a merényletet megtorolták. A közelharc mindkét oldalról veszteségeket okozott.”

Felsorolja a magyar hadijelentés a helyi harcokban elesett 24 honvéd nevét. Ketten közülük itt nyugszanak a szilágyi magyar temetőben: Balog Imre őrmester (1911–1940) és Katona Imre honvéd (1916–1940), mindketten Balmazújváros szülőttei, a Magyar Királyi I. Bocskay István 11-es hajdúezred katonái.

Elmondják az ippiek, hogy a honvédek bevonulásakor falujuk környékén is betörtökdték román vasgárdisták. Tűzharcba keveredtek a magyar katonákkal, majd román házakban kerestek menedéket. Nem önhatalmúlag léptek fel a honvéd egységek, hiszen 1940. szeptember 1-jén megkötött nagyváradi magyar–román katonai egyezmény kimondta, hogy „a megszálló csapatoknak fegyveresen ellenálló polgári személyeket a magyar csapatok franktiröröknek fogják tekinteni, és azokat a nemzetközi megállapodás szerinti elbánásban ré-

szesítik”. Akkoriban az orvlövészet kívül esett a hadi morál körén! Ne feledjük azt sem, hogy az odesszai román megtorlások 25 ezer ember módszeres kivégzése esetében a román propagandában mentségnek számított a szovjet orvlövészek támadása fölötti felháborodás. Ippen nem számított jogos felháborodásnak? Az előzmények alapján, a honvéd parancsnokok arra is gondolhattak, hogy a társzeker elleni merényletet újabb Ördögkút követi, újabb tűzharc, helyi csata vár rájuk.

Mindezek nem mentségek, sem Ippen, sem Odesszában, de olyan motivációk, amelyeket mégsem lehet mellőzni, ha a történelmi szerencsétlenségeket teljes valójukban meg akarjuk ismerni.

Megtudjuk a filmből, hogy Bedő Zsolt főhadnagy, aki a megtorlást irányította, épségben maradt a háború idején és a tanácsadó hadtörténész szerint Ausztriában látták. Teleki Pál kormánya ugyan azon nyomban bíróság elé állította, de – így a film – a fegyverhasználatot jogosnak találta.

Az emlékezet fakulását érhetjük tetten, ha a magyar csapatparancsnok nevét kérdezzük Ippen. Béres Zsigmond Vasvári Pál századosról tud, de az is lehet, hogy csak hadnagy volt; a falusiak egy része bizonyos Szabó főhadnagyt emleget, akit szerintük Teleki Pál idejében elítéltek, és úgy szabadult a börtönéből, hogy jelentkezett a szovjetellenes frontra. Ott olyan szadista volt, hogy saját katonái lötték le, hátulról. A hadtörténész a filmben – iratok alapján – Bedő Zsolt főhadnagyt nevezi meg.

Magyarellenes hangulatkeltés

Béres Zsigmond tiszteltes úr vallomásaán kívül idők rendjén igen sok magyar irodalmi mű idézte az ippi tragédiát. Elsőnek Asztalos István a kolozsvári *Utunkban* 1950-ben, majd *Házunk tája* című kötetében, 1956-ban. Leírta, hogy akkor már, tíz év múltán béke költözött a román és magyar ippiek lelkébe. Mikor egy városról jött szónok ostorozni kezdte a „gyilkos magyarokat”, elsőnek a románok álltak fel és hagyták el az üléstermet. Mi történhetett, hogy most, 57 év múltán ennyire izzik megint a hangulat, s olyan nagy a bizalmatlanság magyarok és románok között – megmutatta ezt a film –, hogy az 1989-es romániai változások idején sokan elmenekültek Ippről, félve, hogy ismétlődni fog 1940 szeptemberre? Az történt, hogy 1966-ban egy ro-

mán tanárt helyeztek Ippre, név szerint Grațian Poțant, aki „felfedezte” a történelmi drámát és a Ceaușescu-diktatúra hangulatába illeszkedve, emlékmű felállításával, országos ünnepegekkel újból felszította a paraszat. Bekő Sándor, a magyar tagozat Ippről immár máshová költözött tanára, egyértelműen ennek a román kollégának tudja be az uszító gyűlöletkeltést. Poțan megjelienik a filmben úgy is, mint jovialis öregúr, aki magyar nótát dúdolgat, de úgy is, mint aki ázsiai kegyetlenséggel vádol minden magyart. S noha a falusiak a filmben cáfolják Poțan úr elképesztően túlzó állításait, ezek a cáfolatok túl szelídek, szerények, félénkek a hatalom birtokában lévő román tanár harsogásához képest. Ez marad meg a film nézőiben.

Egy vonatkozásban „szélesre” nyitja a kört a *Tartsd eszedben* című, első díjas film. Úgy vágta be a rendező az 1940-es magyar bevonulást, hogy egyértelműen – miként már említettem – Észak-Erdély ünneplő magyarsága, nemzetileg felszabadult egész magyar lakossága is a vádlottak padjára kerül. Mi lehetett volna a választás? Az 1940 előtti kegyetlen román elnyomatás folytatása? Domokos János valószínűleg nem gondolkozott el ezen. Nagyon fiatal ehhez. De egy másik Domokos Jánosnak – úgy tudom, édesapja volt a filmrendezőnek –, az 1921-ben született műfordítónak és szerkesztőnek, az Európa Könyvkiadó legendás igazgatójának megvolt erről a személyes élménye. El is mondta nekem, 1971-ben, mikor interjút készítettem vele, mint a román irodalom fordítójával és mint a román művek magyar fordítását gondozó kiadó vezetőjével. (Aki egyébként a délerdélyi magyar megaláztatás elől jött át Magyarországra, ama „elátkozott” 1940-es bevonulás után.)

„Legrégibb iskolai élményem, amelynek már kevés köze volt az irodalomhoz, inkább olyan történelmi leckeféle, keserű emlék. Az iskolai évváró ünnepségen történt, az első iskolai év végén. A hátulsó padokban ott ültek az anyák, az első padokban a gyermekek, akiket a tanító néni sorra feleltetett. Az osztályban egyedül én voltam magyar. Tankönyvünkben volt egy olvasmány, amelyet valóság-gal gyűlöltem. A címe ez: *Gelu legendája*. Az első mondata így szólt: »Barbár nép a magyar...« Nos, a tanító néni ezt az olvasmányt tölem kérdezte fel.” (Beke György: *Tolmács nélkül*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. 331. oldal.)

ERDÉLYI MAGYAR BREVIÁRIUM

Kolozsvár – Gloria Kiadó – 1997

A Gyulafehérvári Főegyházmege érseki helynökének, dr. Czirják Árpádnak feltehetően négy kötetre tervezett *Erdélyi Magyar Breviáriuma* első könyvét tartjuk kezünkben. A nagyvárosi közlekedésre, délutáni sziesztára, esti imádság utáni olvasásra szánt rövid írásokban 121 személy vonul el előttünk, születésük napja szerint követve egymást január 1. és április 30. között. Bocskai Istvántól kezdve, aki a független Erdély gondolatát hagyta örökül, Polonyi Nóriáig, aki kitűnő tanulmányában mutatta be, hogyan lett a Kulturális Ligából, amely kezdetben az összes románok kulturális egységéről beszélt, az irredentizmus élharcosa. Botanikusok, régészek, utazók, művészek, politikusok és mindenféle derék értelmiségiek ismertetnek meg, akik nyomot hagytak maguk után a két haza valamelyikében, vagy épp az egyetemes emberiség számára alkottak valami nemeset, szépet, bizonyítva: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!

Zilahy Lajos Nagyszalontáról indult, akárcsak Arany János, Bartók Béla Nagyszentmiklósról. Mártír Apor Vilmos püspök Segesvár, Kiss János altábornagy Erdőszentgyörgy, Tóké Anna színművésznő Marosvásárhely, Mátyás király, Ligeti Ernő, Szathmáry Papp Károly Kolozsvár, Orbán Balázs Lengyelfalva, Széchenyi Zsigmond Nagyvárad szülőtte volt. Erdélyből indult útjára Jósika Miklós, Ignác Rózsa, Barabás Miklós, Tóth Árpád, Körösi Csoma Sándor, aki Magyar Lajos tanúsága szerint nem maga választotta az utat, hanem az út választotta ki őt. Mártonffi Mór Antal, a modvai magyarok papja volt a Siculicidicum után, de tanító és szőlőgazda is, ha a sors úgy kívánta. Lázár Jakab, múlt században élt erdészeti szakíró a környezetvédelemről adott fontos szavakat a szerző szájába. Az írástudókra olyannyira jellemző volt egykoron, hogy külföldről igenis hazatérnek, tapasztalattal, nagy-nagy tudással, és könyvekkel természetesen, mint Bod Péter tette volt, akinek csomagjában Leydenből visszatértben hét és fél mázsa könyv volt. Köteles Pál nem tért vissza Erdélybe,

„Egy nemzet nincs megalázva azzal, hogy legyőzték, vagy rákényszerítettek egy számára megalázó békeszerződést. Bűnössé lesz azonban, ha nem tiltakozik az igazságtalanság ellen, ha főnkretételéhez maga is beleegyezését adja. Nem a vesztes, hanem a lemondás az igazi bukás.”

Czirják Árpád

hogy azután két hazát szeressen rendületlenül, két hazában kísérelje meg feltartóztatni a romlást.

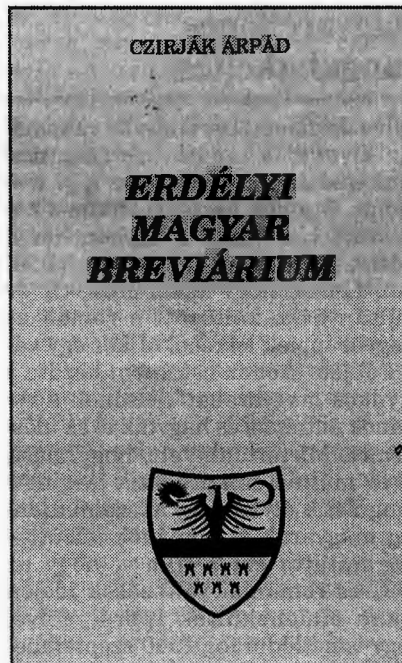
Dívatos a magyarra annyira nem jellemző „pozitív gondolkodás”-ról beszélni, de a szerző őszinte szándéka feltétlenül az, hogy az érték és a minőség végre helyére kerüljön a magunkról, és a világban rólunk alkotott képben. Egy-egy dátum és név csak alkalom a tanításra, ürügy az elmélkedésre. Czirják Árpád szól a médiák felelősségéről, arról, hogy hallgatni is tud-

ni kell, de ha kell az utcára is ki kell vinni az igazságot.

A kommunizmus természetrajza – a szélsőbaloldali diktatúra – sem ismeretlen előtte (hogyan is lehetne az!), amely a katolikus egyházban Romániában kérérlhetetlen ellenfélre talált – mondja el Czirják Árpád a mártírhalt halt csíkkozmasi Boga Lajosra emlékezve, aki ugyanott pusztult el, ahol Iuliu Maniu erdélyi parasztpárti politikus, és még sokan mások, Máramaroszigeten. A múlt rendszert tartja felelősnek a falanszterbe kényszerített emberek megnyomortításáért, mely egyformaságával és egyhangúságával jó elvtársakká és jó proletárokká fokozta le a jobb sorsra érdemes polgárokat Közép- és Kelet-Európában.

A kolozsvári Szent Mihály templom egykori plébánosának, nagy elődjéhez, Márton Áronhoz hasonlóan – utóbbi kifejezését kölcsönözve – szintén – „fáj az élet”, a megélt ki-sebbségi sors, s az, hogy Erdély múltja sokak számára semmit sem mond. Éppen ezért rendkívül kártékonyak tartja a történelemhamisítást, azaz ha a politika gyakorol befolyást a történelemszemléletre. „A történelem tanításától függ, hogy mire építünk: homokra, vagy sziklára?” – írja könyvében.

A pompás eszmefuttatásokban a magyarság sorskérdései, az erdélyiség, a magyar jellem – magatartásmódel – foglalkoztatja a szerzőt, s ad bennük eligazítást az olvasónak. Magyarország geopolitikai helyzeténél fogva összekötő lehetett volna Kelet és Nyugat között. Ehelyett ütközőzóna lett. Ahogyan Makkai Sándor, Erdély református püspöke írta hátborzongató szépségű „Miért” című novellájában: a magyar megtagadta magában Keletet, hogy Nyugatot védhesse. S az eredmény? A hála? Magyarország feldarabolása, ami *bünténynek* számít a szerző szemében. (A recenzens egy valamit sajnálatos módon a kortárs román történész barátaitól kellett megtanuljon, hogy a tradíciónak, a dicső múltnak milyen meghatározó szerepe van egy nemzet tudatának formálásban – ha azt a történelemtudomány, tanítás stb. nem mellőzi vagy épp üldözi.)

Találóa írja: a hazát felfaló szomszédoknak lehet, kevesebb a fel-találója, tudósa, de annál több a dip-lomatája és a politikusa. Szemben a „békegalambként” röpködő, alap-szerződéseket kötő magyar politiku-sokkal, akik üdvözült mosollyal vág-ják zsebre a dicséretet ezért, s nyug-tázzák a vállveregést. Közben meg-feledkeznek valamiről, amit Márai Sándor nyomán egyszerűen csak így fogalmazott meg Czirják Árpád: a hazáért gondolkodás nélkül mindig és mindent oda kell adni... *Csak az a szerencse, hogy az ilyen fogalmakat,*

hogy „soha” és „örökre” nem ismeri a nemzetközi jog, és a lemondásnak sincs az égvilágon semmi jogi követ-kezménye!

És még egyszer a történelemha-misításról: jó lenne hogyha aki más-honnan jött valamikor, mondjuk a Balkán déli hegyvidékéről, ismerje be végre hogy onnan rajzoltak ki, ilyen és ilyen történelmi okok miatt! – figyelmeztet Czirják Árpád.

Erdélyről lehet, lemondtak, de az erdélyi nép él és fogódzót keres és talál elődeiben, múltjában, hivatásá-ban, s azokban, akik mindezt felmu-

tatják neki, mint szerzőnk, Gyergyócsomafalva szülőtte, aki az erdélyi tolerancia hagyományaihoz híven – a tradíció szerencsére nála nagy hangsúlyt kap a könyvben – nem nézi, ki honnan, mely nemzet-ből vagy vallásból jött magyarnak, vagy adott valamit a magyarságnak. A román származású humanista, esztergomi érsek, Oláh Miklós, a nyi-lasok által meggyilkolt Ligeti Ernő, az örmény Merza Gyula, Weiss Mi-hály brassói szász főbíró, Szathmáry Papp Károly, havasalföldi udvari festő mind beírta nevét Erdély történe-lemkönyvébe. Czirják Árpád ennek apropóján a magyar magatartás-mo-dell mellett jelzi, hogy ezen belül vagy egy sajátos erdélyi jellem és gondolkodás, ha úgy tetszik; sajátos sors. Ez a másság nem harsány, nem provokatív vagy hivalkodó. Végső soron arról is szól e könyv, hogy az erdélyi magyar nemzet vagy nép – Ki-rály Károly megfogalmazása – tette a dolgát, amit az adott történelmi kö-rülmények között az összmagyarság érdekében mindig tennie kellett.

Ahogy Czirják Árpád érseki helynök úr is teszi, akinek meg kel-let írni e könyvet, mely által megszó-lítottunk. Mindenekelőtt a fiatalabb nemzedékek. E műnek, s a folytatá-soknak valóban ott a helye minden történelemtanár, osztályfőnök “tan-termében” és minden magyar család könyvespolcán, nem úgy mint agyon-reklámozott számos hazai kiadvány-nak.

Mert elődeink életútja ürügyén segít megismerni önmagunkat, eliga-zodni a hamis és igaz értékek között, s talpra állítani e feje tetején evické-lő világot. Megtanít nyelvünket pal-lérozni, gondolatainkat tisztán tartani, okosan élni a két hazáért – a szét-húzást súlyos nemzeti bűnnek tart-va. Nem inkvizítori szigorral, nem tolakodóan, de annál inkább szeretet-tel megmutatja, hogy modern éle-tünkben, technikai csúcsteljesítmé-nyekkel agyonzsúfolt, internetes vilá-gunkban milyen erős fogódzó a Hit, mennyire sürgős lenne rehabilitálni Isten és Ember kapcsolatát.

Elamerikanizálódott világ követ-te ama ellumpenizált, egyneműsített világot Erdélyben is. A magyar ott is vissza kell találjon magához, értéke-ihez. Újból fel kell nőjön feladatához – már elindult, s jókora utat tett meg –, mert Széchenyi szavaival: hivatva vagyunk a világot egy néppel gazda-gítani.

Ehhez mutatja meg az utat Czirják Árpád könyve.

LIPCSEY ILDIKÓ

A Bocskai Szövetség állásfoglalása az elkobzott romániai magyar egyházi és közösségi vagyonok kérdésében

Történelmünk bizonyítja, hogy a magyarság európai megmaradásában meghatá-rozó szerepe volt népünk életképességének és a keresztény egyháznak.

Az a tény, hogy Szent István korában a magyarság a katolikus vallást vette fel, egy évezrede meghatározta népünknek a nyugati kultúrkörhöz tartozását. A refor-máció ugyancsak nyugati közvetítéssel terjedt el hazánkban és döntő szerepet játszott a magyar nyelvű nemzeti művelődés megjelenésében és egységes fejlő-désében.

Működésük során történelmi egyházaink egybeforrtak a magyar társadalom-mal, híveik áldozata révén birtokot, malmokat, tizedet és más adományokat kap-tak és ezekből jöttek létre azok az alapítványok, amelyek paszterizációs, oktatói, karitatív, lelkipozdászati és más tevékenységek gazdasági alapját képezték.

Az ellehetetlenítés határára jutatta a romániai magyar egyházakat az a tény, hogy Nagyromániában az 1921. évi földreform révén kisajátították egyházaink mint-egy 320 ezer holdnyi földjét, 1940-ig megszüntettek 600 felekezeti iskolát, 1948-ban államosítottak 1309 magyar nyelvű egyházi iskolát, elvettek 176 templomot és paró-kiát, az 1980-as években pedig Bukarestbe vitték “megerősítésre” az egyházi anya-könyveket és a legértékesebb kegytárgyaikat. Egyéb magyar közösségi javak (az R. M. G. E., a Hangya Szövetkezet, különböző kulturális egyesületek) elkobzása a magyar kisebbség gazdasági tevékenységét, azaz létalapját sodorta végveszélybe és a romániai magyar nemzeti közösség felszámolását célozta.

Rendkívül sajnálatosnak tartjuk, hogy az 1989. évi fordulat után megválasztott román parlament nem fogadott el kultusztörvényt, nem hozott döntést a jogtalanul elkobzott kisebbségi egyházi és közösségi vagyonok visszaszolgáltatásáról. Az a tény, hogy az előző parlamentek és kormányok diszkriminatív egyházpolitikát ér-vényesítettek azt eredményezte, hogy a mai napig hiányoznak a kisebbségi egy-házak hatékony működésének anyagi és jogi feltételei.

Ezért felkérjük az 1996 novemberi választások után létrehozott román parla-mentet, a román kormányt, hogy az Európa tanács 1761/1993-as véleményezése 8. szakaszának ajánlásai alapján – amelyet Románia is aláírt –, valamint a tényle-ges jogegyenlőség követelményeinek megfelelően az elkobzott kisebbségi egyhá-zi és közösségi vagyonok visszaszolgáltatásáról haladéktalanul hozzanak törvényt és biztosítsák annak mielőbbi érvényre juttatását.

Ez az egyik alapvető feltétele az oly szükséges történelmi megbékélésnek és bizonyítéka lenne annak is, hogy a jelenlegi román politikai vezetés az ígéreté-sek helyett a tettek mezejére lépett.

1997. május havában

A Bocskai Szövetség elnöksége

Alapítványunk még tavaly novemberben levélben fordult Kovács László külügyminiszterhez a román-magyar határon szedett ún. benzinpénzzel kapcsolatban. Választ csupán azután kaptunk, hogy a levél megjelent előző, 29. számunkban. Készséggel eleget téve Miniszter Úr kérésének az alábbiakban közöljük válaszát.

Magyar Köztársaság
Külügyminisztère

Atzél Ferenc úr,
Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
ügyvezető titkára

Tisztelt Atzél Úr!

A romániai benzínilletékekkel kapcsolatos levelében olyan kérdésre hívta fel a figyelmet, amelyről a külügyi tárcának már volt tudomása. A Külügyminisztérium éppen azért törekedett a romániai kormányzati intézkedés eredményeként kialakult helyzet orvoslására, mert az elsősorban a Romániába turisztikai, üzleti vagy rokonlátogatási céllal utazó magyar állampolgárokat sújtotta. Tény az is, hogy a benzínilleték bevezetése nem felelt meg az Európában megszokott gyakorlatnak sem. A Külügyminisztérium a román partnerekkel folytatott megbeszéléseken felvetette ezt a kérdést, és szorgalmazta a megnyugtató megoldást. Clorbea román miniszterelnök Ön által is említett ez év márciusi budapesti tárgyalásain szintén felvetettük a benzínilleték kérdését. Ekkor a román fél türelmet kért az előző kormány határozatának megváltoztatásához, egyben ígéretet tett arra: a Romániában az európai – így a magyarországi – árakhoz mérten olcsó üzemanyag védelmében hozott intézkedést úgy alakítják át, hogy az ne a jó szándékú utazókat és üzletembereket érintse hátrányosan, hanem valódi céljának megfelelően az üzemanyag-csempészését nehezítse meg.

Örömmel közölhetem Önnek is, hogy a napokban Romániában olyan új rendeletet adtak ki, amelynek értelmében csak azoknak kell fizetni benzínilletéket (a gépkocsijuk üzemanyagtartálya két és fél-szeresének megfelelő mindenkori romániai üzemanyagár mértékében), akik egy éven belül négynél több alkalommal utaznak ki Romániából, bármelyik szomszéd ország irányában.

Bízom benne, hogy a levele elküldése óta eltelt hosszabb idő ellenére, sikerült megnyugtató választ adnom az Ön és az Erdélyi Magyarság olvasóinak aggodalmára. Kérem, hogy választlevelemet szíveskedjen a folyóiratban is közzétenni.

Budapest, 1997. április 17.

Tisztelettel:

Kovács László

A SZERKESZTŐSÉG MEGJEGYZÉSE:

Miniszter úr örömet mi nem osztjuk, ugyanis van olyan információnk, mely szerint a négy utat egyes esetekben máris negyedévekre „osztják szét”, és negyedéven belül már a második úton folyik a rablás. Mint mindig, most is érvényesül a román külpolitika „három prioritása”: mást gondolunk – mást mondunk – és – másként cselekszünk. Ellentétben a külügyi vezetéssel mi sem a négy, de semennyi „engedménnyel” nem értünk egyet, hiszen nagyon jól tudjuk, hogy ez is a kapcsolattartás ellen irányul. Mert mit tegyen pl. az a honfitársunk, akinek esetleg havonta kell meglátogatnia beteg szüleit, akár az anyaországból, akár Erdélyből. Egy ötven literes tanknál ez a mai árakon kb. ötven dollárt jelent alkalmanként. Ez több mint egy havi román átlagfizetés! És ha „a mindenkori román benzinárak” fokozatosan nőnek?

Azt már fel sem vetjük – ami a novemberi (!) levél utolsó kérdése –, hogy mi újság ebben a kérdésben a moldovai határon...

Tisztelt Szerkesztőség!

Sajnos csak most került kezembe a Magyarok Világlapjának 1991. januári száma. Itt a 41. oldalon van egy cikk – Közelkép a legnagyobb székelyről – írta Szilágyi Ferenc.

En 1945 előtt Szolnokon szolgáltam a 16/1-es tábori tüzér osztálynál, és az én alosztályparancsnokom Szilágyi Ferenc főhadnagy volt – talán ő az, vagy talán a fia?

Szeretnék róla hallani, nagyon karakán, beleváló ember volt. Az én nevem Kovács László, lovásza és trombitása voltam. Nagyon szépen megköszönöm a szerkesztőségnek, ha leveletem közölnék, mert hátha így hírt kaphatnék róla.

Kovács László
Ausztrália

Mivel a levél röviddel lapzártá előtt érkezett, így csupán megkezdtük a nyomozást (a szerző nem azonos!), de ha valami hírt kapunk, úgy természetesen azonnal értesítést küldünk. (a Szerk.)

*

Erdély – számítógépen

A Világszövetség Erdélyi Társasága olyan számítógépes programmal ajándékozta meg az Erdélybe utazni vágyókat, amely megkönnyíti az utazás tervezését és egyáltalán a tájékozódást Erdélyben. Segítségével könnyűszerrel megtalálhatók olyan varázslatos nevű helységek is, mint például Széltalló, Kókaró, Vervölgy, Lóvész, Görgényüvegcsúr, Búzásbesenyő vagy a közismertebb Farkaslaka, Pusztakamarás, Nagygalambfalva stb. A program (amelyet a DOS alá kell telepíteni, és egyetlen 3.5"-es floppy-n elfér), nemcsak az érintett helységek neveit adja meg három nyelven – magyarul, románul és németül –, hanem az úthosszak és a menetidők megjelölésével képernyőn megjelenő térképen a hozzájuk vezető legrövidebb útvonalat is kirajzolja. A készítőik tudják, hogy a közel 10 000 háromnyelvű településnevet és a sokezer útszakaszt tartalmazó programban előfordulhatnak még hibák, ezért negyedévenként egy-egy javított, kiegészített változatot szándékoznak kiadni. A használó

visszajelzéseit, észrevételeit a 00-40-64-199527 telefaxon várják.

A programot ingyenesen bocsátják az érdeklődők rendelkezésére. Megszerzésének módjáról és lehetőségéről tájékoztatás ad a Magyarok Világszövetségében Nagy András vagy Csiki Kinga (1065 Bp. Benczur u. 15., tel.: 351-79-51/212-es mellék)

Mivel a program ingyenes, a készítők kérik azokat, akiknek tettségét a KIÚT elnevezésű program megnyerte és lehetőségük van a program további bővítésének anyagi támogatására, azt az alábbi bankszámlára fizethetik be:

Banca Comerciala Romana – Filiala Odorheiu Secuiesc Cont: 45101362 lei, vagy 472181603900 USD

*

A napokban került kezembe az „Erdélyi fejedelmek” c. könyv.

„...Amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet féle a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kötséges...”
(Deák Ferenc)

(Lyra Kiadó Kft., Marosvásárhely) Megdöbbenve láttam, hogy ebben szerepeltetik Mihály vajdát! A szerkesztőnek illenék tudni, hogy Mihály sohasem volt fejedelem, hiszen a „Rendek” őt sohasem választották meg. Rudolf császár nevezte ki gubernátorrá, s mint ilyen a labanc érdekeket képviselte, s 1599 és 1601 között gyilkosságaival és fosztogatásaival tette emlékeztetéssé pályafutását. Jobban oda kéne figyelni az ilyen durva történelem hamisításra, főleg akkor, ha a kiadói tanács tagja – az impresszum szerint – Markó Béla el-

nök úr is! Ha így folytatják rövidesen Dej és Csao is bekerülnek a kötetbe!

M. J. nyug. tanár

Mélyen tisztelt barátaim!

1997. április 6-én keltezett levelükre válaszolok. Hogy mit jelentett a lapjuk a mi számunkra? Azt, amit az anyatej a csecsemő számára! Hogy megszűnte mit jelentene? A Miatyánk 4. kéréséhez hozzácsatlódom: „A mi negyedévenkénti Erdélyi Magyarorságot add meg nekünk jó Atyánk!!!”

Kritikát meg ötletet nem tudok szolgáltatni, mert úgy vagyok, mint a jóllakott ember, ki már nem gondol az étekre.

Továbbra is olvasóköri tábora-hoz akarok tartozni!

Maradok mély tisztelettel

Sebe Ferenc József
református lelkész, Bükös

Magyar vagyonok erőszakos eltulajdonítása a Kárpát-medence országaiban

A fenti címmel rendeztek vitafórumot Budapesten a Magyar Érdekvédelmi Szövetség alakuló közgyűlése alkalmával, melyen Hegedűs Lóránt és Tökés László református püspökök ismertették azt a pótolhatatlan veszteséget, melyet az egyházi iskoláknak a kommunizmus idején történt elkobzása okozott egész sor nemzedék nevelésében, erkölcsi-emberi magatartása és nemzeti öntudata formálásában. Az előadónak meghívott Tempfli József nagyváradi katolikus megyéspüspök akadályoztatása miatt nem vehetett részt, de levélben köszöntötte a résztvevőket, hangsúlyozva a felvetett kérdés rendkívüli fontosságát. A többi előadó: Botlik József, Katona Szabó István írók, Lipcsey Ildikó történész, Gehér József ügyvéd, nemzetközi jogász a szomszédos országok területén, a kommunista diktatúra idején jogtalanul elkobzott magyar egyházi és más intézményi vagyonok és magántulajdonok sérelmé-

re elkövetett vagyonfosztásokat ismertették, melyek a történelemben páratlan méretűek voltak és jóvátételükre mindezekig nem történetek megfelelő intézkedések. Külön kiemelten foglalkoztak a kolozsvári Bolyai Tudomány ügyével, melynek mai vitatott helyzetéről és jövőjéről Faragó József akadémikus, néprajztudós és a kérdéshez hozzászóló Ince Miklós történész, az egyetem egykori tanár számolt be. Fikker János jogász, az erdélyi katolikus egyházmegye egykori jogtanácsosa hozzászólásában az Erdélyben sajátos, a katolikus egyház javait igazgató, az egyházi iskolák anyagi alapját biztosító Katolikus Státus létrejöttét és felszámolását ismertette.

A tanácskozás résztvevői megalkotották a MAGYAR ÉRDEKVEDELMI SZÖVETSÉGET, érdekképviselők és szervezetek, alapítványok részvételével, melynek egyik legfontosabb célkitűzése a vagyonuktól megfosztott intézmé-

nyek és magánszemélyek jogigényének felmérése, jogköveteléseik továbbítása kormányzati és nemzetközi fórumok felé, kapcsolatfelvétel és együttműködés kialakítása hasonló célú, külföldön már létező román, német, zsidó és más szervezetekkel.

A Magyar Érdekvédelmi Szövetség ügyvezető elnökévé Katona Szabó István erdélyi származású író, alelnökké dr. Gehér József nemzetközi jogászt, dr. Fikker János főtanácsost, főtitkárrá Atzél Ferencet Az Erdélyi Magyarorságot Alapítvány ügyvezető titkárát választották. A választmány tagjai között több jogi szakértő, ügyvéd, művelődési szakember foglal helyet. A közgyűlés alkalmával a Szövetség keretében több tagozat alakult: Az Erdélyi Magyarorságot Tagozat, Kárpátaljai Tagozat, Iskolaügyi Tagozat, Jogi Tagozat, Információs-Kommunikációs Tagozat. Tervbe vették még a Csángó Tagozat létrehozását is.

ADOMÁNYOK

BELFÖLD

Asztalok Irén, Celldömök	1000 Ft.
Avus Kálmán, Zalaegerszeg	1000 Ft.
Dr. Agh Béla, Bp.	500 Ft.
Dr. Ágyi Zoltán, Jánoshida	800 Ft.
Bartha Jolán és Ilona, Bp.	1200 Ft.
Bányai Miklós, Bp.	1000 Ft.
Bercsi Zsolt, Bp.	1000 Ft.
Berecz Andrásné, Gyöngyös	1000 Ft.
Dr. Bertha Zoltán, Debrecen	600 Ft.
Berta Árpád, Somogyaszaló	1000 Ft.
Boros László, Bp.	1200 Ft.
Bödecs Barnabás, Győr	3000 Ft.
Csegezi Károly, Bp.	2000 Ft.
Dr. Csiki Gábor, Bp.	1000 Ft.
Czibur László, Sopron	1000 Ft.
Dreiszmuk János, Tatabánya	2000 Ft.
Dobos László, Érd	1000 Ft.
Elekes Lajos, Dunakeszi	800 Ft.
Fazakas Magda, Bp.	1000 Ft.
Dr. Fábián Tibor, Bp.	2500 Ft.
Dr. Fejéregyházi István, Bp.	1200 Ft.
Gerey Tamás, Bp.	500 Ft.
Dr. Goschy Béla, Bp.	1000 Ft.
Gündert Ferenc, Bp.	1000 Ft.
Dr. Hahn Mária, Bp.	1000 Ft.
Haraszi Ákos, Bp.	10.000 Ft.
Harmath László, Szentendre	1500 Ft.
Hegedűs Pál, Bp.	1200 Ft.
Honti Zoltán, Mályi	2000 Ft.
Dr. Incze Dénes, Debrecen	1000 Ft.
Jakab Károly, Bp.	1000 Ft.
Dr. Jánki Lajos, Mezőkövesd	1500 Ft.
Jóbarát Bt., Bp.	2400 Ft.
Kálmán Győző, Szombathely	1000 Ft.
Kántor József, Baja	1000 Ft.
Kirner A. Zoltán, Zalaegerszeg	1000 Ft.
Koltai Gábor, Bp.	1000 Ft.
Kovács Áttila, Csetény	1000 Ft.
Kósis Lajos, Miskolc	1000 Ft.
Köntös Dezső, Fehérvárcsurgó	1000 Ft.
Dr. Krasznai Zoltán, Bp.	700 Ft.

Makay Mihályné, Bp.	6000 Ft.
Mándi György, Bp.	5000 Ft.
Mérai Tibor, Balatonrendes	200 Ft.
Mityók János, Tataháza	2000 Ft.
Nagy Gáspár, Budakeszi	5000 Ft.
Nagy Miklós, Bp.	3000 Ft.
Dr. Obál Ferenc, Szeged	5000 Ft.
Dr. Orbán Márta, Pécs	400 Ft.
Órdög Ferenc, Tiszaujváros	500 Ft.
Pánczél Tivadar, Bp.	4000 Ft.
Dr. Petheő Károly, Bp.	5000 Ft.
Polgár Jenőné, Bp.	1000 Ft.
Régeni-Schmidt István, Bp.	1000 Ft.
Sárai-Helwüth Tibor, Komló	2500 Ft.
Dr. Szabó Györgyi, Bp.	2000 Ft.
Szabó Zoltán, Füzesabony	1000 Ft.
Szalóczy István, Pákozd	1000 Ft.
Dr. Szász Árpád, Sopron	2000 Ft.
Dr. Széchy Gábor, Bp.	1500 Ft.
Dr. Tóbiás Sándor, Gödöllő	3000 Ft.
Dr. Tóth Lajos, Bp.	3000 Ft.
Szűcs Ferenc, Bp.	1000 Ft.
Veress Ilona, Ócsény	5000 Ft.
Veréb Attila, Gyula	1000 Ft.
Dr. Tamás Attila, Komló	500 Ft.
Dr. Zakariás Egon, Bp.	1000 Ft.
Zilahi József, Sopron	1000 Ft.
Zoller József, Bp.	1000 Ft.

KÜLFÖLD

Dr. B. V. Hornyák, Németország	200 DM
Georgina Debrecei, Kanada	160 CAD \$
Szabó János, Ausztrália	23 AU \$
L. Pité, Ausztrália	13 AU \$
Jakabowits Janka, Ausztrália	30 AU \$
Ozsvár Miklós, Ausztrália	50 AU \$
Bíró Zoltán, Ausztrália	20 US \$
Emília Domokos, USA	60 US \$
Erdélyi Szövetség - Stuttgart	1000 DM
Borsai Olga, USA	40 US \$
Frank Keresztési, Kanada	44 CAD \$
Dr. Szóczy Árpád, Kanada	100 US \$

Előfizetőink, Olvasóink figyelmébe!

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány részt vett a *Magyar Érdekvédelmi Szövetség* alapításában, mivel az *Erdélyi Magyarság* folyóirat mindig különös gondot foglalkozott a határainkon kívül élő magyar nemzetrészek és az onnan elszármazottak kérdéseivel. A Magyar Érdekvédelmi Szövetséget, mint szervezetet alkalmasnak tartjuk, hogy folyóiratunk szervezeti alapja és támogatója legyen, mivel célkitűzései azonosak Alapítványunk és az Erdélyi Magyarság folyóirat céljaival. Együttal jelentős támogatást nyújthat folyóiratunk terjesztésében.

Felkérjük az Erdélyi Magyarság előfizetőit, hogy legyenek tagjai a pártoktól független Magyar Érdekvédelmi Szövetségnek. A Szövetség közgyűlése elfogadta, hogy az Erdélyi Magyarság előfizetője egyben tagja lehet a Szövetségnek, ha évi 100 Ft-tal kiegészíti a folyóirat évi 1000 Ft összegű előfizetési díját és bejelenti belépési szándékát. Falvakban, kistelepüléseken, iskolákban, kerületekben, legalább 5 személy megalakíthatja Az Erdélyi Magyarságért Tagozatot, akik pedig egyénileg nem tudják vállalni az évi 1000 Ft díjat, egymásközt elosztva ezt az összeget, kiegészítve 100 Ft-tal, csoportként léphetnek be a Magyar Érdekvédelmi Szövetségbe, melynek keretében már megalakult „Az Erdélyi Magyarságért Tagozat” is. A csoport megalakítását, a tagok nevének, címének feltüntetésével, egyszerű levélben jelentsék be a Magyar Érdekvédelmi Szövetség Ügyviteli Irodájába (H-1116 Budapest, Sopron u. 64. II.)

Szeretettel várjuk jelentkezésüket!

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGÉRT ALAPÍTVÁNY

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinelle Street Manly Vale
2093 Australia
Tel./fax: 612-9907-6151

Ausztria:

Bank Austria
Bankleitzahl 12000
Konto-Nr.: 243-190-514/01

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100
Serraing
Tel.: 41-36-72-46
Konto Nr. CGER 001120993836

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdrop,
Postabank No. 653 557
Tel.: 07/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Karácsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416)5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Morvai, Hungarian Book Agency
P. O. BOX 1956
Durham DH1 2GA
Tel.: 00 44-191-272-2446
Fax: 00 44-191-368-4198

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 132.
Tel.: 41/1/341-88-69
Zürcher Kantonbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járay
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Azokban a – főleg európai – országokban ahol nincs lapunknak képviselője, olvasóink előfizetésüket akár címünkre postázott csekkel, akár **money orderrel** rendezhetik, de küldhetnek postai „COUPONT” is. Amennyiben magyarországi ismerőseiken keresztül akarnak előfizetni, úgy kérésre (akár üzenettróglón keresztül is) csekkel küldünk.

- Ennek az etnikai tisztogatási politikának esett áldozatul a 800 ezres lélekszámú zsidóság és az erdélyi szászok és svábok.
- Ez a politika szolgáltatott ürügyet a Vatra Românească által szervezett 1990. márciusi magyarellenes pogromra.
- Ez az eszme állja útját a romániai etnikai harmóniának, a teljes polgári és nemzeti jogegyenlőségnek.
- Akadályozza a Bolyai Egyetem visszaállítását, az együttélő népek és népcsoportok nyelvének szabad használatát, a helység és utcanevek többnyelvű kiírását, használatát.
- Ehhez az eszméhez fűződik a zsidó, német, magyar egyéni, közösségi és egyházi javak, ingó és ingatlan vagyonok vissza szolgáltatásának akadályozása.
- Ez az ideológia szolgáltat alapot a rasszista cigánygyűlölet szításának és a cigányellenes atrocitásoknak.
- Ez a román államfilozófia, mindenkor román hatalmi politika szolgáltat jogi alapot a román nemzet felsőbbrendűségének meghirdetésére és teremt ürügyet a román nemzetnek uralkodói státusa kialakításához.
- Ez az államhatalmi politika háttérbe szorította Erdélyben a transilvanizmus szellemét és gyakorlatát, megrontotta az erdélyi államalkotó népek többszázéves békés egymásmellettségének írott és íratlan szabályait.

*

A több népnek és kultúrának otthont adó Erdélyben az állami szuverenitáson, a nemzeti önkormányzaton alapuló autonómia-rendszer birtokában lehet feloldani és minden nép számára elfogadhatóvá tenni a mind bonyolultabb történelmi, politikai kérdéseket, amelyeket a bukaresti kormányzat képtelen volt eddig megoldani.

Erdély népei békés együttélésének folyamatát, az egyenlő esélyek biztosítását a történelmi tapasztalatok tanúsága szerint csak a három erdélyi nemzet – a román, a magyar és a német – egyenrangúságának, egyenjogúságának elvére épülve Erdély szuverenitása oldhatja meg, akár Románia állami szuverenitásán belül is mint különálló tartomány, ha a román hatalmi politika kurzusa változik s lemond az egységes, homogén román nemzet megteremtésének eszméjéről, s szabad teret biztosít az együttélő népek s etnikai csoportok identitásának megőrzéséhez és fejlődéséhez.

Az erdélyi magyarság nyolc évtizedes történelme során többször is megfogalmazódott a felismerés, hogy a hivatalos román nacionalizmussal s erőszakos asszimilációval

szemben a több nemzet szuverenitására alapozott sajátos erdélyi szuverenitás, vagy mint minimális követelmény – az erdélyi nemzeti autonómia, nemzeti önkormányzat szolgáltathat védelmet identitásának megőrzéséhez.

A nemzeti autonómiák intézményes kikiáltását kívánta az 1918. december 22-én Kolozsváron megtartott nagyszabású magyar népgyűlés.

1919 márciusában Gyárfás Elemér dolgozta ki az önálló erdélyi állam fogalmát: a magyar, a román és a német nemzet szuverenitására és önkéntes uniójára kívánta alapozni. Ez a nagyszebeni román kormányzótanács számára készült.

1921 januárjában Kós Károly a *Kiáltó* szövegében fogalmazta meg először az erdélyi magyarság nemzeti stratégiáját:

"Nyíltan és bátran kiáltom a velünk meggyobbodott Romániának: mi magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának nemzeti autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagyrománia megbízható polgárságot fog nyerni."

"Nyíltan és őszintén valljuk azonban: inkább vagyunk lojálisak mint rebellesek, építők mint rombolók, inkább nyílt barátok mint titkos ellenségek. De azzal a feltétellel, ha megadatik számunkra az új keretek között az a minimum, amelyet mi nemzeti kultúránk, ősi szokásaink, faji öntudatunk, szociális érzésünk, gazdasági fejlődésünk szempontjából ezerestendős múltunk tanulságképpen nélkülözhetetlennek tudunk."

A Kós Károly által megfogalmazott nemzeti stratégia nem veszítette érvényét az erdélyi magyarság jövőjét képező, meghatározó, alapvető érdekeinek megvalósításában.

Az erdélyi magyarság jövője elválaszthatatlan az erdélyi románság és a többi itt lakó erdélyi nép és népcsoport jövőjétől.

Az erdélyi kérdés emberséges és korszerű megoldását szolgáló elgondolás, a *"keleti Svájc"* – az erdélyi rendezés egy lehetősége. Vagyis teret kell engedni a *keleti Svájc* példának és meg kell honosítani az etnikai közösségek és kultúrák békés együttélésének, együttműködésének svájci gyakorlatát.

Ez lehet a román demokrácia, politikai modernizáció és európaiság történelmi vizsgálója. Olyan vizsga, amelynek kritériumait az európai nemzetek közösségeinek kell megszabnia.

A történelemnek van olyan tanulsága is, amely szerint csak azok az államkeretek lehetnek szilárdak, amelyek nem akadályozzák meg elemi jogaik és érdekeik érvényesítésében a bennük élő népeket, nemzeti kisebbségeket.

Ha Románia valóban konszolidálni akarja az erdélyi helyzetet s valóban európai

mintájú demokráciát akar létrehozni határai között, mindenképpen el kell ismernie azt, hogy Erdélyben több állam- és kultúraalkotó nép él.

Az önrendelkezési jog birtokában az erdélyi magyar nép nem előjogokat kíván biztosítani önmagának, hanem azt akarja biztosnak tudni, ami történelmileg az övé: vagyis iskoláit, egyházait, művelődési és közösségi intézményeit visszaállítani és működtetni. Jogi garanciát arra, hogy nem lesz többé kiszolgáltatott, alárendelt, jogfosztott nemzet.

"A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig orvosság volt és védelem is talán, de mindenesetre becsület volt, mérge az ezentúl és gyávaság."

Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezünk át munkára."

Kiáltom a célt: a magyarság nemzeti autonómiája."

De kiáltom még egyszer azt is: aki gyáva, aki rest, aki aludni akar az nem közénk való, mert az a mi igazi ellenségünk: a mi árulónk."

Ezt kiáltom és hinni akarom, hogy nem leszek mégsem pusztába kiáltó szó csupán..."

Kós Károly

Önrendelkezésünk jogi alapját képezik az Európa Tanács 1201-es ajánlásának 11-es cikkelyében foglaltak is: *"Azokban a körzetekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többséget alkotnak, ezen személyeknek jogukban áll, hogy sajátos történelmi és területi helyzetüknek megfelelően és az állam nemzeti törvényeivel összhangban álló helyi vagy autonóm közigazgatási szervekkel vagy különleges státussal rendelkezzenek."*

Erdélyben a magyarság államalapító és államalkotó nép.

Közös Európa létrehozása, mint a szabad és demokratikus nemzetek háza, ebbe az irányba orientálódik Románia is. Az erdélyi magyarság támogatja azt a törekvést, támogatja Románia demokratizálódását, a jogállamiság megteremtését a kinyilatkoztatott szándékkal, hogy önrendelkezési jogának birtokában a többi államalkotó népekkel együtt, nemzeti önkormányzat birtokában válhat az európai közösség teljes jogú tagjává. Csak úgy válhat Európa egy-egy valóságga, ha minden nemzet, nép és népközösség otthon érezheti magát benne, ha minden népközösség azonosságát és személyiségét együtt ismerik el és védelmezik.

"Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne."

Tamási Áron

Háromszék, Csernáton
– 1997. május 10.

A Magyar Érdekvédelmi Szövetség ALAPÍTÓ NYILATKOZATA

A Kárpát-medence országaiból származó, Románia, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Ukrajna területén egykor tulajdonnal (ingatlan, vállalati, kulturális vagyon) rendelkezők és azok leszármazottai (törvényes örökösei), akiket a kommunista rendszerek megfosztottak tulajdonuktól, valamint azok a magyar és külföldi állampolgárok, szervezetek képviselői, melyek célul tűzték ki magyar értékek és érdekek védelmét, egykor létező magyar kulturális és szociális intézmények hagyományainak felelevenítését és továbbélését, elhatározták, hogy megalakítják a Magyar Érdekvédelmi Szövetséget.

Célunk az, hogy hazai és nemzetközi fórumokon felvessük az egykori békeszerződésekben is garantált és az illető államok alkotmányában belefoglalt magyar magán-, társadalmi és egyházi tulajdonok restitúciójának (visszaadásának) kérdését, mivel ezeket a tulajdonokat a kommunista diktatúrák a nemzetközi jog és szerződések, valamint az ENSZ által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Nyilatkozata és a Helsinki Egyezmény megsértésével, törvénytelen döntésekkel elkobozták, államosították, erőszakkal kisajátították és azok visszajuttatásáról, vagy értéküknek megfelelő kártalanításáról, a kommunista rendszerek bukása után sem történt a tulajdonosi jogok megnyugtató rendezése. Különösen a kommunista diktatúrák elnyomó és jogtipró intézkedései miatt kivándorolni, külföldre távozni kényszerültek vagyoni helyzete tisztázatlan mindmáig. Úgyszintén nem történt meg az egyházi, társadalmi-gazdasági magán intézmények, magántulajdonra alapozott, önkéntes alapon szerveződött szervezetek, közbirtokosságok, magánalapítványok, kulturális intézmények tulajdonának jogi rendezése.

Meggyőződésünk, hogy sem a magántulajdon becsülete, sem a tulajdonosi erkölcs, sem a jogállamiság nem állhat helyre mindaddig, míg a nemzetközi jog normái és az Emberi Jogok Nyilatkozatának előírásai szerint nem rendeződik megnyugtató módon a kommunista rendszerek által tulajdonuktól jogtalanul megfosztottak ügye. Az egész térségben tömegessé vált korrupció és a vagyoni visszaélések egyik oka éppen annak az erkölcsi alapnak a hiánya, mely a tulajdonfosztások és azok "eredményének" újraelosztása következtében – vagyis eredeti tulajdonosaik kisemmizése révén – állt elő.

Csatlakozva olyan nemzetközi-szervezetekhez, melyek felvetették az emigrációba, menekülésre, kitelepedésre kényszerítettek vagyoni jogi kérdéseit, alakítjuk meg a Magyar Érdekvédelmi Szövetséget mindazok jogigényeinek érvényesítése végett, akik a kommunista diktatúráktól valamilyen jogsérelmet szenvedtek.

Nem célunk gazdasági nehézségeket előidézni az amúgy is sok nehézséggel küzdő kárpát- és dunamedencei országokban, hanem ellenkezőleg, azt kívánjuk elérni, hogy az elődeink által teremtett értékek ismét méltó szerephez jussanak a térség gazdasági, társadalmi, kulturális életében, tulajdonosi megbecsülésben részesüljenek, teremtő és termelő erővé váljanak az ott élő magyarok és más nemzethez tartozók számára. Ennek előfeltéte, hogy a

jog szerinti tulajdonosok, akár társadalmi, kulturális, egyházi szervezetek legyenek, akár egykori magántulajdon és önkéntes belépés alapján létrejött szervezetek, közbirtokosságok vagy alapítványok és nem utolsó sorban magánszemélyek tulajdonosi jogait visszanyerve döntsenek vagyoniuk további hasznosításáról.

Ez megkönnyítené olyan gazdasági, alapítványi vagy más közösségi intézmény-rendszer, vállalkozói szféra létrehozását, melynek hatékony működése csökkentené az állam terheit szociális és kulturális téren egyaránt. Így például a magyar egyházi vagyonok visszaadása lehetővé tenné a kolozsvári magyar egyetem, a Bolyai Tudományegyetem helyreállítását.

S nem utolsó sorban helyreállítaná a tulajdonosi erkölcsiséget, a vagyon megbecsülését és a tényleges, európai szintű jogállamiságot.

Az alkotmánybíróság – a "rendszerátalakítás" nyolcadik évében – megsemmisítette az utolsó felelősségrevonási törvényt is, az 1956. októberi forradalom és szabadságharc során elkövetett egyes bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1993. évi XC. törvényt. Ezzel megmaradt a háború áldozatainak védelméről szóló 1949-es genfi nemzetközi egyezménynek alapján való eljárások lehetősége, figyelemmel az 1968. évi new-york-i egyezmény elévülést kizáró rendelkezéseire. E lehetőség elmulasztása az igazságtétel teljes és végleges meghiúsulását jelentheti.

Módosítás történt a politikai kárpótlási törvény vonatkozásában. Ugyanakkor szó sem esett a Csehszlovákiából vagy Jugoszláviából elüldözöttek és szülőföldjükön kárt szenvedettek kárpótlásáról, pedig a magyar állam annak idején lemondott ezen követelésekről, mintegy magára vállalva az idemenekültek kárpótlását. Kárpótlási jogukról már alkotmánybírósági döntés is született, megállapítva az országgyűlés törvényalkotási mulasztását. Az országgyűlés megfelelő társadalmi igény és követelés esetén tesz csak eleget – ha eleget tesz – kötelezettségének.

A politikai pártok, egyesületek nem foglalkoznak komolyan ezekkel az ügyekkel. Az igazságtétel a senki földje. Tudni való, hogy ez a történelmi folyamatosság, bármely hatalom hitelességének, az egészséges közösségi-nemzeti tudat létének vagy nemlétének kérdése. Elemzések szerint ott, ahol az önkényuralmi kriminalitás ellen határozottan léptek fel, jóval kisebb volt a gazdasági hatalomátmentés mértéke. Mert az igazságosság oszthatatlan, a jogállam csak úgy jöhet létre, ha akár a társadalom, akár az egyének sérelmére elkövetett bűnök elnyerik igazságos, méltó büntetésüket és a jelenkori európai közkerölcs törvényei minden téren érvényesülnek.

A Magyar Érdekvédelmi Szövetség ezen a téren kíván munkálkodni, civil szervezatként mozgósítva a társadalom minél szélesebb rétegeit, hogy felhívja a figyelmet ezen kérdések megoldásának szükségességére.

Budapest, 1997. május 24.

A Magyar Érdekvédelmi Szövetség alapító